

Deze tekstuitgave is vervaardigd door medewerkers van de Stichting Vrijwilligersnetwerk Nederlandse Taal o.l.v. Nicoline van der Sijs en Hans Beelen. De tekstuitgave vormt een onderdeel van de elektronische Woordenbank Nederlandse Dialecten (eWND), op www.meertens.knaw.nl/dialectwoordenboeken/

{p.1}

Dè's Biks

VERKLARENDE DIALECT

WOORDENLIJST

{p.2}

{blanco}

{p.3}

Jan Naaijkens

Dè's Biks

Een verklarende lijst van een aantal Beekse dialectwoorden, aangevuld met enkele taalverschijnselen en toegelicht met voorbeelden en uitdrukkingen die ontleend zijn aan de Beekse volkstaal en het Beekse volksleven

© De Hilverbode Hilvarenbeek, 1992 {p.4}

Bij de portretfoto's op de omslag.

Petronella Prinsen-Bos (linksboven) werd in 1873 in Moergestel geboren. Na haar huwelijk in 1901 vestigde zij zich in Hilvarenbeek, waar zij tot haar dood in 1960 woonde in het pand dat thans bekend staat als Groot Loo 8. Zij was de laatste ingezetene die met de poffer op ter kerke ging. Haar roepnaam was "Pietje". (Zie de woordenlijst)

Jan Heeren (rechtsboven), geboren in 1886, stamde uit een oude en bekende familie van wagenmakers, timmerlui en voerlieden, die in de Doelenstraat woonde. Hij was een man van grote fysieke kracht, die in alle stilte talloze malen als bloeddonor fungeerde, waarvoor hij de Landsteiner medaille ontving. Hij was een der steunpilaren van harmonie Concordia, waar hij o.a. vele jaren de grote trom sloeg. Hij stierf in 1975 in Bladel. (Zie ook "afslager")

Kees van Gestel (linksonder), 1898-1970, woonde zijn hele leven in de boerderij thans Groot Loo 10, samen met zijn zusters Marie en Lies. Allen waren ongetrouwd en gingen door het leven als "de kinderen van Gestel". Door hun behoudende levenswijze bleven de boerderij en de inventaris tot hun dood toe in de oorspronkelijke staat bewaard. Kees stond bekend als "de landmeter". Hij meende door middel van "aftreeën" de juiste oppervlakte van een perceel grond vast te kunnen stellen.

Dr. P. C. de Brouwer (rechtsonder) werd in 1874 in Hilvarenbeek geboren. Hij stierf in 1961. Met zijn broer Harry woonde hij na zijn pensionering tot aan zijn dood in het huis Vrijthof 8. Hij was de grondlegger van het katholiek middelbaar onderwijs in Brabant. Daardoor en mede door zijn grote invloed in Brabantia Nostra geldt hij als een der culturele emancipators van Brabant. Voor hem werd het monument opgericht, dat aan de zuidzijde van de St. Petruskerk staat.

De kerktorens boven en onder zijn die van de Petruskerk en Andreaskerk te Hilvarenbeek, links de toren van Biest-Houtakker en rechts die van Esbeek. (foto's Jeroen Verhelst) {p.5} {illustratie} {p.6}

Wie is er toch, die zijn moedertaal niet liefheeft?

*Hij moet helemaal stoïcijen zijn geworden
en ver van het ware gevoel zijn afgeweken...*

Johannes Goropius Becanus

Vert. Dr. P. C. de Brouwer {p.7}

Waarom “Dè’s Biks”?

Een persoonlijke overweging over het dialect in het algemeen en het Biks in het bijzonder

Bij mijn geboorte op 10 februari 1919, werd er om mij heen uitsluitend Biks gesproken. Mie de Boakster, mijn vader en mijn moeder, mijn broers en zussen, de burens en verwanten spraken alleen maar de taal van Beek. Het allereerste woord dat ik leerde, na het gebrabbel dat op pappa en mamma lijkt, was daarom een Biks woord. Zoveel jaren later herinner ik het me nog. Het was “tè tè”. Wat “dank je wel” betekent. De eerste Algemeen Beschaafd Nederlandse (A.B.N.) woorden leerde ik pas op de kleuterschool.

Het Biks is dus voor mij in de letterlijke zin van het woord de moedertaal, en met mij is dat voor nagenoeg alle autochtone Bekenaren het geval. Tot op de dag van vandaag is het mijn eerste taal gebleven.

Het A.B.N., dat men tegenwoordig liever en beter de Standaardtaal noemt, heb ik in tegenstelling tot het aangeboren dialect, ervaren als een aangeleerde, van buitenaf toegevoegde taal.

Als de omgeving en de omstandigheden er zich toe lenen spreek ik dan ook bij voorkeur en het gemakkelijkst in dialect.

Misschien denk en droom ik zelfs in de eigen spreektaal, ik weet het niet secuur, maar ik weet zeker dat in ultieme ogenblikken van pijn, woede en andere heftig beleefde momenten de standaardtaal het af moet leggen tegen de moedertaal.

“Wat ben je toch een etter!” zal me minder makkelijk afgaan dan “Wè zèdde toch ’ne verèkkese klier!”

En als toevalligerwijs een kind geboren werd klonk “’t Is ’n meraakels schòdn jong!” authentieker dan: “’t Is een schattig kindje.”

Waarom is het dialect in mij en in zoveel anderen blijven leven ondanks alle invloeden van buitenaf?

Waarschijnlijk omdat ik mijn leven lang in een omgeving heb geleefd, waar de streektaal de levendige en bijna enige voertaal was. Maar méér nog, omdat de moedertaal buitengewoon intens in het eigen wezen verankerd ligt. Ze behoort tot de existentie van de mens. Zij vormt zijn allerinnigste bezit en bepaalt daardoor in hoge mate zijn identiteit. De eigen taal is zó kostbaar, hoort zó fundamenteel bij het menselijk bestaan, dat er hevige gevechten werden en worden gevoerd, om dit bezit te verdedigen. Om dicht bij huis te blijven: het conflict om de Voerstreek in het Nederlands sprekend deel van België is er een voorbeeld van. {p.8}

Zijn de streektalen, en dus ook het Biks, onverslijtbaar en zelfs onsterfelijk? Integendeel. Men kan aan de hand van dit boekje eenvoudig constateren hoeveel woorden, begrippen en uitdrukkingen er al verdwenen zijn of op het punt staan te verdwijnen.

De slijtage begon reeds toen sociale en maatschappelijke veranderingen een algemener gebruik van de Standaardtaal eisten. In mijn vroege jeugd werd alleen A.B.N., gesproken door de geestelijken, de dokters, de notaris, burgemeester J.C. de Rooy, meester Van de Lisdonk als hoofd van de school, alsmede het eerbiedwaardige lid der Provinciale Staten de Edelachtbare Heer Jac. Willekens. Volstrekt ten onrechte gold het dialect als onbeschaafd en boers, als lomp, terwijl toch de streektalen verreweg de oudste zijn. (Het Standaard Nederlands is uit de dialecten voortgekomen.) De notabelen werden dan ook door de

eenvoudige dorpsbewoners in het Nederlands aangesproken, althans voor zover ze daartoe bij machte waren.

A.B.N. spreken was een teken van hogere status. “Netjes praten” was een teken van beschaving en zo werd gaandeweg, naar de eisen van het sociale leven, in de gemeenteraad, op formele bijeenkomsten, in vergaderingen, op scholen vooral, steeds meer de Standaardtaal gebruikt.

Binnen de Beekse gezinnen heeft zich deze ontwikkeling voortgezet. In de jaren tussen de beide wereldoorlogen werd er uitsluitend dialect gesproken. In de beslotenheid van het dorpsleven werd dat nimmer als een tekort ervaren. Na de tweede wereldoorlog, als de poorten wijd geopend worden, treden ingrijpende verschuivingen op. Tussen de polen van zuiver dialect en zuivere standaardtaal groeien allerlei tussenvormen. Uit het dorpse dialect worden al te boerse, grove of al te plaatselijke kenmerken losgelaten. Er ontstaat een soort “algemeen beschaafd Brabants”, dat langzaam opschuift naar de Standaardtaal. Ouders, die onder elkaar nog Biks praten, richten zich in het Nederlands tot hun kinderen. Deze spreken de Standaardtaal, vermengd met elementen uit het dialect. En dan zijn er tenslotte “echt-Bikse” gezinnen waar uitsluitend het Standaard Nederlands gesproken wordt, zij het met een licht accent, dat onmiskenbaar hun nobele afkomst verradt.

Naast de ontwikkelingen in het maatschappelijke leven heeft de snelle vertechnisering en modernisering enorme gaten geslagen in het eigen taalbezit.

In de dagen van mijn jeugd bezat ons dorp nog tal van ambachtelijke bedrijven: de rietdekker en de klompenmaker, de sigarenmaker en de bierbrouwer, de kleermaker, de wagenmaker en de leerlooier. Ze zijn er niet meer en met hen verdwenen heel veel woorden, termen en begrippen.

Het verval tekent zich eveneens af onder de boeren, die van oudsher de traditionele hoeders en bewaarders van de lokale, eigen taal waren. {p.9}

Met de drastische veranderingen in de bedrijfsvoering, de snel toegenomen mechanisatie, waardoor veel werktuigen en werkwijzen voorgoed op stal werden gezet, zijn tal van woorden en uitdrukkingen in onbruik geraakt en soms zo goed als vergeten.

Deze invloeden vallen echter in het niet bij de revolutionaire ontwikkelingen in de naoorlogse jaren.

Het nog vrij sterke isolement van de dorpen (en isolement conserveert) werd op schokkende wijze doorbroken. De oorzaken zijn bekend: de snelle vlucht van de traditionele communicatiemogelijkheden als pers, radio en telefoon; het reizen; de aanleg van steeds meer en betere verbindinglijnen; de verruiming van de onderwijsmogelijkheden; de toenemende vermenging van de nieuwkomers met de oorspronkelijke bevolking.

De televisie is in alle huiskamers en tot in de verste uithoeken doorgedrongen. Dit medium veroorzaakte een cultuurschok zonder weerga. De McDonaldscultus en de RTL-verslaving hebben zich bij de allang bestaande Cola-riten gevoegd en dreigen de laatste resten van de eigen volkscultuur en de volkstaal weg te vagen.

Pessimisme over het voortbestaan der streektalen is dus niet irreëel. Bij sommigen reikt de somberheid tot over de begrenzing van het dialect heen. Zij vrezen zelfs een teloorgang van het Nederlands in een nieuw, eenwordend Europa, waarin het Engels de voertaal zal zijn...

Is het uitzicht werkelijk zo somber? Taal is taai. Op het eind van de vorige eeuw leek in België het volstrekke einde van het Nederlands in zicht. Maar hoe wonderbaarlijk heeft het zich hersteld; het is nu vitaler en weerbaarder dan ooit.

Al in 1913 luidden de latere hoogleraren Schrijnen en van Ginneken en onderwijsinspecteur Verbeeten de alarmklok. Zij organiseerden een enquête met als motief: “Den wissen ondergang der dialecten”.

Deze “wisse ondergang” heeft voorlopig op zich laten wachten en een spoedige dood is nog niet in zicht.

Bij alle onmiskenbaar verlies kan men in ons dorp nog steeds het Biks beluisteren, ofwel in het oorspronkelijke dialect, of in een der tussenvormen. Men hoort het in winkels en spreekkamers, op de schoolplaatsen, tijdens vergaderingen en repetities, in het zwembad en op het sportterrein. Hoewel wat minder rond tennis- en hockeyvelden, waar een ietwat andere sociale status heerst.

Er is ook een duidelijke opwaardering van het dialect. Tot in de verste uithoeken van Brabant is het schrijven in het dialect nog een levende behoefte. Tijdens de Carnavalsdagen bekeert men zich zo goed of zo kwaad als het gaat in woord en geschrift tot de moedertaal. In de Hilverbode en andere regionale bladen wordt regelmatig een hoekje ingeruimd voor het dialect.

Een toneelstuk in het Biks (Paradijsvogels '91), Liekesfisten en Aaw-{p.10}meutenaovonden blijken geweldig aan te slaan. Is het heimwee naar een vervlogen tijd? Of vindt men er, onbewust wellicht, temidden van het tumult der dagen en de almaar toenemende dreiging van een nivellerende samenleving, een bevestiging in van de eigen persoon, van zijn eigen wezen? Hoe of wat het ook zij, men mag zich verwonderen over het feit, dat de dialecten in het algemeen en het Biks in het bijzonder tot op de dag van vandaag een zekere vitaliteit niet ontzegd kan worden.

Maar onverkort blijft, zoals Prof. Hagen vaststelt, dat de dialecten wel degelijk in een permanent gevaar verkeren. Ze dreigen geheel of gedeeltelijk door sociaal machtige talen te worden weggedrukt. De vitaliteit van het dialect is meestentijds een zeer broze vitaliteit, soms op het randje van de taaldood.

Misschien kan dit geschrift ertoe bijdragen dat, althans wat het Biks betreft, de definitieve uitvaart nog even uitgesteld kan worden. Het werd niet uit sentimentele of nostalgische overwegingen geschreven. En nog minder om af te wegen, of het dialect meer- of minderwaardig zou zijn aan het Standaard Nederlands. Het is geschreven uit respect voor een taal, die langs verre voorgeslachten doorheen vele eeuwen tot ons is gekomen.

Uit liefde ook voor een taal die haar eigen kleur en geur kent, die haar eigen beeldend vermogen, karakteristieke uitdrukkingen en specifieke humor bezit, waardoor ze op krachtige wijze vorm en inhoud mede bepaalt van wat wij “nen échte Peejzerik” noemen.

Het boek kan welwillende nieuwkomers helpen om de geheimzinnige woorden, uitdrukkingen en zinspelingen te ontraadselen die hen om de oren zoemen.

Het is echter niet bedoeld om niet-dialectsprekers aan te moedigen Biks te leren spreken. Zo'n poging is een onnodige, hachelijke, zo niet onmogelijke zaak. Even zinloos is het, krampachtig het dialect in zijn volle omvang te willen herstellen, waar het Nederlands de algemene voertaal is. In een tijd, dat de eigen leefomgeving zich al maar sneller en wijder verruimt.

In de kringen van de echte “Peejzerikken” wordt wel eens getwist of een woord al dan niet tot ons dialect behoort, hoe het moet geschreven worden en uitgesproken.

Vóór er moord en doodslag van komt raad ik hen aan dit boek te raadplegen. Op grond van de betrouwbaarheid van de schrijver kunnen de strijdende partijen dan vaststellen: “Jè, dè's Biks!”

Of niet...

Jan Naaijkens {p.11}

Wat staat er (niet) in?

Men kan niet spreken van *hèt* Brabants dialect.

Er bestaan Brabantse *dialecten*, die door prof. A. Weynen, de kenner bij uitstek, in een aantal hoofdgroepen worden ingedeeld. In het westen het Markiezaats en Baronies. In het zuiden het Kempenlands, in het oosten het Meierijs en het Peellands. Tussen oost en west wordt het Middenbrabants gesproken. Tot deze taalgroep behoort het Biks, dat in grote lijnen hetzelfde dialect is als dat van Tilburg, Goirle, Moergestel, Riel, Diessen, Oisterwijk, kortom het gebied dat begrensd wordt door de Reusel, de Donge en de Langstraat. Tussen deze plaatsen bestaan slechts klankverschillen. Echt specifieke woorden en uitdrukkingen, die enkel voor een bepaalde plaats gelden, komen voor, maar ze zijn zeldzaam. De hier opgenomen woorden en zegswijzen zijn dus voor het overgrote deel niet alléén maar Biks. Ze zijn óók Biks.

Alle dialectwoorden opnemen was uiteraard onmogelijk. Er was een keuze noodzakelijk. Deze kwam als volgt tot stand.

1. Niet opgenomen zijn woorden die uitsluitend van klank veranderen, zonder dat ze een andere betekenis krijgen dan in het verklarend Handwoordenboek der Nederlandse taal van Koenen-Endepols. Voorbeelden: *toffel* voor tafel, *schaaw* voor schouw, *pèèr* voor peer, *raom* voor raam.

2. Wel opgenomen zijn woorden die hetzelfde geschreven worden als in het handwoordenboek, maar in het Biks een andere betekenis hebben. Voorbeelden: *sop* is een gangbaar Nederlands woord, in het Biks was het bovendien een aanduiding van vloeibaar varkensvoer en van uitgebakken spekvet waarin je kunt *soppen*. 'n Veld is een veld, maar *te vèld gaon* betekent: er op uit gaan.

3. Niet opgenomen zijn woorden die totaal verdwenen zijn en zelfs niet meer voortleven in het geheugen van zeer oude Bekenaren. Een goed voorbeeld daarvan is het "Roestpraatje", dat meester Hendrik Broeders in 1882 publiceerde. Het is herdrukt in de Heemkundige Nieuwsbrief no. 4 d.d. januari '83. Het is ook te vinden in de dialectenbloemlezing "Hèdde gij, zèdde gij..." Hij gebruikt woorden als: *Koelemarsen* (met een kind op en neer lopen), *pluiere* (wegteren), *labendig* (wezenlijk), *grieze* (haardvuur uitspreiden op de vloer om de voeten te warmen).

4. Eveneens niet opgenomen zijn woorden en termen die uitsluitend bij de vakmensen bekend waren, zoals namen van gereedschappen en werkmethoden. Een uitzondering is gemaakt voor een aantal woorden die vrij algemeen bekend waren, zoals *striepen* (zie woordenlijst) en {p.12} voor een aantal termen en woorden uit het boerenbedrijf, die tot voor enkele tientallen jaren nog gangbaar waren.

Alles bijeen staan er nogal wat woorden in waarvoor geen Nederlands equivalent bestaat.

Conclusie: wie tweetalig is opgevoed is rijker dan een eentalige.

Als algemene regel ging de samensteller er van uit, dat uitsluitend woorden etc. zouden worden opgenomen, die tijdens zijn leven (vanaf 1919) nog gesproken en geschreven werden. Hij putte daarbij uit zijn herinnering, sprak met Bekenaren en raadpleegde gelijksoortige geschriften (zie de literatuurlijst) die vaak vervaagde herinneringen en vergeten zegswijzen weer tot leven wekten. Hij is bijzonder leenplichtig aan H.P. de Bont, wiens briljante werk: "Het dialect van Kempenland" een bijna onuitputtelijke bron van informatie vormde. Zo kon nog heel veel worden vastgelegd. Toch zullen er wel missers en lacunes zijn. Aanvullingen en verbeteringen zijn mogelijk en welkom.

Het boek is eerst en vooral een woordenboek dat wordt geïllustreerd met dialectvoorbeelden, ontleend aan het Beekse volksleven. Men treft er, op enkele uitzonderingen na, geen grammaticale verschijnselen in aan. Zo'n uitzondering is de vervoeging van enkele hulp- en koppelwerkwoorden. Ook worden incidenteel enkele taalverschijnselen gesignaleerd als de woorden er aanleiding toe geven.

*Trots zijn op je taal,
daar wordt lacherig en laatdunkend op gereageerd.
Of met onbegrip en onverschilligheid
Wie is nou nog trots op zijn taal?
Je moet wel achterlijk zijn.
Morgen spreekt toch iedereen Engels...*

Geert van Istendael {p.13}

Over de uitspraak

Dialecten zijn eerst en vooral spreektaalen. Die spreektaal is zo rijk aan klanken, dat de zesentwintig letters van het alfabet niet toereikend zijn om ze weer te geven. In wetenschappelijke geschriften gebruikt men daarom het zogenaamde fonetisch schrift, een klankschrift dat de spreektaal zeer dicht benadert.

“Dè’s Biks” is echter geen wetenschappelijk geschrift. Het is bedoeld voor belangstellende liefhebbers en omdat deze doorgaans het fonetisch schrift niet machtig zijn, is hier gezocht naar een schrijfwijze, die op een niet al te ingewikkelde manier de spreektaal zo dicht mogelijk benadert. Het blijft echter behelpen; een feilloze weergave is uitgesloten.

Wie niet gewend is om dialect te lezen, zal in het begin even moeite hebben met de ongewone schrijfwijze. Maar ook hier baart oefening kunst. Met andere woorden: het went gauw. En als enkele woorden aanvankelijk duister en onbegrijpelijk lijken kan men ze het best hardop lezen. Het horen van de klanken maakt het woord plotseling duidelijk. Zeker voor de “echte” Bekenaren...

Een opvallend verschijnsel in het Middenbrabants, dus ook in het Biks, zijn de zogenaamde diftongen of tweeklanken. Na de klinkers *ee*, *eu*, *ei* en in mindere mate de *ui* en de *ie* hoort men meestal een lichtzwevende klank die op een *j* lijkt. Die klank blijft als het ware halverwege hangen. Hij wordt hier als een *j* geschreven, al wordt de klank daarmee iets te veel benadrukt. Voorbeelden:

Hij heej kaffeej de Zwaon gekocht.

De pòmpe stòn vruuger op de geujt.

Hoe vènde m’n nuuwe truij?

In Gòdèl hiet ’n geijt ’n gèèt.

Dit verschijnsel zet zich ook door als men A.B.N. spreekt. Als men hoort zeggen dat een spreker “zain spait betuijgt over het gebeuren in de politieke keujken” kan men er donder op zeggen dat hier een Bekenaar aan het woord is.

De klinkers die in het Biks hetzelfde klinken als in het Nederlands worden op de bekende, gewone manier geschreven: *Kietelkaaje*; *klokkebaaje*; *lewaaisaus*; *naaw*; *onstiefele*.

Maar er zijn in het Biks nog al wat klinkers die in het Nederlands weinig of niet voorkomen. Die worden als volgt weergegeven.

ùi klinkt als in “freule”. *Jùine*, *zùipschùit*

ao klinkt als in “zône”. *Jaon d’n Os*, *straot*.

èu klinkt als in “beurs”. *Vrèuke*, *strèuper*. {p.14}

òd klinkt als in “poort”. *Schòdòn bòdme*.

ò idem, maar dan verkort. *Snòffels*, *paosblòmme*.

ö klinkt als in “löss”. *Höske*, *möllekepap*.

In een zinnetje als: “Eet lekker” worden drie verschillende klinkers met dezelfde letter *e* aangeduid. In het Biksi zijn er echter vijf e-klinken, die hier op de volgende manier zijn aangegeven.

èè klinkt als in “fair”. *Blèèn, vèèreke.*

è klinkt als in “pen”. *Sèffes, tèdje.*

ee klinkt als in “week”. *Teej, padscheejt.*

êê klinkt als in “weer”. *Hêêt, frêêt.*

Als de *ee* wordt gevolgd door een *r* vervalt het accentteken omdat de klank dan hetzelfde is als in het Nederlands: *Affeseer, dòmmeener.*

e klinkt als in “de”. *Knolderaop, kröskefiks.*

Deze *e* is een zogenaamde stemloze klinker; in de klankleer wordt die “sjwa” genoemd.

De sjwa klinkt anders dan de *u* (van hut) die een stemhebbende klinker is. Het is daarom onjuist om *u* te schrijven als de stemloze klinker *e* wordt bedoeld. Deze wordt daardoor te zeer benadrukt, krijgt meer klank dan hij in feite bezit. Het is ook inconsequent. In “de sirkul” gebruikt men twee verschillende letters (de *e* en de *u*) voor dezelfde klank!

Nog enkele voorbeelden:

Niet: du juffur, maar: *de juffer.*

Niet: lilluk, maar: *lillek.*

Niet: du buskus, maar: *de buskes.*

Niet: du kreejkul, maar: *de kreejkel.*

Niet: dun bukkum, maar: *den bukkem* of *d’n bukkem.*

Overal waar in de woordenlijst een e staat klinkt die dus hetzelfde als in de Nederlandse schrijfwijze die immers dezelfde klank aanduidt.

Soms wordt die stemloze *e* half ingeslikt. Daar is ze vervangen door een komma.

’ne Gèkke bèdschèèter i.p.v. unne...

’nen Andere keer i.p.v. unnen.

Z’ne zeere-n-ènkel i.p.v. zunne.

D’n Dikke en d’n Dunne i.p.v. dun.

’n Gròòte toffel i.p.v. un.

’n Flaauw tietaaj i.p.v. un. {p.15}

Enkele taalverschijnselen

Uit de voorbeelden hiernaast blijkt dat afwisselend de lidwoorden *’n* en *’ne* worden gebruikt. Dat hangt samen met het geslacht van de zelfstandige naamwoorden. De woorden waar *’n* voor staat zijn namelijk vrouwelijk of onzijdig; de woorden met *’ne* of *’nen* zijn mannelijk.

Enkele voorbeelden:

Vrouwelijk: ’n klèpbroek. Mannelijk: ’ne(n) mèrkol.

Vrouwelijk: ’n pannepòp. Mannelijk: ’ne(n) neujzek.

Vrouwelijk: ’n pèlderien. Mannelijk: ’ne(n) papbùik.

Vrouwelijk: ’n heerefiets. Mannelijk: ’ne(n) buustehaawer.

Bij de aanwijzende voornaamwoorden (die, dit, dat) gebeurt iets dergelijks.

Vrouwelijk: die geijt, die knolderaop, die pisbloem.

Mannelijk: dieje stròntkeejver, dieje flapdrol, dieje(n) bòòm.

Geboren Bekenaren voelen dat verschil nagenoeg feilloos aan, zoals dat ook met de Brabanders in het algemeen het geval is. Ze zullen dan ook de bijpassende bezittelijke voornaamwoorden (mijn, zijn, haar, enz.) gebruiken zoals dat hoort. Zo zullen ze niet zeggen: “De kat ligt in *z’n* stoel,” maar: “De kat ligt in *d’re* (hare) stoel.” En evenmin hoor je ze zeggen: “Beek en *haar* inwoners” in plaats van “Beek en *z’n* inwoners.” Er zijn maar een paar woorden waarvoor deze vlieger niet opgaat. In ’t Biksi zeggen we: *d’n boek* i.p.v. *het boek*; ’t

bèl i.p.v. de bèl; de raom i.p.v. 't raom; d'n örgel i.p.v. 't örgel; de gaos i.p.v. 't gaos; 't febriek i.p.v. de febriek; d'n illestiek i.p.v. 't ellestiek.

Vooral bij oudere Bekenaren is dit gevoel zo sterk ontwikkeld dat ze intuïtief de juiste vormen gebruiken. Ze zullen niet zeggen: *'ne toffel i.p.v. 'n toffel. Of 'ne bild i.p.v. 'n bild.*

Eenzelfde ingeboren taalgevoel voorkomt dat de werkwoorden liggen-leggen en kunnen-kennen op een verkeerde manier gebruikt worden. Beekse kinderen zullen niet gemakkelijk zeggen of schrijven: "De kip *ligt* 'n ei", of: "De poes *legt* in de stoel." En evenmin: "Ik *kèn* niet komen", of "Ik *kan* die jongen niet." "Echte Bikse *kènder*" kunnen op school de betroffen taaloefeningen rustig overslaan.

Typerend voor het Beekse taalgebruik is het weglaten van de uitgang **e** in sommige bijvoegelijke naamwoorden.

de vùil vèèf i.p.v. de vùile vèèf.

de rooi brug i.p.v. de rooie brug.

't klèèn kènd i.p.v. 't klèène kènd.

't blauw kaai strotje i.p.v. 't blauwe kaai strotje.

't wit holland ven i.p.v. 't witte holland ven.

't wit huis i.p.v. 't witte huis. {p.16}

Zoals in alle Brabantse dialecten zijn ook in 't Biks veel woorden ontleend aan het Frans, een taal die in vroeger jaren een bijna even prominente plaats innam als nu het Engels.

Enkele voorbeelden - in de woordenlijst staan er nog meer:

Biks - Frans

rèkken (kaarten) - requérir (opvragen)

toetmèm - tout le même (hetzelfde)

sluusjòn (plakmiddel) - solution (vastleggen)

òllieklònje - eau de cologne

petozzie (stamp) - potage (brei)

sakkerdie - sacre dieu (heilige God)

fiezelemie (smoel) - physionomie (gelaat)

Opmerkelijk ook is de omkering van de **r** en de **s**, en de **p** en de **r** in een aantal woorden van vreemde afkomst.

sakkerstie - sacristie; persèssie - processie; perbeere - proberen; persès - proces; perfèsser-professor.

Een ontkenning wordt vaak verdubbeld om meer kracht bij te zetten. *Dè doek nòt nie. Ik koom nérgens nie. 'k Kant nèrgens nie vèène. Hij doe nòt niks. Hij ha gin eejte of niks bij 'm.* {p.17}

Enkele werkwoorden

Het is uit praktische overwegingen ondoenlijk om alle werkwoordvormen hier op te nemen. Noodgedwongen beperken we ons tot de veel voorkomende werkwoorden *zèn* (zijn), *hèn* (hebben), *zulle* (zullen) en *worre* (worden).

Zèn - zijn

Tegenwoordige tijd

'k zè - zèk?

gè zèt - zèdde gè?

hij is - is ie?

we zèn - zèn we?

gullie zèt - zèdde gullie?

zullie zèn - zèn zullie?

Verleden tijd

'k waar - waar ik?

gè waart - waarde gè?

hij waar - waar ie?

we waare - waare we?

gullie waart - waarde gullie?

zullie waare - waare zullie?

Hèn - hebben

Tegenwoordige tijd

'k hèn - hèn?

gè hèt - hèdde gè?

hij hèn - hèn-t-ie?

we hèn - hèn we?

gullie hèt - hèdde gullie?

zullie hèn - hèn zullie?

Verleden tijd

'k ha(j) - ha(j)k?

gè had - hadde gè?

hij ha(j) - ha-t-ie?

we han - han we?

gullie hadt - hadde gullie?

zullie han - han zullie?

In plaats van *zullie* wordt ook *ze* of *zè* gezegd. {p.18}

De eerste persoon meervoud *we* wordt in de vragende vorm vaak samengetrokken met het werkwoord.

Zèmme i.p.v. *zèn we*? *Hèmme* i.p.v. *hèn we*? *Hamme* i.p.v. *han we*?

Zèmme daor al niej òt gewist?

Hèmme wèl dings genòg?

Hamme dè mar eer geweejte!

Zulle - zullen

Tegenwoordige tijd

'k zal - za'k?

gè zult - zulde gè?

hij zal - zal ie?

we zulle - zulle we?

gullie zult - zulde gullie?

ze (zullie) zulle - zulle ze?

Verleden tijd

'k zò - zò'k?

gè zòd - zòdde gè?

hij zò - zò-t-ie?

we zèn - zèn we?

gullie zòd - zòdde gullie?

zè zòn - zòn zè?

In plaats van zè wordt ook *zullie* gebruikt.

Ook hier vinden samentrekkingen plaats.

Zumme i.p.v. zulle we? *Zumme dè wèl doen?*

Zòmme i.p.v. zòn we? *Zòmme no de kèrremes gaon?*

Vaak wordt in de tweede persoon vragend ge of gullie weggelaten.

Zulde naa löstere of niej? Heej minse, zòdde dè wèl doen?

Worre - worden

Tegenwoordige tijd

'k wor - wor ik?

gè wordt - worde gè?

hij wordt - wordt ie?

we worre - worre we?

gullie wordt - worde gullie?

ze worre - worre ze?

Verleden tijd

'k wier - wier ik?

gè wiert - wierde gè? {p.19}

hij wier - wier ie?

we wiere - wiere we?

gullie wiert - wierde gullie?

ze wiere - wiere ze?

In plaats van *wier* wordt in de verleden tijd ook *worde* gezegd. *Hij worde inins niej goed. Ze worde zò zat as meleijers.*

Ook hier kan in de vragende vorm ge of gullie worden weggelaten: *Wè worde? Kaajlègger óp zeej!*

Bij het werkwoord "lijken" komt eveneens een afwijkende vorm voor. Naast: "'t Leejk nèrreges op" zegt men ook: "'t Lèèkende nèrreges op."

In de verleden tijd van het werkwoord "kunnen" komt naast de vorm "*kon*" ook de vorm "*kòs*" voor. *Hij kòs 'r mar gin ènd on krèège. Kòsse we mar wè zullie kòsse.* {p.20}

A

aachter voorz. bn. bijw. achter, achterkant. 1. *Achter de heuf kònde goed mölders vange.*

Achter de hoven kon je goed meikevers vangen. (Zie: *hof*) 2. Van achterere. Aan de

achterkant. *Ons paast alles, zeej Jaon Kok, want we zèn rònnd van achterere.* 3. Zegswijze: *On d'aachterste mèm ligge.* Te kort komen omdat men de laatste is, zoals dat een zogende big

overkomt die aan de achterste, de laatste tepel ligt.

aachtermeakaare bijw. achterelkaar, meteen. 1. *De kiendjes liepe schòòn aachtermeakaare.* 2. *Gòdd'ònderhand es begiene? Nêêj, nie sebiet! Aachtermeakaare!* Ga je onderhand eens beginnen? Nee, niet aanstonds! Nu meteen!

aachteròm bijw. zn. achterom, achteringang. 1. Als de voordeur is gesloten of niet toegankelijk zegt men: *Aachteròm is 't kèrmes.* 2. Achteringang. *Boerke Kluyt moes meej z'n stròntimmers dur hil 't hùis, want ze han daor ginnen aachteròm.* Boer Kluytmans moest met z'n volle strontemmers door het hele huis, want ze hadden daar geen achteringang. Ook: *aachterum.*

aaj zn. ei. 1. Een ei van een kip (hen) is een *tietaaj*. Dit woord wordt ook in geringschattende zin gebruikt voor iemand die onhandig is of iets simpels verprutst. *Wè zèdde toch 'n tietaaj.* 2. 'n *Mólkaaj* is een ei zonder dooier. De inhoud lijkt op karnemelk (*mölk*). 3. 'n Flauw mens is 'n *flauw aaj*. 4. *Ge moet 'r gin aajkes ònder lègge.* Je moet hem niet zo in de watten leggen. 5. *Wè kiesde: aajer of jòng?* Wat kies je? 't Een of 't ander. 6. 'nen *Haon lègt kròmme aajer.* Hij poept alleen maar. 7. 'n *Wèndaaj* (windei) is een ei zonder harde schaal. Ook benaming van iemand die hoog van de toren blaast maar niets presteert.

aajerbluumkes zn. primula's. De gele bloempjes hebben de kleur van een eidooier (*aajdòdjer*).

aasse zn. as. Wordt bij voorkeur in de meervoudsvorm gebruikt. *Tusse tweej stoele deur in d' aasse valle.* Tussen twee stoelen door in de as vallen. *Hij mag d'aasse ötkruije* wil zeggen: hij mag de rotzooi opruimen. 't *Aaskröske* (askruisje) werd op *Aaswoensdag* op het voorhoofd getekend: Memento mori ... Wie het er met Pasen nog op had staan kreeg van de pastoor een nieuw pak.

aatè bijw. altijd. *Jantje Schijvens kwam aatè te laot òp 't koor.* Zie ook: *altèd.*

aaw, aawer bn. zn. voormalig, oud, leeftijd, u. 1. *D'n aawe wèg nò Tilbörg liep langs 't Raok en de Voort.* De voormalige weg naar Tilburg ... 2. *Aaw mènneke (aaw wèfke) ge lòpt verkeerd!* was een kinder-{p.21} spel. Een kind beeldt een oud mannetje of een oud vrouwtje uit, dat de weg vraagt aan de anderen. Ze wijzen de verkeerde weg. Als het slachtoffer een eind weg is klinkt bovenstaande kreet. Het woedende "oudje" probeert iemand te vangen. Die wordt op zijn (haar) beurt slachtoffer. 3. *D'n aawe* is het mannelijk gezinshoofd. *D'aaw* is het vrouwelijke. 4. *Hij hè 'ne schòònen aawer.* Hij heeft een mooie oude dag. 5. 't *Is iemes van mènnen aawer.* 't Is iemand van mijn leeftijd. 6. 'k *Hè aaw giestere gezien.* 'k Heb jou (u) gister gezien.

aawmeut zn. kletsmeier, praatjesmaker. Van het ww. *Aawmeute* (kletsen). Eenzelfde betekenis hebben *aawbètte, aawfiepe, aawoere* (ouwehoeren), *kwatse, maawe*. Sinds 1976 wordt door de Carnavalsstichting De Pezerikken jaarlijks rond 11 november (elfde van de elfde) een aawmeutenaovend georganiseerd. Staande in een bierton (een lege) geeft men op een kleurige, kolderieke, vaak zelfs geestige manier zijn kijk op veelal lokale personen en omstandigheden. Een jury bepaalt wie het best uit de ton komt. De winnaar(es) draagt een jaar lang de titel: *Taawmeut van Beek.*

abbendons zn. abundance. Term die bij het kaartspel rekken (rikken) werd gebruikt als men alleen dertien slagen dacht te kunnen halen. Het van oorsprong Franse woord betekent letterlijk "overvloed, rijkdom". Een kaartclub met dezelfde naam wist niet waar het woord voor stond. Ook: *Abbandans.*

Adrianus zie: *Jaones.*

af bijw. af. 1. *Hij hèt 'r gin weet af.* Hij weet er niks van. 2. De rog is *af* (afgemaaid). 3. Als er met de kermis veel gedronken wordt is 't vat in de kortste keren *af* (leeg).

afeejte ww. de maaltijd voltooien. 1. *Kòmde ònderhand? - Efkes wochte. Ik moet irst afeejte.* Kom je onderhand? Even wachten. Ik moet eerst klaar zijn met eten. 2. Als men niet tevreden is over een dure maaltijd zegt men: *Dè itter nie on af.* Dat is de prijs niet waard. Ook: *dè zieder nie on af.*

affeseere ww. voortmaken, opschieten. Van het Franse avancer. *Allè, affeseert 'n bietje!* Kom, schiet eens wat op! Ook: *spoeit oe*.

afgaon ww. afgaan. 1. Ontlasting hebben. Daarvan afgeleid: afgang (poep). 2. Het niet doorgaan van 'n verkoping. *Die boerderij is nie afgegaon* (niet verkocht). 3. 'n Rondgang houden. *Zij is hil de buurt afgegaon vur 'ne krans*. 4. Loslaten. Als jongens een fluitje maakten van wilgehout klopten ze met een messchaft op de bast om die los te maken. Ze zongen daarbij: *Flötje flötje flierehout As ge nie afgot zèdde stout Als ge afgot zèdde braaf Flötje flötje gò nauw aaf*.

afgiete ww. uitschenken. 1. *D'èèrepel afgiete*. Het water van de aardappels gieten. Wordt ook {p.22} (vulgair) gezegd voor een mannelijk persoon die gaat wateren. Zie ook: *afzètte*. 2. *De koffie afgiete*. Dateert uit de tijd dat er nog koffie werd gezet in een koffiepot. Losse koffie werd in de pot gedaan en heet water erop geschonken. Als ie getrokken was kon men de koffie afgiete. Er zat een prop koffiedik in de tuit. Door er zacht met de rand van een *tas* (kopje) tegen te tikken raakte de prop los. Nu kon men voorzichtig de eerste koffie uitschenken.

afhanger zn. afslager, veilingmeester. De man die bij een openbare verkoping of verpachting de opslag regelt. De oude heer Kies was daar een meester in. Zijn zoon Herman stak hem naar de kroon. Zijn gewiektheid en zijn kwinkslagen maakten een verkoping tot een publieke vermakelijkheid.

afhèffe ww. het er afbrengen. Dit kan goed of slecht zijn: *De hèrmenie hègget 'r goed afgehèft*. *Ze holde wir d'n irste prèès*. De harmonie heeft het er goed afgebracht. Ze heeft weer de eerste prijs behaald. *Ik hègget 'r slèècht afgehèft*. 'k *Zè wir gezakt vur m'n rijbewèès*. Ik heb het er slecht afgebracht. 'k Ben weer gezakt voor m'n rijbewijs.

afkappe ww. afkappen. Het {p.23} geslachte varken in stukken kappen. *Gratje van Oirschot hè beloofd dè-t-ie 't vèèreke mèèrege kòmt afkappe*.

afkèèke ww. afwachten, nader bekijken. *Ik kòòp nog ginne magnetron*. 'k *Wil 't irst èfkes afkèèke* (afzien).

afkoope ww. afkopen. Term uit het kaartspel. *Mee 'n troefkaort ne slag afkòòpe*. Met een troefkaart 'n slag afkopen.

aflaaje ww. afleiden, uitlaten van dieren. *D'n hònd moet afgelaaïd worre* (uitgelaten worden).

afpèère ww. een pak slaag geven. *Ze pèèrden 'm teejge z'nen appel dè z'n noote d'r van rammelde*. Ze sloegen hem tegen z'n hoofd dat z'n ballen er van rammelden. Ook: *afrösse* (afrossen) en *afslaon*.

afpraote ww. iets regelen.

afrakke ww. rondzwerfen. Stad en land aflopen zonder een bepaald doel of plan. *Die jòng van òns hèn wè afgerakt toen ze nog klèèn ware*. Die kinderen van ons hebben heel wat rondgesjouwd toen ze nog klein waren. Zie ook: *rakke*.

afschaaje ww. er mee ophouden, uitscheiden. 'k *Schaaj er af meeï boere, zeeï Pirke Dirks*. 'k *Gò wèrreke*. 'k Hou op met boeren, zei Peer Dirks. Ik ga werken.

afschèète ww. aan komen sukkelen. 't Werk was al lang klaar toen ie eindelijk kwam *afgescheeïte*.

afslaon ww. afslaan. Een pak slaag geven. Zie ook: *afpèère*. Zegswijze: *Ik slò niks af as vliege*.

afspanne ww. losmaken, gedupeerd zijn. 1. Een handboog of een spanzaag kunnen ontspannen worden door de pees of het touw *af te spanne* (los te maken). 2. In de knoei raken. Bijvoorbeeld als men iets of iemand kwijt is: *Z'n wèèf is 'r tussenöt*. *Hij is 'r lillek meeï afgespanne*. Of als iets onverwacht op is: 'k *Hè niks in hùis en alle winkels zèn dicht*. *Daor zèk schòòn meeï afgespanne*. In de tweede betekenis wordt *afspanne* allen als deelwoord gebruikt.

afstooke ww. in brand steken. *Hij hè z'n hùis afgestòkt vur de verzeekering.* Hij heeft z'n huis in brand gestoken voor de verzekering. *De haai moet naaw en dan worre afgestòkt.* De hei moet nu en dan in brand worden gestoken. (Daar wordt ze beter van).

afvatte ww. afnemen. *Hoe dörfdet! Iets afvatte van 'n klèèn kiendje!* Hoe durf je! Iets afnemen van 'n klein kind.

afwinne ww. afwinnen. Kinderen probeerden op 1 januari hun ouders vóór te zijn in het "Zalig Nieuwjaar" wensen. Als dat "afwinne" lukte (en het lukte altijd ...) kregen ze een extra beloning. Hetzelfde gold ook voor ooms en tantes en andere familieleden. Zie ook: *nuuwjaor.*

afzette ww. uit laten stappen, wateren. 1. *'t Is nog mar 'n klèèn {p.24} èndje. Zet me hier mar af.* Laat me hier maar uitstappen. 2. Vulgair woord voor urineren. "*k Moet èfkes afzette*" (pissen).

afzien ww. lijden, 't zwaar hebben. 1. *Kiske Tuut hè wè afgezien meej dè wèèf van 'm.* Hij heeft heel wat moeten lijden van z'n vrouw. 2. Een term uit de sport: het zwaar hebben. *Bè d'n Bikse marretòn wordt hil wè afgezien.* Die lopers hebben het zwaar.

akkefietje zn. kleinigheidje. *Vur zò'n akkefietje draaj ik m'n hand nie òm.* Voor zo'n kleinigheidje draai ik m'n hand niet om.

akkerdeere ww. overweg kunnen. Van het Frans accorder. *Die tweej akkerdeere goed.* Kunnen goed met elkaar opschieten.

alla tussenv. toe, komaan. *Alla, kom hier!* Toe, kom nou! *Alla, kom haawdoe war!* Kom, hou je goed, houd je haaks. Een typisch Brabantse afscheidsgroet, die door Brabanders onder elkaar over de gehele wereld wordt gebruikt. Ook: *allee.*

alle vnw. ieder, elk. *Bè hun is 't alle daog fist.* Bij hen is 't iedere dag feest. *Alle mèèreges got ie òp z'n fietske nò z'n wèèrek.* Elke morgen gaat ie op z'n fietsje naar z'n werk. *'t Is alle jaor 't zèlfde lieke.* 't Is ieder jaar 't zelfde liedje.

altèd, altij bijw. altijd, steeds, in ieder geval. "Steeds" wordt in het dialect niet gebruikt. *Hij kòmt altèd te laot.* (Ook: *altij*). In combinatie met "niet" betekent het: dat is geen vaste regel. *Dè's altij nie gezeejd.* Dat is niet altijd geldig, niet altijd waar. Ook: *aatè.*

ammel bijw. allemaal, voortdurend. *Lig nie ammel òn m'ne kop te zaoneke!* Val me niet voortdurend lastig!

ammezuur z.w. Van het Franse woord embouchure (mondstuk van een blaasinstrument). 1. *Ammezuur hèbbe* wil zeggen dat men aanleg heeft voor het bespelen van zo'n instrument. Tammezuur (opgericht in 1982) is een wijd en zijd vermaard muziekgezelschap. 2. Maar soms hebben de leden *gin ammezuur mir.* Dat is een tweede betekenis: geen puf meer hebben, niet in conditie zijn.

ander bnw. eerstkomend, elders. 1. *D'ander week kòm ik.* De volgende week kom ik. *Over d'n anderse dag.* Overmorgen. 2. *Go mar òp 'n ander as 't daor beejter is.* Ga maar ergens anders naar toe als 't daar beter is.

aord zn. aard. Dit typische Kempense woord heeft verschillende betekenissen en gebruiksmogelijkheden. 1. *Hij hè d'n aord no gin vrimd. Hij aort no z'ne grutvaojer.* Hij heeft een aardje naar z'n vaartje. 2. *Hij is goed van aord.* Hij heeft een goed karakter. 3. *Hij is öt d'n aord geslaon.* Hij is een buitenbeentje. 4. *Erges d'n aord hèbbe.* Zich ergens thuisvoelen. *In Gòdòl kòs ik d'n aord nie krèège. Mar in Beek, daor hèk goejen aord!* Hier en {p.25} daar ziet men trots op een woning prijken: *Goeien aord.*

aorig bnw. en bijw. aardig, eigenaardig. Heeft meerdere betekenissen. 1. *De Nico, dè was toch 'nen aorige.* ('n rare tinus). 2. *Dè's aorig, dè'k niks van 'm heur.* (dat is vreemd). 3. *Anneke is 'n aorig mèdje.* (aardig meisje). Hiervan afgeleid: *aorighèd. D'r is gin aorighèd aon.* (er is niks aan).

appelesien zn. sinaasappel. *D'appelesiene waare nèrreges zò zuut as bè Josse.* Jos van de Wiel had een groentewinkel aan de *Mèrt* (thans Vrijthof 4). De leefkring was zo klein, dat men kon volstaan om bepaalde winkeliers alleen maar bij de voornaam te noemen. *Bè*

Tieneskes was bij Tinus Schijvens, maar *bè Kiskes* was bij Kees Schijvens. *Bè Triene* was bij Trien van Beurden en *bè Gratjes* bij Graad van Oirschot die slager en barbier was.

apperèntie znw. aanstalten maken. Wordt alleen gebruikt in samenhang met “maken”. *'t Is hòòg tèèd vur de Lèste Mis. 'k Zò marres apperèntie maoke.* Ik zou maar eens aanstalten maken.

as voegw. als. 1. Zegswijzen: *As, as! As is verbrand hout. As m'n tante klòòte ha was 't m'nen òòme. 't Gòng eròp as d'n duuvel òp Girtjes.* 't Ging er hevig aan toe. 2. Ook in samenhang met krachttermen: *As te mieter! As de klòòte! As de nòndejuu!* {p.26}

B

baaje telw. beiden. *Eênvanbaaje* een van beiden. *Ginvanbaaje* geen van beiden.

baggen zn. biggen. *De zòg moet korts bigge* (korts = binnenkort).

bak zn. bak. 1. *Ze hebben 'm van d'n bak gebeeje* betekent bijv. dat een andere vrijer iemands meid heeft afgesnoept. Het beeld is ontleend aan de trog, waar de sterke varkens de zwakke verdringen. 2. Het verkleinwoord van bak is *bèkske*. *Dè's 'n lèkker bèkske koffie!* 3. *'t Is mar halven bak.* 't Is maar half werk.

balkebraaj zn. balkenbrij. Een gerecht dat wel niet typisch Biks is, maar wel in heel Brabant gemaakt en gewaardeerd wordt en dus ook in Beek. Hij wordt vooral na de slacht gemaakt uit vleesnat, stukjes vet, boekweit, meel en rommelkruid. Vroeger werd hij in een doek geknoopt aan een balk opgehangen. Vandaar de naam.

bank *dur de*, zn. gemiddeld, in het algemeen. *Dur de bank vènd'in Beek gin ècht kaoj volk.*

baokster zn. baker. *Mie de baokster* (Mie Spieringhs) was de voorloper van de huidige kraamverzorgster. Ze gaf veel wijze raad. Bijvoorbeeld hoe ge een brullend kind stil kunt houden door middel van een suikerdot die in de genever is gedrenkt. Zegswijze: *Dè nukt de baoker nie, as 't kiendje mar gezònd is.* 't Doet er niet toe hoe, als 't doel maar bereikt wordt.

Baomes zn. Baafmis. Op het feest van Sint Bavo (1 okt.) of Sint Baof werd de “Baafmis” opgedragen. Rond die tijd begint vaak het slechte weer. *Baomesweer* betekent dan ook slecht weer.

baos zn. baas. 1. Hoofd van het huisgezin, man of vrouw. 2. *Z'n eigeste baos* is iemand die niet van anderen afhankelijk is. 3. *D'n gròòte Baos van hierboove.* Schroomvallige uitdrukking voor God. 4. *'n Gezònd boske* is een gezond jongetje.

batterij zn. achterwerk. *Achter de batterij ligge.* Grappige uitdrukking voor iemand die achter z'n vrouw te bed ligt. Wordt merkwaardig genoeg niet omgekeerd gebruikt. De vrouw ligt dus niet achter 'n batterij. *'t Is lekker wèèrm achter de batterij van ons Mina. 't Waait 'r wèl 's, mar 't sneuwt 'r teminste nie ...* Ook: *braoj. Wè hè dè mins toch 'n dikke braoj!* Wat heeft dat mens toch 'n welgevormd achterwerk.

bats zn. korenschop. Grote, platte schop met opstaande randen. Was oorspronkelijk van hout.

bè voorz. bij. Wordt vaak ge-^{p.27}bruikt in samenstellingen. *Bè jòns* (bij ons) wordt *bòns*. *Bè jullie of bè ullie* wordt *bullie*. *Bè alleman* wordt *balleman*. Als *bè* gevolgd wordt door een eigennaam krijgt deze een achtervoegsel. *Waor ist te doen? Bè Janne. Bè Piete. Bè Driekes. Bè Toone. Bè Jaonekes.* Hetzelfde verschijnsel doet zich voor als de naam wordt voorafgegaan door de voorzetsels van en voor. *Van Sjefkes. Vur Dreeje.*

bedèèrfelek bn. bederfelijk. Bij *bedèèrfelek weer*, zoals bij langdurige hitte, werden de *ròòme zoer* (de melk werd zuur) vermits koelkasten nog onbekend waren.

beejzem zn. bes. Ook: *beejzie*. Aardbeien: *èrbeejzieje of èrbeejzeme*. Opa wandelt met kleinkind over d'n hofpad: Kleinkind: *Wè zèn dè, Opa?* Opa: *Dè zèn zwarte beejzeme, jònge.* Kleinkind: *Mar ze zien rooj, Opa.* Opa: *Dè kòmt òmdè ze nog gruuu zèn, jònge.* *Bròmbeejzeme* of *brèmbéejzieje* zijn braambessen.

Beek zne. Hilvarenbeek. In de naaste omgeving wordt dit fraaie, oude dorp alleen maar Beek genoemd. Die naam ligt voor de hand. Er stroomden twee beekjes door het dorp: langs de Wouwerstraat en evenwijdig aan de Koestraat. Ze vloeiden achter de kerk bij de Platte Beek in elkaar en mondden uit in het Spruitenstroompje. Thans zijn ze, voor zover nog aanwezig, geheel overkluisd. Het oude gemeentewapen verwees naar deze situatie. De herkomst van het eerste deel van de plaatsnaam is niet helemaal duidelijk. Is de mysterieuze Hildewaris, vrouwe van Beek en Rode de naamgeefster? Of ene Heylwig? Of Hilsonde? De onderzoekers zijn het daar niet over eens. Beroemde geleerden lieten er zich op voorstaan dat zij uit Beek afkomstig waren. De fameuze taalgeleerde en geneesheer Jan van Gorp (1519-1573) noemde zich in het toen gebruikelijke Latijn Johannes Goropius Becanus. Van Beek dus. Een andere grote geleerde was {p.28} Marten Schellekens (1563-1624). Hij was o.a. als beroemd theoloog de biechtvader van de Duitse Keizer Ferdinand II. Hij noemde zich Martinus Becanus. Dus ook van Beek.

bèèl zn. bijl. Zie: *boek*.

bèèr zn. beer, mannelijk varken. Zie ook: *zog*.

bèèreg zn. berg. In ons vlakke land worden een stuwwalletje, een opgewaaide zandrug van een paar meter hoog al gauw *bèèrege* genoemd. Hoe rijk is Beek daarmee gezegend! We hebben de *Ròðverse Bèèrege* waar generaties van kinderen in het zand speelden. En in de “Oranjobond van Orde” (eigendom van Brabants Landschap) liggen de *Slikkebèèrege*, genoemd naar boswachter Slik. In het landgoed “De Utrecht” liggen de *Dunse bèèrege*. En hebben we niet de *Bikse Bèèrege* (zoals die van Tilburg de *Wisterikse Bèèrege* noemden) die het dorp Beek een nationale roem (?) bezorgen ...

Bèèrs zne. Wordt alleen gebruikt voor Middelbeers. Oostel- en Westelbeers worden steeds bij de volle naam genoemd. Soortgelijke afkortingen: *De Biest* voor Biest-Houtakker. *Mierd* voor Hooge en Lage Mierde. *Gèèstel* voor Moergestel. *Wèld* voor Weelde. Een oud spotvers over Beers begint met de regels: *Hèdde pènt on oewen èèrs, got 'r meej no Middelbèèrs*. Daar woonde namelijk een “strijkster” die pijn in het achterste kon genezen. Zij beweerde geneeskundige kracht te bezitten omdat ze door de bliksem getroffen was. In carnavalstijd heet *Bèèrs* dan ook het *Strèèkersgat*.

bèèvert zn. bedevaart. Nog altijd nemen vrome ingezetenen er aan deel, al is de belangstelling sinds enkele decennia aanzienlijk verminderd. Favoriete *bèèverde* waren (zijn) Scherpenheuvel en Kevelaer (O.L. Vrouw), de *pèèrdebèèvert* naar Hakendover (H. Verlosser), de Stille Omgang, Amsterdam (H. Eucharistie), de Heilige Eik (O.L. Vrouw) te Oirschot. De *bèèvert* naar Sint Kernilles (St. Cornelius) te Esbeek “tegen ziekten die het lichaam schokken” trok tientallen jaren lang vele honderden pelgrims. In de dertiger jaren werden ze met een extra lange tram vanuit Tilburg aangevoerd. De pelgrims zongen uit volle borst een lang lied, waarvan het refrein luidde:

O Heilige Cornelius / in elke nood, in elk gevaar, / bescherm ons, bescherm ons, / o Paus en martelaar.

De Beverstraat te Biest-Houtakker is een verbastering van Beevertstraat (Bedevaartstraat).

Men ging ter *bèèvert* naar de plek waar in 1643 het beeldje van O.L. Vrouw van de Voort zou gevonden zijn in het Spruitenstroompje. Het dreef tegen de stroom in.

begankenis zn. drukte, gedoe. 't *Is 'n hil begankenis* zegt men als ergens een ongewone drukte {p.29} heerst of er iets ondernomen wordt waar veel mensen aan te pas komen zoals de voorbereiding van een gouden bruiloft door de buurt. In Vlaanderen wordt hetzelfde woord ook gebruikt voor processie en bedevaart. Ook: *begènkennis*.

begaoje ww. bevuild, tekeer gaan. 1. *Die kènder hèbbe wir es in 't slèèk gespuld. Wè hèbbe ze d'r eijge wir begaojd*. Die kinderen hebben weer eens in het slijk gespeeld. Wat hebben ze zich weer vuilgemaakt. 2. *Sjònge, wè hè Driekske-n-t wir begaojd meej z'ne zatte kop*.

Tjonge, wat is Driekske weer te keer gegaan met z'n zatte kop.

begiene ww. beginnen. Het werkwoord heeft merkwaardige vormen. t.t.: *Ik begien. Hij begient. Zullie begiene.* v.t.: *Ik begòs. Hij begòs. Zullie begòsse.* v.deelw.: *Ze zèn begònne.* Woordspelletje: *Kwòsse begòsse.* Ik wou dat ze begonnen.

begroffenis zn. begrafenis, uitvaart. Vensters en gordijnen bleven gesloten zolang het lijk “*booven èèrd*” stond. De buurt werd “*ongezeejd*” (zie aldaar). Buurtgenoten droegen de baar naar kerk en kerkhof. Woonde men ver weg, dan werd de kist op een boerenwagen naar de grens van het dorp gereden. Bij kindersterften, die vaak voorkwamen, versierden buurvrouwen het kistje. Jongens uit de buurt droegen het. Meisjes liepen ernaast met palmtakjes die versierd waren met blauwe en witte papieren linten. Deze takjes werden op het graf geplant. Bij volwassenen werden enige tijd de zware klokken geluid vanaf de derde dag voor de begrafenis. Voor kinderen, die een Engeltjesmis kregen, luidde de lichte klepklok. Deftige begrafenissen werden voorafgegaan door de kwèèker of schreuer, die geheel in het zwart gestoken was en een witte doek meedroeg. Jantje Brouwers was de laatste huilebalk. Er was een grote keuzemogelijkheid. Men kon begraven worden met een Solemnele Mis, een Plechtige Mis of een Mis eerste, tweede of derde klas. Maar dood waren ze allemaal. Familieleden en burens namen na de begroffenis deel aan een koffiemaaltijd in het sterfhuis of een herberg. Men moest daarvoor “gebid” of “verzocht” zijn. *Bròðjkes meej kèès* (broodjes met kaas) vormden de hoofdmoot. Het was niet ongebruikelijk dat er een stevige borrel mee suiker gedronken werd, vooral als het geen “*droevig lèèk*” was. Zie ook: *busselke* en *onzègge*. **bekant** bijw. bijna, bijkans. Volgens de befaamde dialectkundige prof. A. Weynen is dit een der meest typische Middenbrabantse woorden. *Hij waar bekant verzoope.*

bèkker zn. bakker. *Ge kunt 't beejter no d'n bèkker brènge as no d'n dokter.* Je kunt het beter naar de bakker brengen dan naar de dokter. *Bèkker* wordt ook gebruikt {p.30} voor een meikever waarvan de dekschilden er uitzien alsof ze met meel bestoven zijn. Scheldversje: *D'n bèkker schèt lèkker / d'n bèkker schèt dik / al in z'ne krintemik.*

bekwaom bnw. bekwaam, in staat zijn. 1. *Z'n kènder zèn bekant bekwaom.* Ze kunnen bijna op eigen wieken drijven. 2. *Fons ha zoveul gezoope dèttie niemer bekwaom waar.* Fons was nergens meer toe in staat.

belaojtoffeld deelw. gek, bedonderd. *Bende naaw himmel belaojtoffeld?* Ben je een haartje bedonderd? Betoeterd heeft dezelfde betekenis. 'n *Laojttoffel* (ladetafel) is een tafel met een schuiflade. Daarin werd meestal het *toffelgeraai* (messen, lepels, vorken) bewaard naast het Maggiblikje met de bonnekes van De Gruyter (En 10% èn betere waar ...) die elke week langs kwam bij het sjieke maar zuinige deel van de dorpsbevolking. Bij de “*notabeelen*”, *zògezeejd.* 'n *Laojkaast* is een ladenkast.

bèlappe ww. bijlappen. 1. *Iemand d'r bèlappe.* Iemand er inluizen, verraden. 2. Term uit het kaartspel: de inzet verhogen. 3. Bijbetalen. *As ge dees bild meej wilt neeme zulde nog 'ne fèftiger bè moete lappe.* Je zult nog 'n rijksdaalder bij moeten betalen.

Bels zn. bn. België, Belg, Belgisch. 1. Achter de kerk woonde Sus Geps. De meesten kenden hem alleen als *Sus d'n Bèls*. 2. *Kèkte gullie wel 's nò d'n Bèls?* Naar de Belgische t.v. 3. Hij is mee 'n *Bèlze* vrouw getrouwd. 4. In *d'n Bèls* was vroeger de penitentie in de biecht veel lager dan bij ons. Tegenwoordig is het omgekeerd.

belul zn. benul. *Dè mènneke hèn nèrreges belul van.* Dat mannetje heeft nergens enige notie van.

bèm voorz. bij zich, bij me. 1. Samentrekking van “bij hem”, bè'm. *Wè hèttie toch wir 'n lèkker mèdje (meidje) bèm.* 2. Ook in iets andere vorm voor “bij me”. *Ik hègget bèmmè.* 3. Bij haar: *Ze hègget bè d'r of bè'r.* De samentrekking is een der typische kenmerken van het Middenbrabants. Zie ook: *bènde*.

bènde ww. bent ge, ben je. Deze samentrekking is zeer karakteristiek voor de Midden- en Oostbrabantse dialecten. “Bent gij” wordt tot *bènde*, *bènde gij* of *bènde gè*. *Bènde al te biechte gewist? Bènde gij er niej èène van Naoie? Bènde gè naa himmel zot geworre?*

Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij zijt ge en hebt ge. *Zèdde gè wèlles in 't kenaol wiste zwèmmè? Hèdd' oew broek wir oopestaon!* Een bloemlezing van Brabantse dialecten kreeg dan ook de titel mee: "*Hèdde gij, zèdde gij.*"

berrevoeter zn. Capucijn. De Minderbroeders Capucijnen (*kappesiene*) liepen barrevoets, althans met blote voeten in open sandalen, weer of geen weer. Ze waren geliefd als biechtvaders. Vóór de {p.31} grote feestdagen, met Pasen vooral, kwamen zij de parochiegeestelijken assisteren.

De allergrootste zondaars gingen in Tilburg op Körvel hun zonden belijden, waar een dove Kappesien biecht hoorde. Eenmaal per jaar hielden de paters een eieren- en boteromgang. Maar ook pecunia werden in dank aanvaard.

bèrzie zn. grote hoop, troep. *Vruuger ha'n veul hōshaawes 'n hil bèrzie kènder.* Vroeger hadden de meeste gezinnen heel veel kinderen.

beschaaje ww. bedingen, afspreken. *Dès 'r nie bè beschaaje.* Dat is er niet bij inbegrepen; dat is niet afgesproken. (Bij een aankoop bijv.)

beschèète ww. beschijten. *Wè ziet iej 'r bescheeje-n-öt.* Hij ziet er beroerd uit. *t Is nie wèrd dègget beschèt.* 't Is de moeite niet waard. Vaker: *dègget bezèkt.* (van bezeiken, bepissen).

beschiete ww. ertoe bijdragen. *Diejen halve stüiver die-t-iej in de schaol goojt beschiet 'r òk nie aon.* Die halve stuiver draagt er ook weinig toe bij.

besjònkele ww. aflaat verdienen. Komt van het Latijn: Portiuncula. Op Allerzielen (2 nov.) kon men een volle aflaat verdienen voor de gelovige zielen bij ieder nieuw kerkbezoek. Door de kerk voortdurend in en uit te gaan verdiende men dus telkens opnieuw een volle aflaat. Dat in- en uitgaan noemde men besjònkele. Kinderen maakten er een sport van wie het meest *besjònkeld* had.

beslag zn. beroerte. *Nò z'n beslag was hil d'n troef d'r öt.* Na z'n beroerte was heel de fut er uit.

beslèèchte ww. lijken op. *Pietje beslèècht z'ne vaoder.* Hij is sprekend z'n vader.

besniete ww. bezuren. *De goej moeten 't meej de kaaj besniete.* Het werkwoord wordt alleen in zijn onverbogen vorm gebruikt en meestal in samenhang met het werkwoord "moeten".

bèssem zn. bezem. *Geniemes* (niemand) *danste d'n bèssem dans beejer as Harriek Kluyt.* *Bèssembènder:* bezembinder. *D'r ònder bèsseme:* er onder bossen. *Bèssemgèld:* klein geld dat op de vloer is gevallen voor de meid als ze "*d'n hèrd keert*" (de vloer veegt).

bèst bijw. hevig, best. *Ik zwitte* (zweette) *z'n bèst.* 't *Regent z'n bèst.* *Meej Paose gon de boere òp d'r bèst no de kèrk* (in hun beste kleren). Ook: *bist.*

besteejke ww. een cadeau geven. Het woord wordt vooral gebruikt als het cadeau niet verwacht wordt.

bestüite ww. prijzen, loven. *Ge moet oe kènder òp tèd bestüite, dè uuvert aon.* Het bemoedigt je kinderen als je ze bij tijd en wijle prijst. 't *Kan gin stüite lijje.* Er valt weinig goeds van te zeggen. {p.32}

beure ww. beuren. In het Biks betekent beuren niet alleen geld in ontvangst nemen, maar ook slaag krijgen. *Ge zult ze beure, man!*

bezwaaj znw. 'n onhandelbaar iets. 't *Is 'n hil bezwaaj zōnne gròden-hōnd in zō'n klèen kaomerke.* Het is erg onhandelbaar zo'n grote hond in zo'n klein kamertje.

biediefke zn. koolmees (*Parus major*). De koolmees is een insekteneter. Hij zou veelvuldig bijen (*bieje*) wegpikken rond de biekòrf. Vandaar de naam. Eenmaal strekte zich achter Kasteel Groenendael het schitterende natuurgebied "De Handelèers" uit, waar het wemelde van de zangvogels. Een minnend paartje - we noemen geen namen - wandelde zeer intiem tussen de houtwallen door. Plotseling werden ze in hun stille mijmering gestoord, want iemand riep: "Ziet-die-twee, ziet-die-twee!" Het was een biediefke. Met deze woorden wordt de zang nagebootst van dit parmantige vogeltje.

bierwaoge zn. bierwagen. Niet te verwarren met *bierkar*. De bierwaoge was een lange, smalle duwwagen waar een viertal biertonnen in paste. De oude Jan van Ham reed met zo'n wagen van brouwerij de Roos (H. F. de Leyer) langs de Beekse herbergen.

bieze zn. biezen. Van biezen die ze 's zomers plukten aan de waterkant, maakten de kinderen (de meisjes vooral) vlechten, paardetomen en kunstige punthoedjes.

bikkebol zn. grote stuiter. De bikkebol, ook wel bikkelbol, werd aanvankelijk alleen bij het bikkelspel gebruikt. Het woord komt daar vandaan. In Beek echter werd dit spel weinig of niet gespeeld. De Beekse bikkebollen waren van metaal, tamelijk groot en zwaar. Gewoonlijk kwamen ze uit afgedankte kogellagers. De jongens (meisjes bikkelden niet) probeerden elkaar volgens bepaalde regels af te gooien, als een primitief jeu-de-boules. Ook werd de bikkebol gebruikt bij het *tòkke*. Zie aldaar.

Biks bn. zn. Beeks. Afgeleid van *Beek* (zie aldaar) '*nen èchte Bikse* is iemand die hier geboren en getogen is, in tegenstelling tot de allochtonen die *dè nòòt zulle worre*, hoe lang ze er ook wonen. Alles wat uit het dorp komt wordt als Biks omschreven. Echte Bikse minse zijn daar fier op. Nijdassige buitenstaanders gebruiken Biks soms denigrerend. '*n Bikse meid en 'n Oirschotse koej zèn zèlde goej*. Ook de eerbare landbouwers moeten het ontgelden. *De Bikse boere die zèn zò lòmpe. Die schuppe de mèskes de schòlp van de klòmpe*. Zelfs in boektitels komt het woord Biks voor. Biks 3 en Biks 5 gaan over het derde en vijfde lustrum van de Grootkempische Cultuurdagen. Ad van Gooi en Fred van Laarhoven stelden het foto-tekstboek *Typisch Biks* samen. '*t Is òk typisch Biks òm hòòg* {p.33} *òp te kèèke teejge alles wè van bùite kòmte*. En dan is er nog 'n Biks Slukske. Dat wordt in Amsterdam gemaakt en smaakt als de Friese Beerenburg. Echt Biks dus.

bild zn. beeld. '*n Bild van 'n meijd. Bildegooje* was een kinderspel. Een kind werd in het rond gezwierd en losgelaten, waarna het onmiddellijk verstarde tot een "bild" in een zo bizar mogelijke houding. Een "koper" koos het mooiste beeld uit, maar ging er mee vandoor zonder te betalen. Een algemene achtervolging werd ingezet. Wie de dief kon vangen mocht de nieuwe koper zijn.

binnevètter zn. binnenvetter. Niet alleen een varken dat meer "binnenvet" heeft dan men verwachtte, maar ook iemand die zich niet gemakkelijk bloot geeft. *Hij lot z'n eige nie in z'ne binnezak kèèke. Ge kèkt 'ne Kèmpense mins wèl op z'ne kop mar nie in z'ne krop*. Hij laat het achterste van zijn tong niet zien.

bist zn. beest, koe. 1. *De biste gon de waaj wir in. 2. Fleej kèrmes is de Hasseltse schùit bistètètig te keer gegaon*. Vorige kermis is de Hasseltse schuif beestachtig te keer gegaan. De Hasseltse schuif was in de 20-er jaren een beruchte Tilburgse vechtersbende, waaraan de dorpsveldwachters hun handen vol hadden. 3. *Bistekaomer*: plee, nummer 100, '*t hòske* (zie aldaar).

Blaal zn. Bladel. Deze samentrekkingen komen vaker voor. Bijv. Brees voor Breehees, Westrik voor Westerwijk.

blaauw bn. blauw. 1. De Rentmeestersdijk op de grens met Diessen heet in de volksmond "'*t Blaauwkaaj strotje*". Eerlang bestond er een carnavals- en buurtvereniging die "*D'n blaauwe kaaj*" heette. De oorsprong van de naam is duister. 2. Iemand met rood haar werd wel "*D'n blaauwe*" genoemd.

blaauwpieperke zn. heggemus. De heggemus (*Prunella modularis*) heeft een blauwachtig borstje en legt in zijn nestje vier of vijf helder blauwe eitjes. Het vogeltje maakt een hoog, piepend geluid. Vandaar de naam.

blèèn zn. blaar, blaren. Het woord wordt zowel voor het enkel- als het meervoud gebruikt. Er zijn *gewone blèèn en bloedblèèn*. De paters Redemptoristen gaven "'n missie" tot bekering van de Bikse zondaars. De preek over de eeuwigdurende verdoemenis in de hel was huiveringwekkend en maakte diepe indruk. Vooral op Willeke, de kastelein. "*Wè hètjie toch schòòn geprikt oover de hèl! Nòndejuu, 'k hè de blèèn òp m'n bille staon!*"

blèkke ww. bomen en takken van hun schors ontdoen.

blèndaos zn. daasvlieg. De officiële naam luidt stekende bloedvlieg of daasvlieg. Ze houden zich vooral op aan de waterkant. {p.34} Jongens die gingen zwemmen in een stroomke, het Rooversvenneke of de “Limskùile” hadden er veel last van. De vliegen beten zich vast in de huid om bloed te prikken en vergaten daarbij alles, zodat je ze gemakkelijk dood kon slaan. Daarom dacht men dat de steekvliegen blind waren: blinde dazen, blèndaos (zowel enkel- als meervoud).

blòòt bn. bloot. 1. Term uit het kaartspel. *'n Blòòte kaort hèbbe* wil zeggen dat men van een bepaalde kleur maar één kaart heeft. 2. *Blòòtskops* is blootshoofds. *Blòòt slo dòòd* zeiden kinderen als ze bij 'n vangspelletje op 'n niet-bekleed lichaamsdeel geraakt werden. Dat “telde” niet.

bluujke zn. hulpeloos kindje.

bòcht zn. stuk land. 1. Veldnaam voor een stuk land dat met heggen was omheind of waar één bepaald gewas op gezaaid was. Ergens in het Hoog Spul lag “de heilige gistbòcht”. De Heilige Geest bocht was het eigendom van het armbestuur. De armmeesters werden ook Heilige Geest meesters genoemd. 2. Vóór de aanleg van de autoweg Tilburg- Esbeek stond nabij de viaduct een huis dat Frankenbocht heette, genoemd naar de bewoner. De metalen naamsaanduiding bevindt zich thans in het pand Diessenseweg 103b (Th. Bodden).

boek zn. boek. Noch in schrijfwijze, noch in uitspraak bestaat er verschil tussen het Nederlandse en het Bikse woord. Toch is er een verschil. Het Nederlandse woord is namelijk onzijdig, terwijl het Bikse woord mannelijk is. We zeggen niet: “*Gif dè boek es aon*” (onzijdig), maar: “*Gif diejen boek es aon*” (mannelijk). Hetzelfde verschijnsel doet zich o.a. voor bij raam en bijl. “Doe de raom dicht” zeggen we, en: “*Waor hède gè 't bèèl gelaote*” in plaats van de bèèl. Dat zijn enkele zeldzame voorbeelden dat het taalgevoel voor mannelijke en vrouwelijke woorden afwijkt van de standaardtaal. Bij geboren dialectsprekers werkt dit gevoel bijna feilloos. Men kan het controleren door er het onbepaald lidwoord “een” voor te zetten in het dialect. vrouwelijk: *'ne kat*, *'ne koej*, *'ne mèske*, *'ne geit*, *'n kiep*; mannelijk: *'ne kaoter*, *'ne stier*, *'ne jonge 'ne(n) bok*, *'ne(n) haon*.

boer zn. boer. Enkele uitdrukkingen en samenstellingen. *'t Is goej boereweer*. *Z'n wèèf is 'n ècht boeremins*. *Hij is nog van d'n aawe boerestiel*. *Boerelul*, *boeretoppe* (boerenkool), *boeretriën*, *boeretêene* (tuinbonen). De heer scheldt: *'ne Boer en 'ne zòg hè 'n nòòt genog*. De gewiekste boer antwoordt: *'nen Heer en 'nen beer wille altè meer*.

boerenoovertrèk zn. Als een boer verhuisde werd hij daarbij geholpen door de buurtschap waar hij kwam te wonen. In een lange stoet van karren werden het huis-{p.35}raad en het boerengerief naar de nieuwe woning vervoerd. Het verhuizende echtpaar troonde in een met papieren bloemen versierde huifkar (zie ook: *hògkèèr*). Onder de huif hing een fraaie kroon, die de jongemannen probeerden te roven omdat ze daar een vat bier mee konden verdienen. De jeugd ging dansend aan de stoet vooraf, begeleid door een “*trèkmònnieka*”. Als de nieuwe inwoner van een ander dorp kwam zong men: *En in ... daor wille we nie woone / want daor zèn de wève te kaod* (kwaad) / *Mar in Beek daor wille we woone / want daor zèn ze beejter van aord*. En dan volgde een langgerekt “*Koeoeoeoeoe*”. Er werd een borreltje gedronken in elke pleisterplaats die werd gepasseerd. Dat werd een zware dag! Als afsluiting werd *d'n hèrdlaaj* gehouden (zie aldaar). Zie ook: *oovertrèk*.

bój zn. bode. 1. *Bòj* werd het meest gebruikt voor postbode. Toendertijd brachten de twee postbodes Toon d'n bòj (Antoon Naaijken) en Bòj Bekkers te voet in het hele dorp de post rond. Die kon nagenoeg in één forse, leren tas die voor hun buik hing. Ze waren een soort vertrouwensmannen, die voor verafgelegen dorpsgenoten ook geldzaken via de post afhandelden. 2. *'ne Bòj* is ook een papiertje dat men op de wind naar een vlieger stuurt. In het midden is een gaatje gemaakt waar het touw doorgaat.

bolhènneke zn. Een eenvoudige muts met een geplooid rand in de hals waardoor de muts een bolle vorm kreeg. Ze deed denken aan de vorm van de bolhennen. Dat waren scharrelkippen die geen staart hadden en met hun ronde rug wat leken op een veren bol. De muts werd voornamelijk door de week gedragen.

bolscheujt zn. vrij korte afstand. Zo ver namelijk als men een bal kon gooien of schieten. Als 't "*mar 'ne bolscheujt vèrder*" is, is dat niet ver van hier.

bouter zn. boter. 1. Roomboter is *goej bouter*, in tegenstelling tot margarine die slechts *febrieksbouter of kaoj bouter is, goed vur de gewoone minse*. *Zuute bouter* is niet gezouten boter. 2. *Bootere of booterkwikke* is een spelletje waarbij de kinderen met de rug tegen elkaar staan. De armen haken in elkaar. De kinderen buigen om de beurt diep voorover, zodat de ander met de benen omhoog zwiert. 3. 't *Wordt 'n goej bouterjaor* zegt men als iemand aan z'n gat krabt.

bòrd zn. bord. *Bòrd* is de afkorting van Willebrord, de geloofsverkondiger die ook in onze contreien (Diessen-Alphen) werkzaam is geweest. Nog steeds worden mensen aangeduid met de naam van hun vader. Achter de vadersnaam komt een s of een e: Jan van Tienuskes, Driek van Toone. Soms doet de grootvader ook nog mee. Het klassieke voorbeeld is Kees van Koob van Bòrdjes, dat is Kees van Gestel, de {p.36} {illustratie} {p.37} voormalige standaardrijder van het Gilde Sint Sebastiaan. Zijn vader heette Kobus, zijn grootvader Bòrd.

börger zn. burgemeester. *J. C. de Rooy, dè waar pas 'ne börger*. *Die wèrkte tenminste nog*. *En hoe! Van negen ure toe half tien*. *En dan waar ie zò muug, dèttie meej z'n Drieka gòng wandele*. *No't Annanina's rust*. *Elke dag 't zelfde*. *Weer of gin weer*.

bössem zn. bunzing. *Vannaacht hè 'nen bössem alle aajer òpgevreejte*.

brak zn. klein kind.

bram zn. druktemaker. 'nen *Echte Bram* wil altijd het hoogste woord hebben en haantje de voorste zijn. Elk jaar reikt Brabants Heem tijdens de Heemkundige Dagen een ereteken uit aan *De Bram van Brabant*. Ook: 'n *bazig iemand*.

braojer zn. knoeier. 1. Een prutser; iemand die z'n vak niet verstaat; *een onhandige Tinus die alles verbraojt*. 2. 'n *Braojke* is opgewarmd eten. 'n "Prakje" zoals men in Holland zegt. 3. Voor *broaj* zie: *batterij*.

brèmbeejzie zn. braambes.

brisse ww. prakken. Het fijnmaken met de vork van een bord gekookte aardappelen, vooral voor kinderen.

broekrije ww. Iemand achter bij z'n broek en z'n kraag grijpen, wat optillen en hem zo dwingen om te lopen.

broer zn. Als na het eerste kind (een meisje) een jongetje werd geboren werd dat dikwijls Broertje of Broer genoemd. Broer Smolders (Frans eigenlijk) speelde *rèèchshalf* bij Hilvaria. Omgekeerd werd een meisje *Zusje of Zus* genoemd. Verkleinwoord van broer is *bruurke*.

brònòllie zn. petroleum. *Brònòllie of bròmòllie* was onmisbaar voor het koken op het petroleumstel en in 'n brònòllielamp. Een grote hangende petroleumlamp werd lampbels genoemd. Deze lampen kwamen meestal uit België. De petroleum werd op een bakfiets rondgevent in vierkante blikken kannes. Nog eerder werd ie per pint getapt uit een vat. Een petroleumverkoper op de Tilburgse weg noemde zijn huisje "In d'òlliepint". Het heeft de naam gegeven aan een straat die foutief "In d'n Olliepint" wordt genoemd. Bekende òllieboere waren Jan Kluytmans en Jan van Poppel. Een van hen gaf z'n klanten namens de firma het blaadje "De Automaat", waarin onder andere De Avonturen van Pijpje Drop werden verteld.

bròdd zn. brood. Brood stond voor bruinbrood of zuutbròdd. Wie een witbrood wilde hebben vroeg naar 'ne mik. *Van bròdd worde gròdt, van mik worde dik*, maakte men de kinderen wijs. Ook: *krintemik, knipmikske* (scheurbrood), *pèerdebròdd* (roggebrood). {p.38}

bröst zn. lomp manspersoon. Iemand die ongegeneerd lomp is is “’ne bröstige vènt”. Bröstig ook voor varkens die loops (*bèèrig*) zijn. Komt van bronstig.

bùil zn. papieren zak. 1. Plastic was in vroeger dagen onbekend, evenals vaste verpakkingen. Bijna alles (koffie, thee, bonen, koekjes, zeep) werd los verkocht en in vierkante of puntbuilen verpakt. Antoon v.d. Heuvel, bijgenaamd Toon Kwak, verkocht tabak in spitsbuilen. Hij adverteerde in de Hilverbode: *Rook ’n lekkere buil tabak van Antoon Kwak*. 2. In ’t bôltje *praote* is “zitten smiespelen”. In ’t bôltje *blaoze* wil zeggen dat men in z’n portemenee zal moeten tasten.

bùitesneej rijje (de) zn. ww. rondrijden. Er waren vroeger drie soorten schaatsen. Kinderen en beginners stropelden op *klumpkes*, eenvoudige houten schaatsen die met touwtjes of met wat sjiekere oranjekleurige banden of leren riemen onder de schoenen werden gebonden. Wat grotere klumpkes eindigden voor in een sierlijke, ijzeren krul. Gevorderden reden op de langere houten *durlòopers*, Friese schaatsen, die eveneens ondergebonden waren. Wie niet op snelheid uit was reed op *rùterschotsen*, genoemd naar de schaatsenfabrikant de Ruyter. Die waren ook van hout maar het ijzer stond wat bol en was hol geslepen. Het waren de voorlopers van de huidige kunstschaatsen. Men kon er sierlijk (alleen of met zijn tweetjes) mee over het ijs zwieren, vooruit en achteruit in hele cirkels. Dat noemde men de bùitesneej rijje, rondrijden dus. Geroutineerde schaatsers konden net zo goed als Sjoukje Dijkstra een perfecte acht in het ijs rijden. Noorse schaatsen waren tot voor de oorlog 40-45 nagenoeg onbekend. Schaatsen die vast onder de schoenen geschroefd waren vormden een bezienswaardigheid. Zie ook: *schotse*.

busselke zn. busseltje. Een busselke werd voor de woning geplaatst waar iemand gestorven was. Het bestond uit een bundeltje (busselke) stro waartegen zes bakstenen waren geplaatst als het een gehuwd iemand was. Bij ongetrouwden werden er vier stenen tegen geplaatst. Bij kinderen werden palmtakjes in het stro gestoken. Zie ook: *begroffenis*. Busseltje wordt ook gebruikt als men een stapeltje bedoeld: *Een busseltje latjes*.

butsen w.w. kneuzen, stoten. *Die appels zèn ammel gebutst*.

buurte ww. gezellig kletsen. *Buurte rond d’n hêrd of zò mar in de straot meej de stoele òp de stoep* was tot aan de oorlog een wezenlijk en kostelijk deel van het gemeenschapsleven. *Dè moete we on zien te haawe*, dichte Thieu Sijbers. Vergeefs ... Zie ook: *gebuurt*. {p.39}

D

dabbe ww. graven, knoeien. 1. Konijnen, honden en katten *dabbe* met hun voorpoten een holletje in het zand. 2. Kinderen *dabbe* (knoeien) vaak met het eten. 3. Een *dabber* is een knoeier, een prutser, iemand die zijn vak niet verstaat. 4. Een voormalige carnavalsvereniging heette *De Dabbers*.

dalia zn. dahlia. De meervoudsvorm van dit woord is in het Nederlands *dahlia*’s, maar ’nen èchte Bikse zegt en schrijft *daliasse*.

danke ww. danken. Zegswijze: *Dè dankt me de klòòte*. Betekent ongeveer: dat is niet te verwonderen. Voorbeeld: De voetbalclub is gedegradeerd. *Dè dankt me de klòòte*. *Die jònges zitte liever achter ’n pilske dan achter d’n bol aon*. Dat verbaast me niets. Die jongens zitten liever achter ’n biertje dan achter de bal aan.

daog zn. dagen. *Daog* is het meervoud van dag. *Bè die minse ist alle daog fist*. Ook: *daoge*. *Ge moet dees daog es langskoome* (een dezer dagen). *D’irste daog vermocht ’k ’m nog nie* (eerdaags, binnenkort).

daolek bijw. aanstonds, dadelijk. *Daolek doeket wèl èfkes*. Aanstonds doe ik het wel even.

daorontoe bijw. daaraantoe. *Dèttie z’n wèèf afsnaawt is toe daorontoe, mar hij bedòndert ze mee ’n ander òk nog òk*. Dat ie z’n vrouw afsnauwt is tot daar aan toe, maar hij bedondert ze ook nog met een ander.

dè vnw. dat. Dit veel voorkomende woord wordt in verschillende betekenissen gebruikt. 1. *Kòm hier, dè'k oe neus afveejg.* Opdat. 2. *Dè weejt ik òk nie.* Dat. 3. *D'r lòpt zeejker vrimd volk rònnd 't hùis dè d'n hond zò te keer go.* Aangezien. 4. *Go's kèèke wie dètter is.* Dè is hier eigenlijk overbodig. 5. *Ze zulle wèl nèèg (nijdig) zèn.* Dè ze verèkke. Ze kunnen verrekken. 6. *Dè nie dè.* Het tweede dè benadrukt enkel de ontkenning. 7. Als iemand al te onbeleefd "Wè?" zegt i.p.v. "Wablief?" kan die ten antwoord krijgen van de andere, welopgevoede Bekenaar: "'n Stukske van dè en dan nog wè!"

de lidw. de, per. 1. Soms gaat aan een aanwijzend voornaamwoord het lidwoord *de* vooraf: *Kiesde de dees of kiesde de gene (de die).* Kies je deze of kies je gindse. 2. *We hèbbe 'ne gulde de man ingezèt.* *De ròome koste 'n kwartje de liter.* De is hier per.

dèèk zn. dijk. Niet alleen gebruikt voor een waterkering, maar ook voor enigszins verhoogde wegen die naar een ander dorp leiden zoals "*d'n Gòlse Dèèk*". In *de gemènt* (zie aldaar) liepen tussen de lage weilanden wat {p.40} hoger gelegen zandweggetjes: *D'n Korte Dèèk* en *D'n Lange Dèèk*. Ze zijn nu verzwolgen door de woningbouw in de Doelakkers maar de namen zijn gehandhaafd: Korte Dijk en Lange Dijk. De *Biestse Dèèk* loopt van de Biest naar Diessen. De *Dunse Dèèk* loopt van 't *Hògend* in Esbeek naar het gehucht Dun. De *Tuldense Dèèk* leidt van Esbeek naar het gehucht Tulden of Tulder.

dèèl zn. deel, dorsvloer. Komt ook in het Standaard-Nederlands voor, maar èè wordt dan uitgesproken als ee. Een typisch Brabants woord voor deel is *schuurhèrd*, zie aldaar.

dègge samentr. van dat ge. *Dègge bedankt zèt dè witte.* Je weet dat je bedankt bent.

dèmpig bnw. kortademig. *Hij is zò dèmpig as 'n aaw pèrd.* *Gin wònder.* *Hij ròkt wèl dèrtig pieraatjes per dag.* Pieraatjes: zeer zware Engelse sigaretten van het merk Pirate. Een pakje van 10 stuks kostte een dubbeltje. Maar ook van *Sjief Wip* (Chief Whip) kon je aardig *kort van ossem* worden. Zie: *ossem*.

deur zn. deur. Zegswijze: *Die kunne nie meej z'n tweeje dur êên deur.* Die kunnen niet met elkaar opschieten. *Dè's nie bè de deur.* Da's een heel eind weg.

dieder vn. van die, van haar. *Die-{p.41}dere mins is kaaj gèk.* Die man van haar is goed gek.

dieje (den) zn. geld, persoon. 1. *As ge van d'n dieje (gebaar van geld tellen) genòg hèt kunde overal terèchte.* Als je genoeg spie hebt kun je overal terecht. 2. *D'n dieje deugt van gin kante.* Hij daar deugt van geen kanten. Vrouwelijk: *De die.*

dik bijw. dikwijls, soms. 1. *'t Is dik iet meej 'ne mins (vaak iets).* 2. *Dè hè'k dikker gekeurd (vaker).* Ook: *dikkelder*. 3. *Is ie dik hier gewist? (soms, misschien).* 4. *'k Hègget 'm dikzat gezeejd (dikwijls genoeg).* Zegswijze: *'t Is dikke mik meej klaore blom (of: zure zult), 't Is prima voor elkaar.*

dikoor zn. de bof (oorziekte).

dil zn. veel. *'n Hil dil* is nogal veel. *Bè d'n intocht van Sinterklaos waar 'n hil dil volk òp de bêên.* Zie ook: *mènnigte*.

ding zn. spul, ding. Als het om een meervoudig begrip gaat wordt er een *s* of *er* achter gevoegd. *Tast mar toe jonges, d'r is dings genòg (er is van alles genoeg).* *Wie hèt die dinger daor nirgemieterd?* Wie heeft die spullen daar neergesmeten?

dirk zn. directeur. De directeur van de Coöperatieve Zuivelfabriek St. Adrianus in de Bloemenstraat, de heer Vonk dus, werd door de boeren en het personeel altijd "*d'n dirk*" genoemd.

doel zn. schietbaan. 1. Een afgezette baan voor boogschutters met aan weerszijden houten schotten en op het eind een roos (doel). De schuttersgilden hadden vroeger hun doel langs de straat die nu Doelenstraat heet. Naast de gilden waren er twee handboogschutterijen. "De Vrolijke Schutters" hadden hun doel achter het café van Jan Loyens aan de Diessenseweg (nu: De Posthoorn). "Amicitia" schoot op d'n doel van Café van Dal, Tilburgseweg. Ook in De Tent en in D'n Hemel waren eertlang schutterijen gehuisvest. 2. *D'n doel* werd ook gebruikt

om de schutterij zelf aan te duiden: “*Hij is bè d’n doel.*” 3. Ook Esbeek kent z’n *doel*, namelijk de Handboogschutterij “Oefening en Uitspanning” die in 1878 werd opgericht.

doen ww. gaan, doen. 1. *Kòm, ik doe mar wir es òp hùis aon.* Ik ga maar weer eens naar huis. *Waor doede gè heejne?* Waar ga je heen? 2. *En janke dèttie deej!* En janken dat ie deed! *Deej* geeft hier aan de zin meer kracht. *En bloeje dèttie deej, as ’n vèèreke!* En bloeden dat ie deed, als ’n varken!

dokkele ww. pootje baden. *Dokkele* kon je, toen het water nog fris en helder was, in “*De Stròòm*”, de vennekes en zelfs in het “*Modderstrumke*” dat tussen Café De Hemel en Café van Dal onder de Tilburgseweg doorgaat. De bloeiende zwemvereniging De Dokkelaers is naar deze zeer elementaire watersport genoemd. Ze zou eigenlijk *Dokkelèèrs* moeten heten ... {p.42}

dols zn. moeilijkheden, trubbels. Wordt uitsluitend in het meervoud gebruikt, ’k *Hè meej dè jong toch ’nen hòòp dols gehad!* Ik heb met dat joch toch ’n hoop trubbels gehad!

dømmeneere ww. razen, tekeer gaan. Bij het *maajbòòme* planten (zie *maaj*) werd er soms zo *gedømmeneerd* dat de politie in moest grijpen.

dòmp zn. domp. Deel van een karrewiel waar de “*spêêke*” (spaken) in bevestigd zijn.

dòndere ww. donderen. Iemand was niet door de bliksem getroffen, nee, hij was *dòòdgedònderd*. De angst voor dit verschijnsel zat er diep in. Sint Donatus fungeerde als beschermer tegen het hemelvuur. Een wijze raad als men zich tijdens een onweer in het vrije veld bevindt: “*Mijdt de eik, zuuk d’n buuk*”. Vermijdt de eikeboom, zoek ’n beuk op.

Dònderkoppe zijn dreigende stapelwolken. *Dònderköpkes* zijn kikkervisjes, ook wel *dikköpkes* genoemd. Het zijn de larven van de kikvorsen: dikke kopjes met een staartje en twee minuscule achterpootjes. Nog een andere naam: *paddeköpkes*. Zie ook: *dònderplant*.

dònderplant zn. huislook. De *dònderplant* (lat. *sempervivum*) is een vetplant met rozetvormige bladeren. Ze groeit onder bijna alle omstandigheden, vaak bijvoorbeeld op dakpannen of op de nok (de vorst) van een rieten dak. Het volksgeloof meende dat deze plant een bescherming vormde tegen blikseminslag. Zie ook: *dòndere*.

dònker zn. donker. *Denk eròm mèdje dègge vur d’n dònkere thùis moet zèn* (voor het donker). Het onzijdige Nederlands wordt in het Biks mannelijk.

doornebòòm zn. doornboom. Hiermee is de (*Crataegus*) bedoeld. De korenmolen en het Heemkundig Museum aan de Doelenstraat dragen deze naam, maar dan geschreven als “Doornboom”. Bekend is de legende van de doornboom. Een rondtrekkende speelman werd ten onrechte wegens diefstal ter dood veroordeeld. Om zijn onschuld te bewijzen zou hij in drie worpen zijn doornstok van de westkant van het dorp naar de oostkant gooien. Al bij de eerste worp belandde de stok dwars over het dorp heen in de Westerwijk. Toch werd de arme kerel ter dood gebracht. Zijn stok echter schoot wortel en er groeide tot eeuwige schande van de rechter een forse Doorneboom uit. Was het een Meidoorn? Of was het een esdoorn? Dat raadsel is nog niet opgelost.

dòòs zn. doos, gans. Wordt gebruikt voor een onnozel vrouwspersoon, een domme gans. *Jo Viòòl, dè waar me toch ’n dòòs!*

dörrem vnw. daarom. 1. Vr: *Wörrem hède gè dè gedaon?* Antw: *Dörrem.* (Ook: *òm dörrem.*) Vr: {p.43} *Wörrem dörrem?* Antw: *Omdè ’ne wörrem ginne pier is.* 2. Ook: *Dörrem is gin woord. Stikt oe neus in de pèrdstoort* (paardestront).

Dòrres eigenn. Dorus. Ook: *Tirres*. Van Theodorus. *Tirres van Gèèstel dè waar ’ne fietsemaoker in de Doelestraot.* Vrouwen heten Dora of Theera.

dorse ww. dorsen. Zegswijze: *Lot de boere mar dorse.* Men is content over iets dat goed verlopen is. Het deelwoord is *gedorse*. *De rog is gedorse.*

dòtsprèntje zn. bidprentje. *Dòtsprèntjes* worden gedrukt om de herinnering aan een overledene levendig te houden. De voorzijde vertoont een vrome afbeelding of een foto. De achterzijde een karakteristiek van de overledene. Omdat alleen zijn goede zijden werden

belicht (zelfs als er die niet waren) ontstond de uitdrukking: *Liege as 'n dòtsprèntje*. {p.44} De prentjes werden dikwijls bewaard in een sigarenkistje. Als het aantal te groot was geworden om ieder persoonlijk te herdenken werden ze bij het bidden van de Rozenkrans collectief herdacht: “*Vur alle diej in 't kiesje (kistje) ligge.*”

douwtrappe ww. dauwtrappen. Op de eerste zondag van mei plachten verenigingen voor dag en dauw op stap te gaan naar een naburig dorp. De Koninklijke Harmonie Concordia van 1839 houdt deze traditie nog steeds in ere. Zij houdt er zelfs een speciale “wekgroep” op na, die met haar luidruchtige muziek eventuele langslapers moet wekken. Zie het boek: Vanaf maart 1939, dat bij het 150-jarig bestaan werd uitgegeven. Voor Meigebruiken zie ook: “*dømmeneere*” en “*maaitakke*”.

drèèfdölleke zn. drijftol. Meisjes speelden met een *drèèfdölleke* dat met een zweepje werd aangedreven. Dikwijls had het de vorm van een paddestoel. Zie ook: *hakdol*.

drèèverke zn. klein persoon. *Dè zònne gròte vènt getrouwd is meej zò'n klèn drèèverke*. Dat zo'n grote vent getrouwd is met zo'n klein vrouwke. 't *Lèèkene wèl Wat en Half Wat*. Watt en Half Watt, een klein ventje en een lange vuurtoren, waren twee helden uit de tijd van de stomme film.

driederande bnw. drie soorten. *D'r zèn driederande leujges: klèn leujges, gròte leujges en bidprèntjes* (zie *dòtsprèntje*).

Driek, Drieka. Is afgeleid van Henricus of Hendricus. Bekende Bekenaren van die naam: Driek d'n Dòts (Driek Hendriks) die in de *vùil vèèf* woonde (zie aldaar), Driekske van Pinxteren en Driekske Roberts, wereldberoemd in Hilvarenbeek. Vrouwen heten Drieka. Drieka van de pastoor was een echte *kernollie* (zie aldaar). *Wè zèdde toch 'n Drieka* wil zeggen: wat ben je toch 'n onhandige trien. Het woord *dooka* heeft ongeveer dezelfde betekenis.

Driekònninge zne. Driekoningen. Op 6 januari trekken de kinderen als koninkjes verkleed en voorafgegaan door een ster zingend langs de deuren. Het meestgezongen liedje luidt: *Driekoeninge, driekoeninge, / Gif mèn 'ne nuuwen hoed. / M'nen aawe is versleejte, / òns moeder mag 't nie weejte, / òns vaojer heejet gèld / Al òp de tònbank nirgetèld*. De uitspraak *kònninge* (korte ò) komt zo goed als niet meer voor. Men hoort veelal *Driekoeninge*.

drille ww. 'n vorm van dragen. Twee volwassenen of kinderen reiken elkaar kruislings de handen. Op dit draagvlak gaat een kind zitten, dat zich met beide handen aan de dragers vasthoudt. Deze manier van dragen heet *drille* of *kakkestoel*. Pieter Brueghel (1525-1569) heeft het al geschilderd op zijn beroemde schilderij “De Kinderspelen”. {p.45}

drölleke zn. drolletje. 1. Kooswoordje voor een klein kind. “*Gè zèt oma's drölleke war?*” 2. Benaming voor suikerbroodje met kaneel dat in het verhuld taalgebruik “bolus” heet.

dun bn. dun, slap. 1. “*Wè's de koffie toch wir dun*” zei ons moeder als ie weer eens te slap gezet was. 2. Iemand die “*on d'n dunne is*” heeft diarree.

durdoen ww. doordein. 1. In de Nieuwjaarsnacht is het gewoonte dat er *durgedaon* wordt. Men kaart de hele nacht door. *Van 't aaw int nuuw speule*. 2. *Durdoen* werd ook gebruikt om een schuld uit te wissen. *Ge doeget toch wèl dur hè?* zei men als men betaald had.

durgebònt zn. deurkozijn.

durske zn. deerntje, meidje. Algemeen bekend woord, dat in onze contreien echter heel weinig wordt gebruikt. Bij ons is *mèdje* gebruikelijk.

dutsel zn. sukkelachtig iemand. Ook: *dutselèèr*. Een *sukkelèètig* vrouwspersoon is een *dutselke*.

duuveltjshaor zn. duiveltjshaar. Het eerste dons van jonge vogels. Ook wel het eerste haar van een jonggeboren kind.

dwèèle ww. rondtrekken. In Carnavaltijd van café naar café trekken. Dit is een betrekkelijk nieuw woord, in zwang gekomen sinds het traditionele dorpse Vastenavondfeest door het van oudsher stedelijke Carnaval verdrongen werd. {p.46}

E

eêntoetmèm bijw. hetzelfde. Zegswijze: *'t Is ammel eêntoetmèm.* 't Is allemaal hetzelfde. 't Is lood om oud ijzer. *'t Zèn tweej hande op êêne bùik.* Van 't Frans tout le même.

èèrd zn. aarde. *Eèrd on de kniejes hêbbe* zegt men van een boerenjongen die bij z'n trouwen heel wat meebrengt. 'n Boerenmeid daarentegen heeft *schitte on de bille* (zie *schitte*).

èèrepel zn. aardappel - aardappels. Enkel- en meervoud zijn hetzelfde. *D'èèrepelfooi* was een feest dat door de boer en zijn helpers werd gevierd als *d'èèrepel* (aardappels) gerooid waren. *D'èèrepelbèn* (ook: *schèlbèn*) was een tenen mandje waarin de aardappels geschild werden met *'t schèlmèske* (schilmesje). Zegswijzen: *D'èèrepel koome-n-öt.* Er zit een gat in je sokken. *Wè kiesde: èèrepel of lòðf?* Wat kies je: 't een of 't ander. Zie ook: *aaj* en *afgiete*.

èèrger zn. erger. *Dè zal teejge d'n èèrger zèn* zegt men als men verwacht dat iets wat op zich niet kwaad is verkeerd uit zal vallen. *De kènder zèn zo wild, dès zeejker teejge d'n èèrger.* De kinderen zijn zo wild, dat voorspelt niet veel goeds.

èèrm zn. bn. armoede, arm. 1. In schrale tijden moesten nogal wat dorpelingen een beroep doen op het burgerlijk of kerkelijk armbestuur. Ze leefden *van d'n èèrme*. De Vetboer was *d'n èèrmmeister*, de armmeester. 2. *'t Ging 'r boovenèèrms òp.* 't Ging er hevig aan toe. *Sjèfke hè z'nen èèrm gebrooke.* 3. *"'k Zè zo èèrm," zeej Jaon Dikkes, "zèlfs 't zand ònder m'n naogels is nie van mèn."* Afgeleid zijn: *èèremoej*, *èèremoejig*. Zie ook: *krómmenèèrm*.

Eèsbeek zne. Esbeek. Al in een cijnsboek uit 1340 wordt de naam genoemd van dit dorp met een levendig sociaal, maatschappelijk en cultureel leven. De herkomst van de naam staat niet absoluut vast. Het meest waarschijnlijk is het dorp genoemd naar een uitgedroogde beek (zie: Esbeek, niet van gisteren). Bekende persoonlijkheden: Pastoor Jurgens, Meester Lauwers. De graficus Andreas Schotel en de wereldberoemde schilder Piet Mondriaan hebben er gewerkt. De kerk, ontworpen door Ir. van Buytenen, geldt als een voorbeeld van een gave dorpskerk in *"Krophollerstijl"*. Ze bevat fraai beeldhouwwerk van Albert Termote. Befaamd zijn de ontginningen van het Landgoed De Utrecht, begonnen in 1899. De dichter Boudens rijmde al in 1920: Esbeek, eens verlaten hoek / Noch in atlas, noch in boek / Werd eertijds uw naam gevonden. / Maar die tijd is lang {p.47} verzwonden: / 't Heeft zijn kerk, zijn school, zijn straten, / En het dorre heidezand / Schiep men om in vruchtbaar land. De uitzichttoren op het Landgoed, een ontwerp van Kropholler, is vanwege zijn opmerkelijke bouwtrant op de Monumentenlijst geplaatst.

èèsheilige zn. ijsheiligen. Pancraas (12 mei), Servaas (13 mei) en Bonifaas (14 mei) geven vorst en ijs helaas. Nog na de oorlog trok rond deze tijd een processie door het dorp om *"de zegen af te smeken over de vruchten des velds"*.

effe bnw. bijw. eenkleurig, even, glad. 1. *Ze haj 'nen èffe schort aon, zònder bluumkes of iet.* Ze had een eenkleurige schort aan, zonder bloempjes of iets. 2. *'t Is alle daog èffe wèèrm.* 't Is alle dagen even warm. 3. *'t Nuuw grasvèld lag 'r schòdn èffe bè.* 't Nieuwe gazon lag er mooi glad bij.

effenaf bijw. kortaf. *Hij waar nogal èffenaf toen ik 'm die beroerde bòdschap kwam brènge.* Hij was zo maar kortaf, bits, koel.

efkes bijw. even. *'k Hè mar èfkes tèèd.* Ik heb maar even tijd.

elsie zn. els. 'n Werktuig onder andere gebruikt in de schoenmakerij.

en,'n. 1. Gaat vooraf aan de dagen van de week. *Hij is 'n zòndag nog hier gewist, mar 'n vrijdag kòm't ie wir.* 2. Ook vooraf aan telwoorden als men een globaal aantal aangeeft. *D'r zèn mar 'n dertig of firtig man òp de resèpsie gewist.*

ènd zn. einde. *'n End hout* is 'n stuk hout. *Iemes on z'n ènd brènge.* Iemand tot aan z'n dood onderhouden of verzorgen. *Daor is 't ènd van verloore.* Er komt geen eind aan.

ènnegte telw. enige, enkele. *'k Hè oew al ènnegte keere geworschaawd, mar naaw is 't de lèste keer gewist.* 'k Heb je al enkele keren gewaarschuwd ...

èntele ww. klieren, vervelen. *Lig nie zò te èntele of 'k pèèr oe teejgen-oewe knikker.* Verveel me niet zo of ik sla je tegen je kop.

èrbeejzie zn. aardbei.

èrdkèèr zn. aardekar. Kleine kar (ongeveer 1 kub. meter) met hoge wielen waarmee aarde, mest e.d. vervoerd werden. De gewone werkkar van de boer. In plaats van aarde sprak men van grond, of *èèrdegrònd*. Ook voor een onverharde weg werd dat woord gebruikt. In natte dagen was 't moeilijk rijden *in d'n èèrdegrònd*. De wielen zakten soms tot aan d'n domp (middelpunt van 't wiel) in het slijk.

èrgant bijw. ergens. Ook: *èrreges*.

èrt zn. erwt. *Hij hè z'n èrte öt.* 't Is gedaan met 'm. Afgeleid: *èrtrèès* {p.48} (erwtendijs). Takken waarlangs de erwtendijsplanten worden geleid.

èùze ww. hozen. Op zomerse dagen gingen de jongens *èùze*. Meestal in het Spruitenstroompje omdat daar de meeste vis in zat. Met pluggen die uit de oever of de aanpalende weilanden gestoken werden, legde men twee dammen dwars in het water. De zo ontstane tussenruimte werd met emmers leeggeschept. Dit hozen is het eigenlijke *èùze*, maar stilaan kreeg het woord een ruimere betekenis. Met *èùze* bedoelt men deze manier van vis vangen. Niet alleen jongens deden het. Ook stropers, want de vangst kon soms aanzienlijk zijn. De stroom was rijk aan paling en *kwabben* (modderkruipers) die als het ware in het drooggevallen deel voor het oprapen lagen.

ewèg bijw. weg. *Is ie nog hier? Nêê, hij is al ewèg.* Zie ook: *goddewèg*. {p.49}

F

faaltje zn. kleine voile. Een klein, doorzichtig gordijnachtig lapje dat aan de hoed is bevestigd en het gezicht bedekt. Van het Franse voile.

fèfteger zn. rijksdaalder. Een rijksdaalder bestaat uit *fèfteg* stuivers.

fèrmesjèl zn. vermicelli.

fernùiskeejtel zn. fornuisketel. 1. Grote zwarte ketel die met *musterd* (zie aldaar) werd gestookt en waarin de was werd gekookt of het eten voor de varkens, aardappels bijvoorbeeld. In het laatste geval heet hij *sopkeejtel*. 2. 'n *Fernöske* is een klein, pittig ventje of vrouwtje.

fètse ww. ketsen. Term uit het biljartspel. Als de pomerans (het leren dopje op de punt van de keu) niet goed is gekrijt *fètst* de keu. "Krijt op tijd" is dus een heel toepasselijke naam voor een biljartclub.

fiep zn. speen voor zuigelingen. Ander woord: *tuut*. 'n *Flaaw fiep* is een kinderachtig iemand. *Fiepe* flauw doen of praten. *Aawfiepe* zie *aawmeut*.

fitselstèk zn. fitselstek. Dunne takjes die gebruikt werden om wanden te vlechten. Het vlechtwerk werd met natte leem dichtgesmeerd, die daarna uithardde tot een vrij stevige wand van een stal, een schuur of een *schop* (zie aldaar). Een der laatste voorbeelden was te vinden in de boerderij der kinderen van Gestel in het Groot Loo. Maar ook dat is inmiddels verleden tijd. Zie ook: *zwèrd*.

flabdrol zn. slappe Tinus, lafaard.

flambèèr zn. hoed. Van het Franse flambard. Grote, meest zwarte slappe herenhoed zoals Ruud van Puyenbroek die droeg.

fleej bn. verleden. *Fleej week, fleej jaor.*

fleures zn. pleuris. *Ge kòndt 't drèug of 't nat fleures krèège* (ontsteking van het borstvlies).

flierehout zn. vlierhout. Dit hout werd gebruikt voor het maken van een *klabòts* (zie aldaar). Zie ook: *afgaon*.

flikker, flikkere zn. lijf, lichaam - smijten. 1. Iemand op z'n *flikker slaon* (op z'n donder geven). 2. Ik heb die rotzooi maar *wèggeflikkerd* (weggegooid). 3. *D'r deugt gin flikker van* (geen snars). Een bekend succesnummer op bruiloften en feesten is een parodie op de

schepping van Adam en Eva. Adam, in zijn naaktheid verborgen achter de struiken, antwoordt de toornige God als die vraagt {p.50} waar ie zit: “*Ik dörf me nie te laote zien omdè’k hier in m’ne blòote flicker zit ...*”

flip zn. vrijer. 1. *Drieka hè wirres ’ne nuuwe flip ongezet*. Drieka heeft weer ’n andere vrijer. 2. *’n Dobbele flip* was een vrij grote, sappige peer.

floer zn. fluweel. Komt van het Frans “velours”. Een *floere* broek is van ribfluweel gemaakt. Zwaardere werkbreeken noemde men *’n mesjèsterse broek* naar de stad Manchester waar die stof oorspronkelijk vervaardigd werd. Ten onrechte sprak men ook van *Törkslèère broek*. Turks leer is namelijk geiteleer (marokijn).

flötje zn. fluitje. 1. Het piemeltje van een kleine jongen. 2. *’n Flötje werd gemaakt van flötjeshout* (wilgehout). De bast werd goed nat gemaakt en beklopt met een messeheft, zolang tot de bast er afgeschoven kon worden (zie ook: *afgaon*). Flötjeshout wordt ook gebruikt in een minderwaardige betekenis. Als bijv. de steel van een hamer bij de eerste klap breekt: “*Nou, dè’s ’r òk êène van flötjeshout*”. 3. *’n Flötjesbroek* is een broek met een gulp in tegenstelling tot ’n klepbreek (zie: *vurbroek*).

flùit zn. fluit. Benaming van een schaamteloze vrouw. *’n Zotte flùit*.

foert bijw. wegwezen! Uitroep om iets of iemand weg te jagen, “*Foert hòng!*” {p.51}

foezele ww. oneerlijk spelen. 1. De waarheid verbergen, bijv. bij het invullen van zijn belastingbiljet. Of met het opgeven van zijn leeftijd. 2. Bedrog plegen bij het kaartspel.

follie zn. falie. 1. Grote zwarte mouwloze doek die door de vrouwen in een begrafenisstoet over het hoofd werd gedragen. Bij zware rouw (een sterfgeval in de eerste graad) werd de follie zes weken gedragen. Nog langer geleden werd de follie ook bij andere gelegenheden gedragen. August Snieders, geboortig van Bladel, schrijft in 1891: “In de kom van ons dorp staat een huis, donker belommerd door prachtige linden. Het schuilt zóo diep in de schaduw weg als mijne oude tante in hare falie, die zij altijd droeg in mijne jeugd wanneer zij ter kerke ging en ik soms geneigd was haar te vragen: “Maar tante, waar zit je toch?” Het huis is nu weg, de linden en de kerk zijn weg, tante met haar follie is weg. En Snieders is ook weg. 2. *Ik zal oe is òp oe follie slaon*. Ik zal je op je falie geven (een pak slaag).

fooj zn. vrouwelijk konijn.

Frans zne. Franciscus. Verkleinwoord: Franske of *Frènske*. Een andere afkorting is *Sus*. *Sus* d’n Bels, *Sus* van Hees. *Sus* van de Ven was jarenlang de nar van het gilde St. Sebastiaan. Een enkele maal komt *Cis* voor.

frat zn. wrat. ’n Frat kan weggehaald worden door er mee over *’ne dooje mins* (man) of *’n dooj mins* (vrouw) te wrijven. Je kunt ook *’ne jùn* (ui) doorsnijden en er mee over de wrat wrijven.

frêêt bn. trots, wreed, deftig. êê klinkt als de ee in peer. 1. *In ’t Gròdè Loo wònde vruuger de frêête boerin. Jaon d’n Os is frêêt op z’n streùpkènder*. 2. *’t Is frêêt om te zien hoe ze de boel verschandelizeert hèbbe*. ’t Doet pijn om te zien ... 3. *Frêêt praote* is deftig spreken.

Hooghollands dus. Zegswijze: *Zo frêêt as ’nen hond meej zeujve lulle*. Zo trots als ’n hond met zeven ... staarten.

frut zn. bn. in de war. *In de frut raoke*, bij voorbeeld van een streng garen. *’t Zit lillek in de frut* (in de war). *’t Is frut* (’t is naatje pet). *Geniemes wies nog hoe ’t schaaide, mar de sik hègget òt de frut gedaon*. Niemand wist nog hoe het in elkaar zat, maar de secretaris heeft het opgehelderd.

fruit zn. snuit. 1. *Hij heej ’n fruit as ’n vèèreke*. 2. Ook: kusje van een klein kind. *Krèèg ’k ’n fruitje van oe?* 3. *Fruute* (ww) is wroeten. *’t Vèèreke hè hil de kooj òmgefruit*. 4. *’ne Fruuter* is iemand die tot het uiterste iets probeert te achterhalen, bij voorbeeld zijn afstamming. {p.52}

gaast bn. ranzig. Als spek te lang blijft liggen wordt 't *gaast*. Het wordt dan geelachtig van kleur.

gaaw bijw. gauw, licht, gemakkelijk. *Vruuger zòn ze nie gaaw 'nen èèrreme mins durstuure. In de gaawte vergat ie z'n broek dicht te doen* (inderhaast). *Luij zwêêt is gaaw gerêêd*.

galg zn. galg, bretel. 1. Vroeger stond op een der hekken van de Roovertse bossen "Galgenberg" geschilderd. Werden hier de misdadigers opgehangen en de onschuldig verdachte uit de Legende van de Doorneboom (?) (Zie: *doorneboom*). 2. *Gallege* (bretels) werden eertijds met knopen aan de broek bevestigd.

ganzetòng zn. paardebloem. De *ganzetòng* (*Taraxacum officinale*) is een traktatie voor konijnen. Maar ook varkens en paarden weten er weg mee. Beter bekend onder de naam *pisbloem*. Kinderen maakten er armbandjes van door de holle stelen in elkaar te steken.

gaon ww. gaan. Vraag: *Hoe gògget?* Antw.: 't *Gò* (*mar daor is dan òk alles mee gezeejd*).

gaore zn. garen. Zegswijze: *Kòm't 'r ònderhand gaore òp de klos?* Komt er nog wat van! Deze zegswijze is ontleend aan de spinnerij.

gat zn. gat. Meervoud: *gaoter*. Iemand die niet stil kan blijven zitten "*heej gin zittend gat*". Zegswijze: *Hèdde pènt? Dan moete bidde dè't vur oew gat schiet, dan kundet ötschèète* (pènt = pijn).

ge, gij, gullie pers.vnw. Je, u, jullie. Algemeen Brabantse alledaagse aanduiding van de tweede persoon, zowel enkel- als meervoud. In het standaard Nederlands klinkt het plechtig en ouderwets. In het Biks daarentegen gemeenzaam en vertrouwelijk. Het duidt op een persoonlijke relatie en op een omgang op gelijke voet.

gebooj znw. mv. geboden, mededelingen, vingers. 1. *Onder de gebooj staon*, onder de geboden staan, in ondertrouw zijn. 2. 't *Wier ònder de gebooj afgeleejze*. Toen de meeste mensen niet konden lezen werden mededelingen en wettelijke maatregelen 's zondags na de Mis afgekondigd onder de lindeboom uit 1676 op de Vrijthof. 3. *Ge meugt hier meej oew vèèf gebooj eejte*. Met je vingers eten.

gebuurt zn. de buurt. Van oudsher is Beek ingedeeld in buurtschappen. Zo'n buurtschap heet: *de gebuurt*. De gebuurt is nauwkeurig afgebakend volgens ongeschreven regels. Sommige leiden nog een vitaal bestaan en ondernemen allerlei activiteiten. Vroegere verplichtingen als burens-^{p.53} {illustratie} ^{p.54}hulp bij geboorte en begrafenissen zijn door anderen overgenomen. Levendig is nog het organiseren van versieringen en feestelijkheden bij bruiloften. Soms wordt een nieuwe bewoner nog met uiterlijk vertoon welkom geheten in de gebuurt.

gedaacht zn. gedachte. *Dè's zò verèkte moejlek, daor hède gin gedaacht af*. Dat kun je je niet voorstellen, daar heb je geen idee van.

gedaon deelw. gedaan. 1. *Hij hè gedaon gekreejge*. Hij is ontslagen. 2. 't *Is meej d'r gedaon*. 't Is afgelopen. Ze is dood.

gedoentje zn. klein boerderijtje. *Kiske Tuut haj 'n schoon gedoentje mar hij heejget lillek laote verslòffe*.

geduurrig bw. voortdurend. *We zèn zeiknat geworre want 't reejgende geduurrig* (onophoudelijk).

gêêf bijw. bn. mooi, gaaf, goed, vlak, effen. 1. *Ge zit hier gêêf te woone!* Je zit hier mooi te wonen. 2. *Dè mèdje hè 'n schoon gêêf snuutje*. Dat meisje heeft 'n mooi gaaf snoetje. 3. *Dè hè'k 'r gêêf goed van afgebracht*. Dat heb ik er goed van afgebracht. 4. 't *Voetbalvèld ligt 'r naa goed gêêf bè*. Het voetbalveld is nu goed vlak.

geens bijw. die kant, ginder. 1. 't *Is nie hier mar geens*. 't Is ginds. 2. *Hèrs en geens wier d'r nogal geklaogd oover 't morse meej drèèfmis*. Links en rechts werd nogal geklaagd over het geknoei met drijfmest.

gèère bijw. gaarne. *Ziede gij me gèère? Kus me dan! Gèère of nòd.* Graag of niet. 't Woord graag is in 't Biks onbekend.

gèèrf zn. garf. 'n Bos afgemaaide en samengebonden graanhalmen.

gehèng zn. hingsels. Gesmede hingsels op grote deuren en poorten.

gekuld ww. gedupeerd. Zegswijze: *Erreges meej gekuld zèn.* Ook: *meej genaajd zèn.*

gelèèk bijw. telw. gelijk. 1. *Hij hègget gelèèk òpgefreesje* - helemaal. 2. *Ze hèbbe dieje vloer schòòn gelèèk geleejd* - vlak. 3. *'t Is me krèk gelèèk* - onverschillig. 4. *Gelèèk nao binne kènder* - tegelijk. 5. *Ge hèt gròt gelèèk Sjëfke* - gelijk.

gemaacht zn. mannelijk geslachtsdeel. *Daor stòn Bartje spiernakend vur d'n dokter, allêên meej z'n pètje vur z'n gemaacht.*

gemak bn. bijw. gemakkelijk. 1. *De jòng waare nie gemak, mar mister Mèèl hatter de wènd goed ònder.* 2. *Bart van Eèrp hief meej gemak 'n vòl vat bier òp.* 3. *'t Waar ginne gemakke trouwes.* Hij was niet voor de poes. Volgens prof. Weijnen is dit woord heel karakteristiek voor het Midden-Brabants.

gemèène kèès zn. verbastering van komijnekaas, waarschijnlijk vanwege de sterke smaak.

gemènt *de*, zn. de gemeente. Gemene gronden waren gronden {p.55} die het gemeenschappelijk bezit van de bevolking waren. Daaraan herinnert de naam *De Gemènt*. Deze lag ongeveer waar zich nu de Doelenakkers bevinden.

geminte zn. gemeente. *Onze Jaones hè 'n hèndig bontje* ('n gemakkelijk baantje). *Hij werkt bè de geminte.* Zie ook: *gemènt*.

geneujk zn. deftig, voornaam volk. *Waar 't druk op de Nuuwjaorsresèpsie van de geminte? Nou, hil 't geneujk was 'r!* 't *Vurnaom* van Beek dus. Ook wel: *'t Gròdòt.*

geniemes vnw. niemand. *Dè go geniemes iet aon.* Daar heeft geen man iets mee te maken.

gèps zn. gesp. Ook: *gips*.

gericht bnw. korter in afstand. *Oover de Biest no Osterwèèk is gericht* (korter) *as oover Tilbörg.* *De gerichtste weg no Pòppel is oover Ròdòvert* (de kortste weg).

geujt zn. goot. 1. De *geujt* was een klein achtervertrekje waar de pomp en de gootsteen stonden. Het afvalwater werd afgevoerd door een opening in de buitenmuur: het *geujtgat*. 2. Dakgoot. 3. Straatgoot. *In de geujt kònde fèèn knikkere.*

gevrucht zn. wreef. *Nico van den Brand nam d'n bol vòl òp z'n gevricht en pèerde-n-m kaajhard in d'n hoek.* *Hilvaria was kampiejoen.* Hij nam de bal vol op z'n wreef en trapte hem snoeihard in de hoek.

gezwak bnw. lenig.

giebelkònt zn. lachebek. Ook: *giebelgeit*. Alleen voor vrouwen gebruikt.

giender bijw. ginds. 1. *Hij is giender op aon.* Hij is die kant uit. 2. *Waor wònt Mie van den Hoorn? Gienderaachter.* 3. *Gienderwèèt is 't te doen.* Zie ook: *geens*.

ginêène telw. niet een. *'k Kòs niks in de schaol* (collecteschaal) *gooje want 'k ha ginêène cent bèmmè.* *Toen ie trouwde hattiej'r ginêène,- mar naaw is ie dik boove Jan.* Hij had geen cent.

ginins bijw. niet eens. *Mietje hè tweej kènder en ginins 'ne mins.* Mietje heeft twee kinderen en is niet eens getrouwd.

ginsgons bw. op de heenweg. *Toen we no d'n heiligen Eik ginge hègget ginsgons gereejgend.* *Truggons* (op de terugweg) *bleef 't drèug.*

gistelek 't, zn. de geestelijkheid. *'t Gistelek hègget lang vur 't zegge gehad.* *As d'n deejke op d'n prikstoel sloeg wier d'r meej de kèrmes nie gedanst.* Deze machtspositie vormde een bron voor talrijke spottende verhalen en uitdrukkingen. De spot is immers vaak het enige wapen van de machtelozen ... Voorbeeld 1: 'n Pastoor ligt op sterven. De dienstmeid laat 'm water drinken. *“Mar Mièna, wè hède me naaw toch laote drinke?”* *“Dè's waoter, meneer pestoor.”* *“Heej! Smokt dè zòd!”* {p.56} Voorbeeld 2: *De koei go no de stier / de kat go no de kater / mar ik sto hier allêên / want 'k zè - tis sund - 'ne frater.* Voorbeeld 3: *D'r liepe in de persèssie meer gisteleke as minse meej.* Voorbeeld 4: A.: *Kènde gè 't verschil tusse 'nen pestoor en*

'nen zòg? (zeug). B.: *Nêe*. A.: 'ne *Pestoor hê mar êen rij knupkes*. De rij knoopjes van de pastoor verwijst naar *d'n tòdòg*, de traditionele dracht van de priesters.

glad zn. gladheid. *Meej dè glad kunde nie fietse*. Ook: *die glattighèd* en 't is *glattig*.

Zegswijze: *Wittewè glad is? 'ne Polling (paling) in 'nen emmer snot*.

glaozende bn. glazen. Bij Trien van Beurden op de Voortsepad kon je de mooiste "glaozende" knickers kopen.

glijer zn. step. Voor dit speelgoed dat ook al uit het zicht dreigt te verdwijnen bestaat ook het woord *affeseerplènkske*. Van het Frans: avancer, opschieten. Van oorsprong is het geen dialectwoord. Het is waarschijnlijk geconstrueerd door iemand die de Tilburgse taalplastiek creatief beheerst. In de bundel "*De kinkenduut*" geeft Piet Heerkens S.V.D. een aardige impressie van 'n *glijermènneke*. *Mènneke in oe ooveralleke / vòlgelapt meej lèpkesblauw / 'k vèèn oe òp de straot 'n lief gevalleke / op oe glijerke-n-on de sjouw. / Tippetippetip zò doet oe vuutje / ieder stèpke gifde gè gas ...*

God zn. god. 1. *Zèdde naaw himmel van God verlaote? Ben je nou helemaal bedonderd? 2. Godvergrammer; vloekbeest.*

goddewèg tussenw. ga weg! Ook uitroep van verbazing of ongeloof. A: *Tuldania is kampioen*. B: *Goddewèg!* ('t Is niet waar! Hoe bestaat het!)

goejkaomer zn. pronkkamer. De *goejkaomer* (niet te verwarren met *bistekaomer*, zie onder *bist*) was de trots van de huisvrouw. Haar schoonste meubeltjes stonden er en haar mooiste kleedjes sierden ze op. Behalve op hoogtijdagen mocht er niemand inkomen, tenzij er bezoek was. Wel werd de nieuwe fiets er gestald, die ten overvloede zorgvuldig met een laken werd afgedekt.

golliepaope ww. suffen, gapen. *Sto nie zò te golliepaope trut dègge daor stot*. Sta niet zo te gapen, trut dat je bent. Iemand die staat te suffen of erg onhandig is is 'n *golliepaop*. Wordt voornamelijk gebruikt voor vrouwspersonen.

gooj, öt de, bijw. uit de buurt. *Moete daor zèn? Dè's 'n ènd öt de gooj!* Dat is een heel eind uit de richting.

Gòòl eigenn. Goirle. Tussen *Gòòl en Beek* heerste van oudsher enige rivaliteit. De , *Peejerikken* of *Inhangers* hadden nogal een hekel aan de *Gòlse geijte* of *Ballefrutters*. *D'r {p.57} kwam nog gin goei geijt van daon, zeeje ze*. Ook het omgekeerde was het geval. Sinds *d'n Gòlse dèèk* verhard is is de toestand aanzienlijk verbeterd.

gotfere ww. vloeken, sakkeren.

Gratje, Graad zne. Gerard. *Gratje van Oirschot, dè was 'nen aorige* (een rare). *Hij ha 'ne bril, zeej-t-ie, waormeej ie tweej meeter de grond in kòs kèèke*. En dan liet ie je de plee zien.

grènsjaoge ww. grensjagen. Jongensspel waarbij je van de ene *meet* (lijn) naar de andere loopt. De kunst is om de andere meet te bereiken zonder getikt te worden door de jongens (vangers) die zich in het tussenvak bevinden. Wie getikt wordt moet meevangen. Wie het laatst overblijft is de winnaar. Zie ook: *kiepere*.

griesel zn. ijzeren tuinhark. Het werkwoord *griesele* (harken) is hiervan afgeleid. Op zondagen, met de kermis en andere feestdagen moest het zand voor het huis en d'n hofpad keurig *gegrieseld* worden, in schòòn zig-zag banen, dè stònd, mardie.

gròmmes zn. een standje. Wordt alleen gebruikt in samenhang met *krèège* of *geejve*. 'k *Moet op tèd tuis zèn anders krèèg 'k wir gròmmes*.

grònd zn. niet geplaveide weg. *Ze woone 'n ènd in de grònd*. Een eind van de harde weg. *Hier godde de grònd in* wil dus niet zeggen dat men zich op het kerkhof bevindt, maar dat er 'n zandweg begint.

gròtестоel zn. grote stoel, leuningstoel. Dit is geen bijzonder woord maar wel een bijzonder geval. De *gròtестоel* was namelijk het privilege van *d'n baos*, dat is de heer des huizes. Behalve als de *heerroom* overkwam. En zelfs voor de aankomende *heerroom* die nog op het

seminarie zat moest de vader tijdelijk het veld ruimen. Er zijn nu eenmaal rangen en standen en die zijn door God gewild. Zeggen ze ... Een ander woord voor grote stoel is *zörg*.

grutje zn. grootje, 't Woord grootmoeder wordt alleen in het sprookje van Roodkapje gebruikt. Maar men zegt wel: *grutvaoder*.

gruts bn. ijdel, trots. *Die madam lòpt van grutsighèd neejve d'r schoene*. Het woord wordt hier in negatieve zin gebruikt. In positieve zin wordt *gròts* gebruikt. *Jan is gròts op z'n kènder en gelèèk hèttie want ze meujge d'r zèn*.

gruun zn. groen. Niet alleen in gebruik van de kleur groen, maar ook voor knollen of groenvoer. *We moete 't gruun öt doen vur dèt go vrieze*.

Guld, de zn. het gilde. De gilden behoren tot de roem en de trots van Beek. Stokoud zijn de boerenguld *Sint Sebastiaan* (anno 1450) die met de handboog schiet en de börgerguld *Sint Joris* (anno 1461) die de kruisboog hanteert. Heropgericht in 1979 is de guld van *Sint Catharina*, eveneens met de handboog schietend. Het gilde van *Sint Barbara* is al eeuwenlang {p.58} verdwenen. Al deze gilden zijn schuttersgilden. Ambachtsgilden waren *Sint Ambrosius* (voor bijenhouders, vooral uit Esbeek) en *Sint Crispijn* (leerlooiers en schoenmakers). Alle deze gildes hebben een straatnaam gekregen. Een bijzonder geval is de *Venerabele Guld* of *Sacramentsguld* uit 1614. Het is een kerkelijk guld waarbij de verering van de H. Eucharistie (het Sacrament des Altaars) centraal staat. Eveneens een kerkelijk guld is die van *Onze Lieve Vrouw* op de Biest, opgericht in 1790. Een bekend gildeliedje op het ritme van de gildetrom: *Daor hède de guld, daor hède de guld / Daor hède potdømme de guld. / Daor hède de guld van Sinte Katrien / Vur 'n dubbeltje meugde 't vèndelke zien. / Daor hède de guld ... etc.* {p.59}

H

haajkneuter zn. heidekneutje. Een klein, lief vogeltje (*Acanthis*). Maar vooral de erenaam van de Esbekenaren tijdens de Carnavalsdagen, *'nen Haajkneuter* is ook een klein boerke op de schrale zandgrond.

haajslèngske zn. heideslangetje, hagedis.

haawkènd zn. kind dat borstvoeding krijgt. "*Krèègt jullie Tienuske de flès?" "Nêê, ik haaw 't."* Ik geef het de borst.

haawmaaw zn. windhoos. Het woord wordt weinig meer gebruikt maar is in Beek en de omliggende dorpen nog altijd bekend.

haffel zn. 'n handvol. *As Jantje Verdoezeme zat waar stroojde-n-ie 'n haffel cente ònder de kènder die 'm aachterno liepe*. 'n Handvol centen.

haffele ww. liefkozen. Tegen jongens en meisjes die aan elkaar zitten te frunniken zegt men: "*Zit nie zò te haffele*." Ook met huisdieren, 'n hond, 'n kat kan *gehaffeld* worden. *Haffele* is dus een vorm van verwennen, liefkozen met de handen.

hakdol zn. haktol. Jongens speelden met een hakdol of *pindol* die op een ijzeren pin draaide. Hij werd met een dunne leren pees die men om de tol wond aan het draaien gebracht. Als het "*zetten*" (laten draaien) mislukte moest de tol in een cirkel gelegd worden. De anderen probeerden die tolleren te "bevrijden" door ze uit de kring te "hakken". Ook probeerde men met de eigen tol op een andere, draaiende tol in te hakken. Het was een triomf als men hem kon splijten. Om dat te voorkomen werd de kop als een soort schild met *pienèskes* (punaises) verstevigd. Minder handige jongens die niet met de tol konden hakken, lieten hem onderhands draaien. Dit "*piske trèkke*" werd als minderwaardig beschouwd. Zie ook: *drèèfdölleke*.

hallef bn. half. *'k Ben mar 'nen halve vandaag*. Ik voel me niks lekker vandaag. *Dès mar halve bak*. Half werk.

halfsentè bijw. de halve tijd. *D'n dieje is halfsentè zat*.

halfseuvesemis zn. mis van half 7. Stam uit de tijd dat er dagelijks nog twee Missen werden gelezen, om half 7 en half 8 (*de halfaachse Mis*). De laatste was meestal 'n *zingende Mis* (gezongen). Zie ook: *mis*.

hand zn. hand. *Dè kunde meej baaj oew hande* (met beide handen) *vatte*. Dat is zonneklaar. Verkleinwoord: *hèndje*. Kinderen moeten 'n *schòòn of 'n goej hènndje geejve*. Dat is het rechterhandje. Want aan je rechterzij staat je Engelbewaarder en aan je linker-{p.60}zij de duvel, aldus het "Prentenboek van de Kinderbiecht".

hannebroek zn. Vlaamse gaai. Prachtige roofzieke vogel (Sarullus) met fraaie blauwwitte zijdeveertjes. Wordt ook *mirkol* of *mèrkol* genoemd.

haonepòot zn. koekoeksbloem. In het wild groeiende plant (Melandrium rubrum) met rode bloempjes. Dat is de dagkoekoeksbloem. De benaming geldt niet voor de avondkoekoeksbloem die witte bloempjes heeft.

haor zn. haar. *Ge moet oe haor trughaole* betekent: je moet dat niet op je laten zitten. Ook: *Ge moet oe schaoj inhaole*.

haore ww. scherp. Het scherp van een *zicht* of een *zèssie* (zeis). Men gebruikt hiervoor het *haorgetuig*. Dat bestaat uit een speciale haarhamer met smalle eindrand en het haarspit, een soort aambeeldje waar de zicht opgelegd wordt.

haorinder bw. haarender, precies hetzelfde.

hard bijw. hard. 1. *Hij is hard ziek*. Hij is erg ziek. 2. *Luste koffie? Gèère. 'k Zèr hard on toe*. Ik heb het hard nodig. 3. *Ze koome nog nie hard afzètte*. Ze komen nog steeds niet opdagen. 4. *Ze zèn 'r hard op öt*. Ze streven er hevig naar.

hartes zn. harten. Term uit het kaartspel. Niet harten, schoppen, ruiten, maar *hartes*, *schòppes* of *ruites* is troef. Met een s dus.

hèbbe ww. hebben. Enkele zegswijzen: *D'èèrepel òthèbbe*. *D'n hof omhèbbe*. *Gehad is lillek*. *Ik hagget nie mir*. *De koffie òthèbbe*. Als men iets na enige moeite te pakken krijgt roept men triomfantelijk: *Hèbbes!*

hèèr bijw. links. In de voermanstaal is *hèèr* links en *hòt* rechts. Zegswijze: *van hòt no hèèr*. Van het kastje naar de muur. Ook: *hottewèg!* Die kant uit! *Juu* is: vooruit. *Huu* is: ho.

hègweuw zn. hegweduwe. Misprijzende benaming voor een ongehuwde moeder.

hèlgetold bn. heldergetaald, welbespraakt. Ook: *goedgetold*. *As geminteraodslid moete goed getold zèn*. Moet je goed je woordje kunnen doen.

hèllighöske zn. heilig huisje. Schertsende benaming voor herberg. *In Brabant zèn èffeveul hèllige höskes as hèllige*. Er zijn evenveel herbergen als heiligen.

Hèllige Kinsheijd zn. Heilige Kindsheid. Een der drie Pauselijke Missiegenootschappen. Waren de St. Pieterspenning en het Genootschap tot Voortplanting des Geloofs voor volwassenen bestemd, de "*Kinsheijd*" was er voor de kinderen. De grote *Kinsheijdpersessie* was een der hoogtepunten van het jaar.

hèloore ww. poolshoogte ne-{p.61}men. *De pestoor kwam giestere bè jòns hèloore of er nog niks besteld waar*. *Mar 'k weejt zèlf nie hoe 't schaa*it. De pastoor kwam gisteren tersluiks informeren of er nog niks "op komst" was. Maar ik weet zelf van niks.

hèlpe ww. helpen. Als iemand zegt: *Wocht, 'k zal oe es èfkes hèlpe!* kan dat letterlijk bedoeld zijn, maar 't kan ook een dreigende betekenis hebben als ouders hun onwillige kinderen aansporen.

heemelzaod. zn. zwarte luis waarmee bijvoorbeeld de *labbòone* nog al eens vol kwamen te zitten als ze niet tijdig bespoten waren, bijv. met een aftreksel van tabaksstelen. Zie ook: *striepe*.

hèn zn. kip. Wordt in Beek weinig gehoord. Meer gebruikelijk is *kiep* (zie aldaar). 'n *Hènnegat* is een kleine opening onder in een staldeur waardoor de scharrelkippen naar binnen of naar buiten konden. Soms lag het hennegat hoger. Over een leertje tegen de zijmuur van de stal konden de kippen de roest bereiken waarop ze de nacht doorbrachten. 'n *Hènnebruudsel*

(hennebroedsel) is een korte tijd. “*Blèf nog ’n hènnebruudsel*”. Blijf nog even. ’n *Hènnkont* is ’n *bangscheejt*, een bangerik.

hèndig bn. en bijw. handig, gemakkelijk. 1. *Dè’s ’n hèndig geritschap*. Handig gereedschap. 2. *Dè kan ik hèndig*. Gemakkelijk. 3. *Dieje vènt dè’s ginnen hèndige*. Niet makkelijk in de omgang.

hèrd den, zn. de haard. Met hèrd werd niet alleen de vloer van het woonvertrek aangeduid maar ook het vertrek zelf. De benaming gold vooral voor boerenwoningen. De vloer, veelal van rode ongeglazuurde plavuizen, werd met fijn wit zand bestrooid. *D’n hèrd wier òpgezand*. Door dit “zanden” kon d’n hèrd gemakkelijker *gekèèrd* worden, dat is opgeveegd. In Café De Zwaan, dat lang een typisch boerencafé geweest is, werd er tot kort voor de oorlog nog “gezand”: op zon- en feestdagen werden mooie figuren rond tafels en stoelen gestrooid. *Veul over den hèrd kooome* wil zeggen vaak op bezoek komen. Als het erg druk was in huis had men ’nen hèrd vòl volk.

hèrdlaaj zn. haardlei. Aan het slot van de *boerenovertrek* (zie aldaar) werd de nieuwe bazin door de getrouwde vrouwen uit de buurt rondgeleid in haar nieuwe woonst. Ze werd *d’n hèrd* (d’n haard) rondgeleid. Tevoren hadden de vrouwen alles netjes aan kant gebracht en kon *d’n bèssem òt*. De bezem werd uitgestoken ten teken dat alles netjes en schoon was. De buurvrouwen werden getraakteerd op ’n tas koffie mee *krintemik* en peperkoek. En ’n *avvekotje* (advocaatje) of *’ne boerejònge* (rozijnen op brandewijn), nou, daar *spierste* (spuwden) *ze niej in*.

hèrreketèrrek zn. klein fel, bedrijvig vrouwtje of meisje. *Ketooke Vis waar ’nen echte hèrreketèrrek*. {p.62}

hèrs bijw. hier. *Kòm es hèrs!* Kom eens hier. Zie ook: *geens*.

hies bn. heet. Kindertaal. *Goed blaoze! ’t Is nog hies!*

hik zn. hik. Rijmpje dat iedereen kende: *Ik heb d’n hik / Ik heb de slik / Ik heb ’m nou / Ik heb ’m dan / ’k Geef ’m òn ’nen andere man / die ’m goed verdraoge kan*.

hoej zn. meervoud van hoed. *De koonegin hè wèl honderd hoej. En hoen!* De koningin heeft wel honderd hoeden. En wat voor! Ook: *En wèffere!*

hoeneer vnw. wanneer. *Hoeneer kòmde ònderhand ’s langs?* Wanneer kom je ons eens opzoeken?

hoevelderhande bnw. hoeveel soorten. *Hoevelderhande bòòm hède gij in oewen hof staon?* (Bòòm is hier meervoud.)

hof zn. tuin. *Hof* is het meest gebruikte woord voor tuin. Brouwer de Leyer had ’nen *bùitehof* in d’n Elst. Om d’n hof staat ’ne tuin. “*k Moet d’n tuin nog knippe*” zei Driekske Roberts, waarmee hij de {p.63} heg rond d’n hof bedoelde. Het meervoud van hof is *heuf*. *Achter de heuf* van de Koestraat liepen vroeger smalle kerkepaadjes tussen *buuketùine* (beukenheggen) door. *Heuve* is in d’n hof werken.

hógekèèr zn. hoogkar. Hoge, tweewielige kar voor het vervoeren van grote vrachten als hooi en stro. Met deze kar reden verafgelegen boeren ’s zondags naar de kerk. Ze werd ook als *höfkèèr* (huifkar) gebruikt. Bij een boerenovertrek werd ze met papieren bloemen fraai versierd. Zie ook: *èrdkèèr*, *boerenoovertrèk* en *oovertrèk*.

hollewaaj zn. hollewaai. Vrouwspersoon zonder verstand maar zot *as ’ne juin* (als ’n ui). Zot in de zin van manziek.

hònd zn. hond. Verkleinwoord: *hundje*. Wordt ook voor kleine kinderen gebruikt. *Kòm mar hier klèèn hundje van me*. Als kinderen op een vraag niet “netjes” met twee woorden antwoorden krijgen ze verwijtend te horen: *Ja hònd! Nèè hònd!*

hondelèèrs zne. De Handelaars. Ook: *Handelèèrs*. Een prachtig, kleinschalig landbouwgebied achter kasteel Groenendaal dat ten offer gevallen is aan de ruilverkaveling en de aanleg van een autoweg, waardoor niets is overgebleven van de houtwallen, het geboomte, de sloten en slootjes waarin een ongekend levendige en gevarieerde planten- en dierenwereld tierde.

hòndsgezeik zn. futilliteit, kleinigheid. *Ik kan nie vur èlk hòndsgezeik òpnuuw begiene.* Ik kan niet voor elke kleinigheid opnieuw beginnen.

hòndsknoppehout zn. vuilboom. Sporkehout of vuilboom (*Frangula*) is een veel voorkomende struikachtige boom in houtwallen en bermbeplantingen. Uit de gedroogde bast wordt een laxeermiddel gemaakt. De herkomst van de dialectnaam is onduidelijk.

hóógelievevrouwedag zn. 15 augustus. De Hemelvaart van Maria (15 aug.), het voornaamste, hoogste feest van Onze Lieve Vrouw, was vroeger *'ne verplichte zòndag*. D.w.z. hij moest verplicht als zondag worden gevierd. Er werd dus niet gewerkt en men moest naar de Mis.

hòòghollands zn. Algemeen Beschaafd. De dorpsveldwachter Koolen, ook wel *Schrik êên* genoemd, sprak *Hòòghollands* (min of meer) als hij in functie was. Daarbuiten sprak hij zijn moedertaal: Biks. Piet Martijn (*Schrik twee*) die van elders kwam, sprak uitsluitend *Hòòghollands* (min of meer). Tot aan de oorlog werd slechts door een deel van de "elite" het A.B.N. gesproken. Dat gold als een soort waarmerk van ontwikkeling en standing.

Fabrikanten hoorden daar niet bij. In min of meer officiële bijeenkomsten als gemeenteraadsvergaderingen hoorde men een soort mengvorm van *Hòòghollands* en dialect. {p.64}

hòògmis zn. zie: *mis*.

hòòp zn. hoop. 1. Als de rogge of de haver gemaaid was werden de garven vier aan vier boven met een band samengebonden. Zo vormden ze *'nen hòòp*. Ze bleven zo lang *te hòòp staon* tot ze goed droog waren. 2. Zegswijze: *Hij protte honderd op 'nen hòòp*. Hij praatte honderd uit.

hoortje zn. verstoppertje. Het bekende kinderspel waarbij de kinderen zich verstoppen. Degene die moet zoeken wordt aangewezen door middel van een aftelversje. Het bekendste is: *Ollekebolleke riemezolleke / Ollekebolleke knol*. Een andere bekende: *Un dun dup, fienekanne kup, / Fienekanne broekespanne / Un dun dup*. Na met afgewend gezicht tot honderd geteld te hebben begint het zoeken. De gevonden kinderen worden met de naam aangeropen. Intussen mogen de andere kinderen proberen te "ooverwinne". Ze rennen naar een tevoren afgesproken plaats. Als ze die bereiken vóór de zoeker en daarbij "Een twee drie ooverwonne!" geroepen hebben moet de zoeker opnieuw zoeken. In het andere geval wordt de eerst gevondene de nieuwe zoeker. Het overwinnen wordt ook *buute* genoemd.

hort zn. op stap, even. *D'n hort òpgaon* is op stap gaan. *'k Zal oe 'n hòrtje hèlepe*. 'k Zal je efkes (even) helpen.

höske 't, zn. 't huisje. In de tijd dat er nog geen riolering en waterleiding waren hadden de meeste woningen de w.c. buiten. Dat was *'t höske*. Het bestond uit een gemetselde put die aan de bovenzijde was afgedekt met een houten plank waarin een rond gat gezaagd was, de bril. Aan een spijker hingen in stukken gescheurde kranten die als toiletpapier fungeerden. In de deur was vaak een hartje gezaagd. Als de put nagenoeg vol was moest *'t höske gerömd* worden. Door middel van een strontschepper werden grote ijzeren emmers gevuld die leeggegooid werden in de *stròntkèèr* (zie aldaar). Andere benamingen: *de bistekaomer, nummer 100, de pleej, 't gemak, 't schèèthöske, 't sekreet*.

hot zie *hèèr*.

houdoe hou je goed. De oer-Brabantse groet die alleen wordt uitgesproken als men weggaat. Dus niet bij het aankomen of in het voorbijgaan. Ook: *Haawdoe*. En: *Allé, kòm haawdoe war!* Zie ook: *alla*.

hout zn. hout. Het bijv. naamwoord is niet houten, maar *houtere*. *'nen Houtere stoel. 'n Houtere toffel*.

hucht zn. hoogte. *As ge oover d'n Diesseseweg no 't postketoor fietst moete teeje de hucht op*. Als je over de Diessenseweg naar 't postkantoor fietst moet je tegen de hoogte op rijden. *Huchtaf gogget hèndiger as huchtòp*. Omlaag gaat 't makkelijker dan omhoog. {p.65}

hùipe ww. huichelen. *Een huichelaar is 'nen hùipert*.

hukkes zn. mv. hurken. *Op oe hukkes zitte.* Op je hurken zitten. Het was een grote kunst om op *oe hukkes* een glijbaan van begin tot eind af te leggen. Meestal lukte dat niet, want men probeerde elkaar te *kakhiele*, dat is: onderuitglijden.

hullie vn. hun, hen. Hullie wordt alleen gebruikt als er voor, aan of van voor staat of voor kan staan. In alle andere gevallen wordt zullie, gullie of ullie gebruikt. *Zòdde hullie ginne cent geejve? Ullie hofke is schònder dan dè van hullie.*

hurre tussenw. hoor je, versta je. Wordt gebruikt als afsluiting van een zin om die nog eens extra te benadrukken. *Ge moet nog es dikker (vaker) langskoome, hurre!* Een soortgelijke betekenis heeft *war*. *Ge moet dè nòdòt mir doen war!*

huubkesbròòikes zn. Hubertusbroodjes. Kleine, vierkante broodjes die werden gebakken en gewijd op de feestdag van Sint Hubertus (3 nov.), de patroon van de jagers. Hij werd aangeropen tegen de hondsdolheid. Wie zo'n gewijd *bròòike* gegeten had, aldus het volksgeloof, liep weinig of geen risico deze ziekte op te lopen ... {p.66}

I

iemes vn. iemand. *D'r is iemes on de deur. Zeejker wir òm te schooje vur têtèn of tander* ('t een of 't ander).

iet vn. iets. *'t Is altè iet.* Er is altijd wel iets mis. Ook: *'t Is aaltè wè.* Deze zegswijze had een zorgelijk iemand op zijn woning aangebracht. Zijn buurman (twee onder één kap) noemde daarop zijn huis: *Hier òk.*

impersant bn. ondertussen. Verbastering van het Franse en passant. *Ik go no d'n èrmmister en impersant schelde gij d'èèrepel vast.* Ik ga naar de armenmeester en ondertussen schil jij vast de aardappels. Zie ook: *meejpersant.*

inhange ww. er om houden. Wordt gebruikt als iets of iemand op het nippertje is, in combinatie met 't zal. *'t Zal 'r inhange of ie òp tètèd zal zèn.* 't Zal er om houden. *'t Zal 'r inhange of we de koste d'r òthaole.*

inhangar zn. pezerik. *Dè dêêl van 'ne zòg dè ze zò hèbbe as ze 'ne bèèr was.* Het uitgesneden voortplantingsorgaan van het mannelijk varken. De vettige materie werd aan de pees opgehangen om te drogen. Ze werd later gebruikt om de zaag in te vetten. Kwaadaardige tongen uit naburige dorpen beweerden in vroeger tijden dat die van Beek zó arm waren, dat ze soep trokken van 'ne pezerik. Ze hingen hem daartoe in een pan heet water. Vandaar de naam *inhangar* als scheldnaam voor de Bekenaren. Nog erger maakten de verachtelijke kwaaitongen het, die beweerden dat de pezerik niet in, maar boven het kokend water werd gehangen. Door de hitte druppelde er wat vet in. Op die manier kon de pezerik meerdere malen worden gebruikt. Zie ook: *peezerik.*

inhaole ww. inhalen. *Inhaole* is een oud gebruik dat nog steeds in zwang is. Sinterklaas, prins Carnaval, 'ne nuuwe pestòdòr, 'ne nuuwe bõrger worden met praal en statie afgehaald aan de ingang van het dorp, in *d'Olliepint*. Later kreeg men er wel eens spijt van, maar het oude gebruik moest hoe dan ook in stand gehouden worden. Toen met het oog op de al maar toenemende verkeersdrukke in de gemeenteraad het voorstel werd gedaan op de Tilburgseweg een inhaalverbod in te stellen verklaarde een raadslid zich pertinent tegen. *"Aaw gebrùike moete in eere haawe"*, zei-t-ie. Het inhalen van nieuwe burens onder duchtig geklank en gezank is inmiddels in onbruik geraakt.

inkèère ww. inkarren. In een bouwput werd eertijds met *èrdkèère* (zie aldaar) *gèèl zand* (ook wel: rooi zand) gereden dat met water werd vermengd om zo-{p.67}doende een stevige bodem te leggen die niet verzakte. Het zand inrijden was *inkèère*, het mengen met water heette *inwaotere*. Het zand uitgraven is *òtkèère*.

inkhoorn zn. eekhoorn.

inkruipe ww. zich terugtrekken. *Hij ha 'n gròdte bakkes mar toenter òm ging kroop ie d'r in.* Hij had een grote mond, maar toen het er op aan kwam krabbelde hij terug.

inktappeltjes zn. galnoten. Galappels of galnoten groeien op de achterkant van eikebladeren. Ze worden veroorzaakt door de galwesp die er haar eitjes op legt. Als men in het sap van deze appeltjes een roestige spijker legt ontstaat er een soort inkt. Vandaar de naam.

inpiepe ww. insteken. Kindertaal. Als kleine kinderen armen of benen in mouwen en broekspijpen moeten steken zeggen de moeders (méér dan de vaders ...) *Piepin, mùizepin!*

inspolleke ww. afbrokkelen. Als men te dicht op de rand van een gegraven kuil gaat staan, kan de wand *inspolleke*, afbrokkelen.

intèds bijw. op tijd. *As ge kortjes wilt hèbbe vur 't oopeluchtspèl dan moeder intèds bè zèn.* Als je kaartjes wilt hebben voor 't openluchtspel moet je er op tijd bij zijn.

intraauwe ww. introuwen. Jonggehuwden gaan bij gebrek aan beter wel eens inwonen bij een der ouderparen. *"Intraauwe jònge, dè moete nòdòt doen," zeej d'n aawe Stads, "t Is net as in oe broek pisse. 't Is èfkes wèèrm, mar dan begint de èllènde ..."*

inwaotere ww. zie: *inkèère*. {p.68}

J

jaknikker zn. meeloper. Jaknikkers beschikken over een speciaal geconstrueerde halswervel. Ze kunnen geen "nee" zeggen. Men komt ze overal tegen, maar het woord was lange tijd speciaal gereserveerd voor raadsleden, die op alles wat *d'n börger* voorstelde ja en amen zeiden. Of helemaal niks, zoals het raadslid dat twaalf jaar zijn/haar mond uitsluitend opendeed om te gapen ... In de ogen van B & W functioneerden zij voortreffelijk. Maar ook deze jaren zijn allang voorbij. Ja, ja ...

Jaon zn. Janus, Adriaan. De naam is afgeleid van Adrianus. Weinig dorpen kunnen bogen op een echte, door de Paus van Rome heilig verklaarde martelaar. Beek kan dat wel. Een der martelaren van Gorcum, ter dood gebracht in 1572, is hier in 1528 als Adriaan Janssen geboren. Hij werd heilig verklaard in 1867. Zijn beeld staat in de Petrus Banden kerk en op de koorbanken van de Abdij van Averbode. Een ander beeld, vervaardigd door Jacq. Kreykamp, staat in de noordelijke nis naast de toreendeur. St. Adrianus is de patroon van de Kerk van Esbeek. Er bestaat een loflied op de heilige waarvan de eerste strofe luidt: *Adrianus, heil'ge strijder, / Moedige geloofsbelijder, / Zaalge vrucht van Beeksche grond, Denk dat eens uw wieg hier stond / En wil ons beschermen.* Ook: *Esbeeks grond*. Naast *Jaon* ook: *Jaones*, *Jaoneke*. *Jaon* wordt soms ingedikt tot *Jos*. *Jos Wèète was hil wè jaore lid van de raod.*

jè bijw. ja. *Jènèt* bevestigt sterker dan *jè* wat een vorige spreker heeft beweerd. A: *Peerke P. is 'n vùil plöddeke* (zie aldaar). B: *Jènèt! Krèk wègge zeejt.* (Precies wat je zegt.)

jèn zn. soort vrouw, nep. 1. *'n Morsjèn* is een slordige vrouw. Verder zijn er nog *zeurjènne*, *lòmpe jènne*, *'n gierege jèn* e.d. 2. *Dè's jèn*. Dat is nep. Flauwe kul.

joekere ww. janken, tekeergaan. 1. *Joekere van de pènt* (zowel voor mens als dier). 2. *Dè kost veul gèld mar daor hoefde nog nie zò oover te joekere!* (Klagen, lamenteren.)

jòng zn. mv. kinderen, nakomelingen. 1. *Dè wèfke hè twaalef jòng. Dè zòdde nie zègge war?* (Kinderen.) 2. *Dè kenèèn hè twaalef jòng* (jonge konijntjes). 3. *Gift dè jòng toch 'n snuupke.* Geeft dat kind toch 'n snoepje. Kan een jongen of een meisje zijn. 4. *Dè mèdje hèn z'òk schòòn meej jòng gezèt. Ochèèrm!* (Zwanger gemaakt.)

jood zn. jood. Voor de holocaust werd "jood" vaker als scheldwoord of anderszins denigrerend gebruikt dan na de oorlog gelukkig het geval is. Als iemand 'n ander spuwde werd ie uitgescholden voor *vùile jood!* (Ook: {p.69} *jòd*.) 'n Voddekoopman was *'ne toddejood*. Meestal werd jood in ongunstige zin gebruikt. *D'n dieje! Dè's 'nen échte jood!* *Joodevèt* is druivesuiker. Kinderen die een bril droegen werden uitgescholden voor *brillejood*.

jùin zn. ui. 1. *Zò zot as 'ne jùin* (stapelzot, vooral op seksueel gebied). 2. *Wie zitter hier zò te jùine* (stinken)? Wie heeft er een wind gelaten?

juut zn. soort peer. 'n *Juutepèèr* is een wat onooglijk peertje dat praktisch niet meer voorkomt. Ook scheldnaam voor de Belgen: *Bèlze juut!* 'n Jongen die scheel kijkt werd uitgescholden voor "*schèèle juut!*" {p.70}

K

kaaj zn. kei. 1. *Op d'n hoek van 't Valkestrotje viel ie kaajdòdd neer* (morsdood). 2. 'ne *Kaajlègger* is een stratenmaker. *Wè worde gè? Kaajlègger op zeej*. 3. 'ne *Kaajwèg* is een steenweg. De grote *Bèlze kaaje* staan bekend als *kènderköpkes*. Zie ook: *blaauw*.

kaaw bn. bijw. koud. 1. *Kaaw smidje*. Zie: *smid*. 2. *Van de kaawe kant*. Zo noemt men de aangetrouwde familie.

kak zn. kak. 1. *Veul kak hèbbe*. Veel verbeelding hebben. 2. 't *Kakkenèsje*. Het jongste kind uit het gezin. 3. Woordspelletje: "*Kak of gin kak, kakke zal ie,*" zeej *Mie Hèffer en ze hield 't kakkenèsje booven 't pötje*.

kakhiele zie: *hukkes*.

kakkestoel ww. zie: *drille*.

kalf zn. kalf. Zegswijzen: 1. *Wè zèdde toch 'n kalf-Mozes!* Wat ben je toch 'n stomme vent! 2. 't *Kalf is gròtter as de koej*. De onkosten zijn groter dan de beoogde opbrengst. Bijvoorbeeld voor duizend piek een vlooienmarkt organiseren die vast en zeker nog niet de helft oplevert.

kaniedas zn. Canadese populier. Ook wel klompenboom genoemd omdat er klompen uit gemaakt worden.

kant zn. kant. 1. 't *Deujt van gin kante*. Er deugt niets van. 2. *On z'n spraok te heure kòmt ie van de kante van Gils*. 't *Is 'r zeejker ginne van dees kante*. Hij komt uit de omgeving van Gilze. Hij is zeker niet van hier.

kaod bijw. en bnw. kwaad, slecht, boos. 1. 't *Is kaoj weer* (slecht weer). 2. 'k *Hè m'n kaoj klee aon* (werkdaagse kleren). 3. *De mister waar zò kaod as 'ne riek* (hels kwaad). 4. *Ik zeg oe dè nie in 't kaoje* (ik ben niet boos). 5. *Wie kaod is hè twee keere wèèrek* (hij moet namelijk na het boos worden weer goed worden). 6. *In Bèls hèn ze nog veul kaoj weejge* (slechte wegen). Het zelfst. naamw. dat hier bijhoort is *kottighèd* - kwaadheid. *De kottighèd moet eröt* zegt men van iemand die uitslag of zweren heeft.

kaoiokes zn. mv. kaantjes. Als het varken geslacht is wordt het vet uitgebakken. Het vet zelf stolt tot reuzel. In de pan blijven harde brokjes over. Dat zijn de kaoikes. Warmgemaakt smaken ze voortreffelijk op roggebroad, vooral indien er, zoals bij een echte Brabantse koffietafel, 'n brandewijntje bij gedronken wordt. In het Biks komt het woord alleen in het meervoud voor. In de twintiger jaren was "*Jan Naoikes lust gin kaoikes*" een veelgehoord scheldversje.

kapperke zn. bierglaasje. Een {p.71} klein glaasje met voet waaruit de vrouwen tijdens de kermis bier met suiker dronken. Het woord is prakties geheel verdwenen, evenals het glas zelf.

karessier zn. manwif. Groot, heerszuchtig vrouwmens. Het woord kan een verbastering zijn van kurassier (dragonder) of van het Franse carossier dat trekpaard betekent.

kazineej zn. soort halsdoek. Afkomstig van het Franse cachenez. 't Werkvolk droeg vroeger vaak 'ne *kazineej*. De boeren vooral als ze naar de veemarkt gingen. Ook zijden vrouwenhalsdoek die op hoge feestdagen werd gedragen.

kèèk zn. kijk. 'ne *Kèèk wèèd*. Zo ver als je kijken kunt.

kèèke ww. kijken. Woordspelletje: *Kèk es of ie kèkt Keej en assie kèkt nie kèèke*. Kijk 'ns of ie kijkt, Kee, en als ie kijkt niet kijken.

Keej, Kees zne. Veel voorkomende namen. Van Cornelis of Cornelia. Vrouw: Keej, Keeke, Cor, Neelie, Nel, Nellie. Man: Kees, Kiske, Nilles, Neel, Cor. En dan is er natuurlijk *Sint Kernilles* nog (zie: *bèèvert, kernillesròds*).

kèèr zn. kar. Zegswijze: *Ze hè de kèèr omgekiept*. Ze heeft een miskraam gehad. Zie ook: *èrdkèèr* en *hògkèèr*.

keere ww. keren. 1. *'t Is hier nie òm te keere van de stank*. 't Is niet om uit te houden van de stank. 2. *D'n hèrd keere*. De woonkamer vegen. 3. *'t Pèrd is los. Keeret!* Hou het tegen! 4. *Teejge de keer in*. Dwars liggen. Zie ook: *regeur*.

kèès zn. kaas. *Op de kèès verzocht zèn* wil zeggen dat men is uitgenodigd om na een uitvaart deel te nemen aan de koffietafel waar voornamelijk *bròòikes meej kèès* worden gegeten. Zie ook: *begroffenis*.

kèève ww. kijven. *Kèèves krèège*, bekeven worden. Zegswijze: *Kèève doe gin zeer, slaon zò veul meer*. In plaats van *kèève* wordt vaak *schèlde* of *schèlle* gezegd.

kèmp zn. hennep. Werd vroeger geteeld voor de vezels waar touw van gemaakt werd en voor het zaad dat goed vogelvoer was en nog is (*kèmpzaod*). Tegenwoordig kan hennep (cannabis) nog slechts clandestien geteeld worden, wat in feite ook gebeurt. Niet voor de vezels of de zaadjes, maar voor de vrouwelijke bloempjes die de befaamde (of de beruchte ...) marihuana opleveren. 't Is maar hoe men er tegenaan kijkt ... Hennep werd ook uitgesproken als *kènnep*, waaruit weer *kèmp* ontstond.

kènd zn. kind. 1. Meervoud: *kènder*. Verkleinwoord: *kiendje*. Speels gebruikt: *kieneke*. 2. *'n Plat kènd* is een kind dat nog in de wieg ligt, nog niet kan lopen. 3. *'n Kòmvoèrkènd* sukkelte mee aan de hand van moeder die het aanmoedigt met: *"Alleej, kom vòrt!"* 4. Als men 'n kind kietelt zegt men: *Kiele! Kiele! Kiele!* {p.72}

kèrbol zn. carambol. 1. Een punt maken bij het biljarten. *Speule we om dèrtig of fèftig kèrbols?* Als er nog één punt gemaakt moet worden zegt men: *'t Is kèrbol*. 2. *Kèrbeleere* is caramboleren.

kèrk zn. kerk. Zegswijze: *Ge zèt zeejker in de kerk geboore?* zegt men tegen iemand die de deur laat openstaan als men binnenkomt.

kèrmenaaj zn. karbonade. 1. In betere tijden bracht men na de slacht de karbonaden naar de pastoor en de burgemeester. Of naar het hoofd der school als een kind dreigde te blijven zitten. Deken van de Kamp z.g. werd er zo rijk mee begiftigd, dat hij bij de slager diskreet liet informeren of hij een aantal *kèrmenaaje* kon ruilen tegen een gerookte ham. 2. Een ander woord voor *kèrmenaaj* is *krèp*.

kèrmes zn. kermis. Zegswijzen: 1. *Aachterom is 't kèrmes!* Niet voor iemand langslopen. 2. *'t Is kèrmes in de hèl*. Als de zon schijnt terwijl het regent. 3. *As ge wir iets ötspòkt zal 't kèrmes zèn*. Als je weer iets uitspookt zul je stevig op je kop krijgen. Men zegt niet *Diessense*, *Mierdse* of *Gèèstelse kèrmes*, maar *Diessen-*, *Mierd-*, *Gèèstel-kèrmes*. *Meej Tilbörg-kèrmes reejgent 't altèd*.

kernillesròds zn. pioenroos (paeonia). Behoorde vroeger tot de vaste aanplant van een boerentuin. De herkomst van de naam is onduidelijk.

kernollie zn. helleveeg. Misschien afgeleid van *kanaille*. Is alleen van toepassing op vrouwen.

Kèrsmes zn. Kerstmis. Men zegt: *Meej de Kèrsmes*. Ook de Nachtmis werd de *Kèrsmis* genoemd. Een oudere vorm is *Korsmes*. *Meej de Kèrsmes ging de Fik rònnd òm de minse wakker te kloppe vur de Naachtmis die-j-òm vèèf uure begòs*.

kèskenaaj zn. opschepperij. Ook: *kèskenaode*. Een toneelgroep uit Middelbeers heet *Kèskenaote*. Waarschijnlijk méér uit waardering voor dit zeer typische Kempische woord, dan uit opgetogen aanvaarding van zijn betekenis. Want de leden zijn allesbehalve *Kèskenaodemaakers* (bluffers, opscheppers). Het woord komt waarschijnlijk van het Franse "gasconade", dat ophef, drukte, verwaandheid betekent. De Gasconjers zijn berucht om deze eigenschappen.

kestannie zn. kastanje.

ketier zn. kwartier. Het is in Brabant vrij normaal dat men, waarmee dan ook, een kwartier later begint dan was afgesproken - het voetballen en de kerkdiensten uitgezonderd. Men spreekt daarom van 't *Brabants ketierke*. 't *Biks ketierke* is ook een jongerenactiviteit. 'n *Stèèf ketierke* is ruim 'n kwartier.

kètse ww. kaatsen. 1. Spel dat door meisjes met een, twee, drie of meer *kètsebolle* werd en wordt gespeeld onder het zingen van een liedje. Het spel kent veel, {p.73} vaak kunstige, variaties. 2. De *Kèts* verkorting van *Kètsheujvel*, Kaatsheuvel. In de *Kèts wònden vruuger veul schèèresliepers*.

keujtel zn. keutel. Kinderen zeiden met Nieuwjaar de merkwaardige wens: 'k *Wèns oe 'n Zalig Nuuwjaor, meej 'ne keujtel in oe haor*. De herkomst hiervan is onbekend. Spreekwijze: *Teejge 't Lief Hirke kunde nie meujtele* (mopperen), *teejge 'n geit kunde nie keujtele*. Je moet geen dingen ondernemen die bij voorbaat geen resultaat opleveren.

kezaot zn. inzet. Bij spelen als knikkeren en *mitjesteeke* (zie aldaar) was men al content als men niet verloor maar zijn eigen inzet (knikkers of *labbòdne* - tuinbonen) terugverdiend had. "k *Hèr m'n kezaot teminste-n-öt!*" Ik heb tenminste kiet gespeeld.

kiekas zn. jong dat net uit 't ei komt. Zie ook: *nakend*.

kiem zuinig, kieskeurig. 1. *Hij is hêël kiem op z'n nuuwe fiets*. 2. *Vur Sjèfkes kunde beejter nie kooke. Die is zò kiem, hij lust bekant niks*.

kiep zn. kip. Zegswijze: *Wè zèdde toch 'n kiepekònt!* Wat ben je een schijtlijster. Toen er nog scharrelkippen waren placht moeder de vrouw uit haar opgeschorte "*vurschòòt*" (zie aldaar) het kippevoer uit te strooien onder de lokroep: *Tiet tiet tiet tieieiet!* een woord dat boven de rivieren een andere betekenis heeft, naar het schijnt. Zie ook: *hen*.

kiepere ww. kieperen, vangspel. Een variant op *grensjaoge* (zie aldaar). Hierbij mochten de vangers proberen de anderen over de meet te trekken. Omgekeerd mochten de lopers de vangers in hun hok trekken. Als dat lukte werden ze stevig in de rug gestompt. Hierbij ging het er vaak ruw aan toe, weshalve Mister van Lisdonk sr. het spel op de speelplaats streng verboden had. Maar hij keek niet altijd ...

kietelkaaje zn. kiezelstenen.

kitse ww. kotsen, overgeven. Zie ook: *spouwe*.

klabòts zn. proppenschieter. Een speeltuig dat door de jongens zelf werd gemaakt. Men neme een stuk *flierehout* (vlierhout) van ca. 30 cm. Verwijder het merg. Sla in een stevig stuk hout van ca. 10 cm. een lange, dikke spijker (ontdaan van de kop), die past in het holle vlierhout. Sluit beide kanten van het hout af met een natte, gekauwde prop papier of met elzepropfen. Druk de spijker met kracht in de buis. De buitenste prop zal door de druk er met een klap uitvliegen.

klamper, klampert zn. sperwer, havik. Als een *klampert* wordt gesignaleerd raken de duivenmelkers in paniek. Hij is een ervvijand van de duiven. De grote sperwer (*accipiter nisus*) lijkt erg veel op de havik (*accipiter gentilis*). Vandaar dat het woord *klampert* wel voor beide vogels wordt gebruikt. {p.74}

klaor bijw. bn. puur, enkel. 1. *Is dè teej? Klaor waoter, dè ist!* (puur water). 2. 't *Is klaor van de schrik dè dè mènneke in z'n broek gepist hè* (enkel en alleen van de schrik).

klapzuur zn. heel hevig, beroerd. *Z'n eijge in 't klapzuur wèrreke*. Zich uit de naad werken. *Daor krèèg ik 't klapzuur van*. Daar wordt ik beroerd van (in overdrachtelijke zin - niet letterlijk dus).

klazieneere ww. kletsen, eindeloos praten. In de *Raod* (gemeenteraad) *klazieneerde ze 'n uur over 'n zandpaajke en toen was er nog gin gaore òp de klos*. Er was nog niets bereikt. De laatste uitdrukking is ontleend aan de spinnerij. *Kòmt 'r ònderhand es gaore òp de klos* wil zeggen: komt er nog wat van?

klêêd zn. kleding, jurk. 1. In het Bikse spreekt men niet van een mooie jurk maar van 'n *schòdn klêêd*. 2. Als men het geestelijk of ordegewaad aannam werd men *gekleed*. Van een uitgetreden geestelijke of aspirant-geestelijke zegt men: *Hij heej 't klêêd onghad*.

klèp zn. klep. Betekent mond, smoel, in de uitdrukking: "*Haawt oew klèp toe!*" d.i. Zwijg!

klèpbroek zn. klepbroek. Ouderwetse mansbroeken werden aan de voorkant met een klep gesloten, het zogenaamde *prizenteerblaajke*. Zie ook: *flötje* en *vurbroek*.

klèpschaaw zn. schuw, verlegen. Iemand blijft in de deuropening staan bij het binnenkomen. "*Ge zèt toch nie klèpschaaw?*" vraagt de bewoner. "Durf je niet binnen te komen?" Ontleend aan de duivensport. Een duif valt op de klep en wil maar niet binnengaan.

klèptuut zn. klikspaan. *Klèptuute* hadden het onder hun leeftijdgenoten zwaar te verduren. En ook *de mister* (onderwijzer) moest ze niet. Als 't tenminste "ne goeje mister waar ..."

klippel zn. knuppel. *Eên tweej drie vier vèëf / D'n bèkker sloeg z'n wèëf / Al meej 'nen houtere klippel ... / Boven òp d'r lèëf. / De klippel brak, / 't Wèëf dè sprak. / D'n bakker viel in de krintezak*. Zie ook: *krikke*.

klis zn. rookvlees aan het stuk. *Holt mar 'n kliske gerukt vlêës, dè's veul vurdêëliger dan per òns gesneeje*. Haal maar 'n stuk rookvlees. Dat is veel voordeliger dan per ons gesneden.

klok zn. klok. 1. Verkleinwoord: *klökske*. 2. Een bijzondere Bikse klok is het *dwaalklökske*, dat elke avond om 9 uur wordt geluid. Het herinnert aan hertogin Johanna van Brabant die in 1390 zou zijn verdwaald in de moerassen (het Donkven) tussen Goirle en Hilvarenbeek. Een houten kruis voor de Kruishoeve in de Grote Westerwijk herinnert daar eveneens aan. Tot de Beekse folklore horen ook de *klokkeluidsters* die bij begrafenissen aan het klok-{p.75}zeel trekken. Indien mogelijk blijft deze functie in de familie in de vrouwelijke lijn. Men beschouwt het als een eer. Bekende klokkeluidsters waren Mie Heeffe, Kee van Wijk en Marie Dankers. De middelste klok fungeerde vroeger als *brand-* en *alarmklok*. In het torentje op de kruising van de kerk hangt het *dòpklökske*. 3. "*As ge 't klökske van Ròdme heurt blèft oe gezicht zòd staon,*" zei men tegen kinderen die een gek gezicht trokken. Zie ook: *klòk*.

klòk zn. kloek, broedende kip. Zie ook: *klok*. Een voorbeeld hoe een lichte verschuiving in de uitspraak aan hetzelfde woord een totaal andere betekenis geeft.

klokkebaaje zn. bosbessen. Een ander woord is *moerbeezeme* (moerbeien), eigenlijk een onjuiste benaming.

klòòte zn. ww. kloon, kloten. Een der meest gebruikte woorden in het Bikse en Kempens dialect. Het heeft slechts een vage binding met het oorspronkelijke woord dat de teelballen aanduidt. Zo betekent: *Schupt 'm teeje z'n klòòte!* gewoon: Geef 'm een schop. En is het niet tegenstrijdig om te zeggen: "*Dè mins (die vrouw) ligt hil d'n dag meej d'r luij klòòte in de zon*" ... 1. Een kleine bloemlezing uit de rijke gebruiksmogelijkheden: '*t Is gin klòòte wèrd. 't Is niks waard. Iemes op z'n klòòte geeje. Op z'n donder geven. Ge kunt m'n klòòte kusse. Donder op! On m'n klòòte! De pot op! Lot 'm 'r meej z'n klòòte afblèève. Z'n tengels. 't Is klòòte meej d'n bok. 't Is naatje pet. Lòp no de klòòte. Loop naar de bliksem. Dur d'n haogel is d'n ògst no de klòòte. Mislukt. 't Wordt klòòte as 't nog langer duurt. 't Gaat mis. Ze witter gin klòòte van. Ze weet er totaal niets van. Om de klòòte nie. Om de drommel niet. Hij ging er as de klòòte tussenöt. Als 'n haas. 2. Tal van woorden zijn er van afgeleid: '*t Is òk mar 'nen èèrme kloon. 'n Tobber. Dinges is toch mar 'n goei klutje. 'n Goei ventje. Mar d'n andere is 'n klòtmènneke. Vervelende klier. En d'n dieje is hillemol 'ne klòtzak. Rotzak. Verdere afleidingen: klòdètètig, klòtvènt, klòtveejger, klòthannes, klòtjòng. 3. Klòòte wordt ook als werkwoord gebruikt. Daor klòt ie z'n eijge meej. Doet zichzelf de das om. Mèn zulle ze nie klòòte. Geen oren aannaaien. We zèn d'n meej geklòt. Er mee in d'n aap gelogeerd. Zit nie zò te klòòte. Te hannesen.**

klos zn. de pineut, het slachtoffer. "*Ge zèt de klos!*" zeej Schrik êên toen ie d'n strèuper in z'ne kraog viet. "*Je bent erbij!*" zei veldwachter Koolen toen ie de stroper op heterdaad betrapte.

klossebak zn. lompe vent. De Carnavalsvereniging van de Clossenborch heet: *De Klossebakke*. Echter alleen vanwege de naamsgelijkenis mag men aannemen ...

klottere ww. klotteren. Van oorsprong een Tilburgs woord dat betekent: Sinterklaasinkopen doen. Klotteren is ook: pardoes languit {p.76} vallen. “*k Zè me toch oover 'ne kaajband geklotterd!*” (stoeprand).

kneuter zn. kneu (zangvogel - *acantis cannabina*). Zie ook: *haajkneuter*.

knijns zn. *Iets in de knijns hèbbe* wil zeggen: iets in de gaten hebben.

knoepert zn. kanjer. *De Slinger hè me toch 'ne knoepert van 'ne polling gevange!* Hij heeft 'n kanjer van 'n paling gevangen. De Slinger was de bijnaam van Jaon van Oirschot, 'n bekend visser.

knoezel zn. kruisbes. Zegswijze: *Hij vloog eròp af as 'nen haon op 'ne knoezelbòs*. Vooral van toepassing op een vrijziek paartje.

knolderaop zn. koolraap.

knorrie zn. kanarie. De volksdichter Piet Heerkens S.V.D. schreef o.a. een gedichtenbundel die als titel “*De Knorrie*” kreeg - een bescheiden zangerke.

knöst zn. knoest. Alleen voor mannen. *'nen Knöst* is een ruwe, onbehouden lomperik. Zie ook: *bröst. Iemes teejge z'ne knöst peere*. Iemand tegen z'n hoofd slaan.

knörft zn. pummel, kinkel. Jan Knörft was de bijnaam van een der twee gemeenteveldwachters die in de dertiger jaren met gemak in Beek de openbare orde handhaafden. De andere was Piet Haos.

knutse ww. kneuzen, stoten. 1. *Deez aaj is geknutst*. Dit ei is gekneusd. 2. *Ik zò die snotjòng wèl meej de koppe teejge-n-elkaar wille knutse*.

koej zn. koe. *'ne Koejeschit* is 'n koeievla. Zegswijze: *'n Flùitende meijd en 'n loejende koej zèn zèlde goej*. *'n Koej van 'ne vènt* is een lomp manspersoon.

kölder zn. wulp (numerus). Rond de Flaes stikte het vroeger van de *kölders*. Ze legden meestal vier eieren in een *költje*. Daarvan is de naam afgeleid.

kòlduif zn. koolduif, houtduif.

koljakker zn. kale meneer, kaalhans. Wordt in Beek nog al eens gebruikt voor allochtonen die doen alsof ze het breed hebben, maar twee uur lang voor één kopje koffie op het terras van De Egelantier blijven zitten. De dichter Bredero (1585-1618) kende ze al. In zijn Spaanse Brabander komt het woord in een iets andere vorm herhaaldelijk voor.

költje knikkere ww. kuiltje knikkeren. Spelletje waarbij de knikkers met duim en wijsvinger in een *költje* geknipt worden.

kònt zn. kont. Zegswijzen: 1. *De kònt teejge de krib gooje*. Dwarsliggen. 2. *Iemes in z'n kònt krùipe*. Vlijen, flemen. Wie dat doet is *'ne kòntkrùiper*. 3. *Hij zò z'n kònt wèggeejve en zèlf dur z'n ribbe schèète*. Dat doet iemand die te goed is voor deze wereld. 4. *Op oew kònt!* Je kunt de pot op! 5. *Sjaak hè 'n {p.77} gròdte broek mar 'n klèèn kuntje*. Sjaak heeft 't te hoog in z'n bol. 6. *Hij liep meej z'n zatte kònt 't kenaol in*. Zo poepzat was ie. 7. *De kop moet de kònt verkòdpe*. Een knap gezicht geeft 'n meisje 'n voorsprong om aan de man te geraken. 8. Iemand met *kop en kònt opvatte*. In z'n volle lengte en grootte. 9. *Dè zal oe kuntje vaore*. Dat zal je tegenvallen. 10. *Hij hètter z'n kuntje schòdn ingedraaid*. Hij is heel handig goed terecht gekomen.

Koob zne. Kobus. Van Jacobus. De bekendste Koob uit Beek is wijlen *Koob van Bòrdjes* (de zoon van *Bord* = Willibrord) de standaardrijder van het gilde St. Sebastiaan, een functie die werd overgenomen door z'n zoon *Kees van Koob van Bòrdjes*. Het verkleinwoord van *Koob* is *Kupke*. *Kupke de Brùyn waar 'ne merakels goeje siegaaremaaker*.

kooperaasie zn. coöperatie. Tijdens het interbellum (de periode tussen de twee wereldoorlogen) richtte de plaatselijke Rooms-Katholieke Werkliedenvereniging St. Joseph ten behoeve van haar leden een coöperatieve winkel op. De leden konden daar tegen concurrerende prijzen hun inkopen doen en delen in de eventuele winst. De winkel werd

voornamelijk gedreven door de gezusters Cor en Liza Blankers. Meester Tooten voerde geruime tijd de boekhouding. In een later stadium deden er steeds meer niet-leden hun inkopen. Ook na de opheffing van de coöperatie werd de winkel in de volksmond nog lang de “*Kooperaasie*” genoemd. Zij was gevestigd in het pand Gelderstraat 28.

körsje zn. korstje. Zo wordt ook het eerste stuk genoemd dat men van het brood afsnijdt en dat in Holland het “kapje” wordt genoemd. *As kènder vòchte wij òm ’t körsje. As ’t bròdd teminste vèrs waar ...*

korte ww. korter maken. 1. *’t Hout korte.* Kortere maken. 2. *’t {p.78} Begint te korte.* Het schiet op. 3. *’t Is niks gekort.* ’t Helpt niets. *Kortighèd* is een oud woord voor het kleingoed na de slacht waar men zult, worst e.d. van maakt. Zie ook: *prutselpötje*.

korts bijw. onlangs, kort geleden. *Bè Zotte Sus is korts nog ’n schaop dòddgebeeje.*

koste zn. kosten. *Dè zèn ammel koste-n-òp ’t stèèrfhùis.* Dat zijn allemaal uitgaven die geen zin hebben.

kot zn. kot. *Ze vèèchte mekaare ’t kot öt.* Ze vechten elkaar ’t huis uit. *Hij zit in ’t kot.* In de gevangenis.

krabhaok zn. krabhaak. Werktuig met drie tanden waarmee de grond wordt omgewoeld.

kraoke ww kraken. Zegswijze: *Oew schoen kraoke.* *Ze zèn zeejker nog nie betold.* Je schoenen kraken. Ze zijn zeker nog niet betaald.

krèk bijw. juist, precies, net. *Dè paast krèk.* ’t Past precies. *Krèk toen ik thùis kwam.* Net toen ik thuis kwam. Sommige huizen dragen het opschrift “*Krèk wèk wò*”. Precies wat ik wilde.

krèp zn. zie *kèrmenaaj*.

kreujge zn. kruiwagen. 1. *’n Kreujgespònning* is de losse zijplank van de kruiwagen. 2. *Kreujgeradrijje* (kruiwagenrad rijden) was een vorm van kopjeduikelen waarbij de gekruiste voeten werden vastgehouden. 3. *Van ’ne kreujge krèède lang èèrme en wijj neusgaoter.* Van ’n kruiwagen krijg je lange armen en wijde neusgaten.

kriemenêel bijw. heel erg. *Jantje Verdoezeme waar giestere wir kriemenêel zat.*

krikke zn. mv. houtskool. Vroeger werd de bakkersoven gestookt met *musterd* (takkebos). Het nagloeierende hout werd in de *krikkebak* (de doofpot) geschoven. De aldus ontstane houtskool heet *krikke*. Het woord komt alleen in het meervoud voor. Krikke werden o.a. gebruikt in strijkijzers.

krintemik zn. krentebrood. Zie ook: *bròdd*.

kròmmenèèrm zn. kromme arm. *Meej d’n kròmmenèèrm koome.* Een geschenk meebrengen. Oorspronkelijk betekende de uitdrukking: op kraamvisite gaan. De bezoeker hield haar gave voor de nieuwsgierige burens verborgen onder haar *vurschòdt* (schort), waarbij ze haar arm krom moest houden. Een beeldje van zo’n vrouw “*meej d’n kròmmenèèrm*” van Hans Claassen staat op de binnenhof van ’t Raadhuis.

krönaogel zn. kruidnagel, sering. De bloempjes van de sering lijken op een kruidnagel. Zodoende.

kröskefiks zn. kruisje. Als kinderen bij een vangspelletje een kruisje sloegen en riepen: “*Kröskefiks, ge doet me niks!*” konden ze {p.79} niet gevangen worden. Of ze tekenden een kruisje in het zand zodat de vanger er niet over kon (mocht). Een *kröske slaon* had een magische werking. Het beschermd tegen bliksemslag, het verjoeg de duivel en andere boze geesten en bij de aanvang van een voetbalwedstrijd was het een garantie voor succes, zoals sommige voetballers nòg denken, niet overwegend dat ook de tegenstander een *kröske* kan slaon. *Kröskefiks* is een verbastering van het Latijnse woord crucifixus, kruisbeeld.

krùije ww. kruien. 1. *De mölder krùijt de wiekes no de wènd.* De molenaar draait de wieken naar de wind. 2. *Jantje Woeste lot z’n kèèr trugöt krùije.* Jan Woestenberg laat z’n kar achteruit rijden.

krùiperke zn. kruipertje. Als je een rogge- of gersteaar in je mouw stopt en je gaat een eindje lopen, dan zul je merken dat de aar door de bewegingen van de arm omhoog kruipt tot aan je schouder toe. Zo 'n aar noemt men een *krùiperke*.

krùis zn. kruis. Voor het brood werd aangesneden maakte men met het mes er een *kröske* over. *Om d'n duuvel d'r öt te jaoge*. Zie ook: *kröskefiks*.

kùis bijw. helemaal, totaal. 1. *Pas toen de brandspùit kùis versleejte waar wier d'r 'n ander ongezet*. 2. *Ons moeder ha hùnderd worstebrooikes gebakke en binne 't ketier ware ze kùis òp*.

kunstbooter zn. margarine. Ook *febrieksbooter* genoemd, in tegenstelling tot de veel hoger gewaardeerde *goejbooter*, roomboter. Zie ook: *booter*.

kuus zn. varken. Vooral gebruikt in de kindertaal. 'ne *Vètte kuus*. Scheldnaam voor een moddervette vent.

kwalster zn. lijsterbes.

kwansel zn. kwansel. Als een aanstaande bruid was losgeschoten (zie: *losschieten*) werden de jongens uit de buurt op bier getrakteerd. Dat noemde men *de kwansel*. Zo heette ook de traktatie na het *losschieten* (zie aldaar). *Kwanselse* is een schuddende beweging maken met een vloeistof. De verdoemden in de stronthel stonden tot aan hun mond in de viezigheid. Als een nieuwe ongelukkige er in afdaalde riepen de anderen: "*Nie kwanselse!*"

kwattastroojsel zn. hagelslag. Het aloude chocolademerkt *Kwatta* (met het soldaatje!) is hier tot soortnaam geworden. Net als men "Maggi" zegt als men aroma bedoelt.

kwèèk zn. grote mond, keep. 1. *Hij tròk 'n kwèèk oope as 'n schuurdeur*. Hij zette 'n grote mond op. 2. 'n *Kwèèk* is een keep ('n zangvogel - Fringilla) die zijn bijnaam dankt aan z'n schreeuwerige zang.

kwèèke ww. huilen, schreeuwen. 1. *Dè rotjòng lag hil de naacht te kwèèke*. 't lag heel de nacht te huilen. 2. *De Hilvariasupporters {p.80} waare schor van 't kwèèke*. Van 't schreeuwen. 3. *Moete is dwang en kwèèke is klènkèndergezang*.

kwèèker zn. huilebalk. Bij zeer deftige begrafenissen werd de stoet voorafgegaan door de *kwèèker*. Deze deftig in het zwart gestoken huilebalk droeg een hagelwitte doek om (symbolisch) de tranen mee te drogen. Koster-klokkenist Toon de Kort was een der laatsten. Jantje Brouwers was de allerlaatste. De *kwèèker* is te zien in de film "Ongewijde aarde" waarin de begrafenis van pastoor de Beer (1965) is vastgelegd.

kweejzel zn. vrome vrouw, pannelap. 1. Jetje K. had 18 heiligenbeeldjes in haar kamer staan. 't Was een onvervalste kwezel. Leentje G. daarentegen leidde een zwierig leven. Vandaar de uitdrukking: *Liever meej Leentje G. in de hël dan meej Jètje K. in d'n heemel*. 2. 'n Lapje om 'n hete pan mee aan te pakken (pannelap) is ook 'ne *kweejzel*. Terwijl 'n *èchte kweejzel* vrouwelijk is, is het laatste woord mannelijk.

kwiezejèèr zn. fornuis. Forse, vierkante keukenkachel die met kolen of hout gestookt werd. Van het Frans cuisinière.

kwikke ww. kwikken. Met de handen iets optillen om het gewicht te schatten. Op het voormalige Jachtlust (afgebroken in 1976) woonde eens iemand die graag tegen jonge meisjes zei: "*Za'k jou es kwikke?*" En probeerde het dan ook te doen. Zeer terecht kreeg hij de bijnaam *Tjeuke Kwik*.

kwikkel zn. wip. *Op 'n kwikkel kunde kwikkele*. 'n Tafel met ongelijke poten kwikkelt.

kwikkele ww. waggelen. *Op 'n kwikkel kunde kwikkele*. 'n Tafel met ongelijke poten kwikkelt. {p.81}

L

laaj zn. looprek. In vroegere kommervolle dagen hadden de hardwerkende ouders weinig tijd voor hun kinderen. Om ze te leren lopen werden ze in een *laaj* gezet. De ouders hoefden er

dan niet naar om te kijken. Het kind hing min of meer in een plank met een ronde opening, die in een horizontaal rek heen en weer kon schuiven.

labbòone zn. tuinbonen. Een andere, minder gebruikte benaming is *boeretêene*. Gedroogde labbòone werden gebruikt bij het *mitjesteetje* (zie aldaar). Als iemand bij z'n tenen een gat in z'n sok had, zei men: "*De labbòone koome-n-öt!*"

lamlul zn. *lammeling*.

lampbèls zn. petroleumlamp. Een grote hangpetroleumlamp met glazen kap die vaak door een contragewicht omlaag kon getrokken worden. Deze lampen kwamen vooral uit België, *d'n Bèls*, zogezegd (zie aldaar).

lampegat zn. lampegat. Tussen de woonkamer van een boerderij en de voorstal was een opening, waarin een petroleumlamp werd gezet die beide vertrekken verlichtte.

lampepoetsers zn. lisdodde. De grote lisdodde (*typha latifolia*) is een vrij veel voorkomende plant {p.82} die langs sloten en plassen groeit. Als de lisdodde is uitgebloeid ontstaat aan het eind van de taaie stengel een stevige, donkerbruine, sigaarvormige aar. Deze werd gebruikt om beroete glazen van de petroleumlampen schoon te poetsen. Daardoor was de naam *lampepoetsers* veel bekender dan de officiële naam.

lang bn. lang. *'t Lang Evangeejlie*. Het Bijbelse lijdensverhaal dat tijdens de plechtigheden van de *Goej week* vóór het Paasfeest in zijn volle lengte gezongen of gelezen werd. Zie ook: *lèst*.

lantèère zn. lantaarn. 1. Een bekend drieloningengedichtje begint met de regel: *Hier koome we aon meej onze lantèère*. 2. Zegswijze: *Ge zèt 'ne gròòte lantèère mar ge gift wèèinig licht* zegt men tegen iemand die in de weg staat.

laoje ww. laden. *Hij zat me toch in te laoje* (te schrokken). Van een vrouw die kort op elkaar een kind kreeg zei men: "*'t Is daor laoje èn losse.*" Zie ook: *belaojtöffeld*.

lappe ww. bijzetten, haken. 1. Bij het kaartspel moet je soms *bèlappe* (bijzetten). 2. *Wie hèmme pòtje gelapt?* Wie heeft me een beentje gelicht? 3. *Iemes er bè lappe* is iemand verrassen.

lapswans zn. onbetrouwbare niksnut. Evenals *lamlul* alleen voor mannen.

lauwe ww. staan gapen. *Sto daor nie te lauwe man, vat liever meej aon*. Sta daar niet te gapen man, pak liever mee aan.

Lêêgemiert zn. Lage Mierde. Als men zegt: "*Ik gò nò Miert*" bedoelt men meestal Lage Mierde. Als men naar *Hòòge Miert* gaat noemt men *Hòòge* er steeds bij.

lêêgt zn. laagte. *'t Is nat daor in de lêêgt* (korte i). *ötlêêge* is afgraven, lager maken, of uitgraven. Een zandafgraving is een *zandlêêgt* (êê=i). Kinderen speelden graag in de *zandlêêgt* achter de molen op de Esbeekse weg en in de Wisterikse Bèèrge. Zie ook: *ötlêêge*.

leejpeldief zn. herderstasje. Dit veel voorkomende plantje (*Capsella bursa-pastoris*) heeft vruchtjes die wat op een lepeltje lijken. Kinderen houden je zo'n plantje voor en vragen je er een vruchtje af te plukken. Als je er in trapt (en dat doe je natuurlijk) roepen ze uitgelaten: "*Leejpeldief!. Leejpeldief!*".

lènòllie zn. lijnolie. Gemaakt uit *lènzaod* (lijnzaad). Werd o.a. door schilders gebruikt voor de verfbereiding.

lèève zn. leven. Wordt vaak gebruikt in samenhang met een bezittelijk voornaamwoord, *'k Hè al m'n lèève m'n eijge kepot gewèrkt. Hij is al z'n lèève nog nòòt bùite Beek gewist*. (Al = heel.)

lèktuutje zn. stroopsoldaatje. Je kon ze bij Mieke Moonen voor een cent kopen. Je mocht einde-{p.83}loos treuzelen. "*Ge moet eiges weeje wègge vur oewe cent kòpt,*" zei Mieke. Dezelfde uitdrukking werd ook gebruikt als iemand een afwijkende of onverwachte keus deed.

lèllepòòte ww. stuiptrekken.

lèmpèltjes zn. lijnstokken. Een busseltje hard, droog buntgras werd in vloeibare beenderlijm gedoopt. De aldus ontstane *lèmpèltjes* werden gebruikt om vogeltjes mee te vangen. Dikwijls werd daarbij een *tikroei* gebruikt. Dat was een lange stok of een rotan hengel waar op het eind de *lèmpèltjes* zaten. Sommige vogelvangsters zoals Pietje Loyens hadden een grote handigheid ontwikkeld om met de *tikroei* slijpjes uit bomen en struiken te tikken.

lènt zn. leidsel, lint.

lèst bn. laatst. Van iemand die gestorven is zegt men, niet al te verfijnd: “*Hij hè z’ne lèste strònt gescheeje.*” Voor *Lèste Mis* zie *hoogmis*.

lètters eejte ww. lezen. Lezen is niet altijd een vanzelfsprekende zaak geweest. Echte lezers werden min of meer als zonderlingen beschouwd. “*t Is de Nico in z’ne kop geslaon. Hij hè te veul lètters gegeeje.*” Hij is gek geworden van het lezen. *Koppers of lètters* betekent kruis of munt. Wordt gebruikt bij *mitjesteetje* (zie aldaar).

leùpes zn. lopens. In onbruik geraakte oppervlaktemaat. ’n *Leùpes* was ongeveer 1/6 hectare.

leujt zn. plezier, koffie. 1. Dit is van oorsprong een typisch West- Brabants woord, maar is ook hier ingeburgerd. *Agge mar leujt hèt* is een bekende Carnavalskreet. 2. Met ’n *bèkske leujt* is een kopje koffie bedoeld. Deze van oorsprong Zuidnederlandse begrippen zijn ook boven de rivieren ingeburgerd.

lewaajsaus zn. dunne jus. *Eèrepel meej lewaajsaus* vormden in de donkere jaren aan het begin van onze eeuw het hoofdvoedsel van de armen. Zie de dramatische Aardappeleters van Vincent van Gogh. Honger is de beste saus. Zelfs bij deze povere kost was de pan aardappels al leeg *vurdè de wòssem on de zulder waar*. De schaal was al leeg voor de wasem het plafond bereikte ...

licht, lòcht bijw. bn. licht. 1. *Ge meugt daor nie te lòcht oover dènke. Schaajt ’r dörrem marres af meej dieje lòchte praot.* 2. ’ne *Lichtbak* werd ’s nachts door stropers gebruikt om het wild te lokken. Ook: *luchtbak*. 3. *Wild’ èfkes beluchte?* Wil je even bijlichten? 4. *Lòchte praot* betekent ook: lichtzinnige, ja onzedige praatjes.

licht, lichte zn. licht(en). 1. Bekenaren zeggen: “*Opzij, ge stot in de licht*” i.p.v. *het licht*. 2. En: “*Denk eraon, ge moet nog meej de lichte thùis zèn, vur d’n dònkere dus.*” 3. ’k *Zal er es ònder lichte*. Ik zal er {p.84} eens onder bossen. 4. ’t *Is lichtelek iet* wil zeggen: ’t is altijd wat.

liege ww. liegen. Wie veel liegt is een *liegbist* of ’n *leujgebist*. Woordspelletje: Als iemand iets aan het vertellen is vraagt men: “*Vergitte (vergeet je) nie te liege?*” en hij antwoordt ondoordacht “Nee” dan betekent dat dus dat ie liegt ...

lieverkuukskes zn. lieverkoekjes. Als kinderen zeurden van “’k hè liever dees of dè” kregen ze te horen: “*Lieverkuukskes worre nie gebakke!*”

lievermènekkes zn. duizendschoon (*Dianthus*). Bekende bloemen die in geen dorpstuin ontbraken.

ligge ww. liggen. Wordt dikwijls gebruikt in een andere betekenis. *Lig nie te kliere. Hij hè daor veul grònd ligge.*

lije ww. houden, lijden. 1. ’t *Eès lijdt* wil zeggen dat ’t sterk genoeg is om er op te staan. Het houdt, het draagt. 2. *Dè lij ik nie van jou*. Dat accepteer ik niet.

lillek, lullek bijw. lelijk, erg. Soms in de betekenis van erg. ’t *Ziet ’r lillek öt. Hij is lillek versleeje.*

limmeneere ww. hevig vieren, tekeer gaan. Op een luidruchtige manier pretmaken, vaak in een halfdronken toestand. Zie ook: *dømmeneere*.

limskùile zn. leemputten. De *limskùile* liggen in het voormalige gebied *De Hondelèèrs* (zie aldaar) ten oosten van de Steenfabriek Esbeek. Ze zijn ontstaan door het uitgraven van leem. Aanvankelijk gebeurde dat met de schop, later met een graafmachine, een zgn. *èzere man*. De leem werd over een smal spoor in kipkarretjes naar de steenfabriek getransporteerd. Jarenlang werden de *limskùile* als zwembad gebruikt. Nu zijn het visvijvers.

liter zn. Een fles met deze inhoud is een *litersefles*.

litse ww. tikkertje. Een spel voor jongens en meisjes. Wie getikt wordt is erbij. Er zijn veel variaties. Met vrijplaatsen, met een gevangenis waaruit men verlost kan worden, als *snijerke* of *kiepere* (zie aldaar). Bij *zittende lits* is men vrij als men met de voeten van de grond is.

loerie zn. slappe koffie. Ook *schootelwaoter* (zie aldaar). Een *koffielloerie* (koffielut) is 'n vrouw die voortdurend koffie lebbert.

loeder zn. gemeen persoon. Meestal gebruikt voor vrouwen, volkomen ten onrechte ...

lòmp bn. bijw. lomp. Wordt in heel veel samenstellingen gebruikt voor alles wat te zwaar, te hevig of onbehouwen is. Steeds in negatieve zin. *Lòmp bist, lòmpe vleejgel, lòmp stuk strònt, dè's hêêl lòmp gezeejd*, e.d. *Hij is nie lòmp. Nêê, hij is vèèrekeslòmp*.

lòdf zn. loof. Zegswijze: *We kèèke* {p.85} *nie òp 'ne bòs peeje. As we 't lòdf mar hèbbe*. Het komt niet zo nauw. Als we er maar iets aan overhouden.

lòds zn. bn. longen, verborgen, leeg. 1. Bij de slacht werd *de lòds* (de longen) van het varken in de zult verwerkt. 2. Bij het *piepelebèèrege* (zie aldaar) moet je 'n *lòds plèkske* zien te vinden. Een goed verborgen plekje. 3. *Verroest! Die noote zèn ammel lòds*. Allemaal leeg.

lootere ww. loten. *Lootere* is waarschijnlijk ontstaan onder invloed van het woord loterij.

losschiete ww. losschieten. Het "losschieten", een der weinige volksgebruiken die nog echt leven, vindt plaats voor de woning van het meisje dat in ondertrouw is. Die heeft "ongetêêkend". In oeroude tijden was het een rituele gebeurtenis, bedoeld om voor de toekomstige bruid door middel van lawaai de boze geesten en ander kwaadaardig gespuis te verjagen. Heden ten dage gaat het om wat anders. De jongelui uit de buurt (er mogen alleen ongetrouwde mannen aan deelnemen) is het te doen om de zogenaamde *kwansel* (zie aldaar), in de praktijk een avondje met vrij bier, het zgn. schietbier. Heel wat jongelui hebben daar hun eerste "*zatsel*" opgedaan. Als er geen kwansel werd gegeven riskeerde het aanstaande paar een openbare afstraffing. Vroeger werd er met een kafmolen kaf tegen het huis geblazen. Of langs de weg naar de kerk werden klompen opgehangen met het opschrift: "Offer voor de man die het schietbier niet betalen kan". Een meer eigentijdse afstraffing kreeg het bruidspaar dat tussen een dubbele rij knallende, stinkende bromfietsen de kerk in moest. Ook de oude schietmethode, waarbij carbid-gas in melkbussen tot ontploffing werd gebracht, is gemoderniseerd. Men slaat met een moker op een hoopje kruit. En ook dat maakt een hels lawaai.

lowloene bijw. niks. Een bargoens woord afkomstig uit het Hebreeuws. Dus eigenlijk niet echt Bik. Kan op verschillende manieren gebruikt worden. 't *Is mis. 't Is naatje pèt. Dè kunde dènke!* Collectant 1: *Gè hèt daor zeejker veul gevange?* Collectant 2: 't *Waar lowloene, gierege pin dè-t-ie daor sto.*

lòzzie zn. horloge. *Pietje D. waar 'ne merakels goeje lòzziemaaker.*

luchtbak zn. lichtbak. 'n Lamp die door stropers wordt gebruikt om wild te lokken. Men kan met een lamp ook *bijluchten*. Maar zeg niet: *Doe 't lucht aon*. Hier blijft 't gewoon: licht (zie ook: *licht*).

luij bn. bijw. lui. 1. Zegswijze: *Liever luij dan muug. Luij zwêêt is gaaw gerêêd.* 2.

Luijwèèvepap is 'n uitkomst voor luië vrouwen. Men hoeft slechts wat warme melk uit te gieten over een beschuit. 3. 'n *Luijwèèveknèup* was 'n metalen drukknoop die je niet hoefde vast te naaien. 4. Voor *luije* (luiden) zie: *klok*. 5. *Hij is ziek van de luije piek*. Hij is niet echt ziek. {p.86}

lùis zn. luis. 1. *Zò èèrm as 'n lùis. Zò kaal as 'n lùis.* 2. 'ne *Lùizebòs* is een grote bos haar. 3. 'n *Lùizetrepke* ontstaat als een onhandige moeder het haar van haar kinderen met een schaar trip-trap knipt. 'n Trapje voor de luizen zozeged. 4. De beruchte *lùizekam* had heel fijne tanden om luizen en neten mee te lijf te gaan. 5. 'n *Lùizepèdje* (paadje) is een scherpe scheiding in het haar. 6. Het meervoud is hetzelfde als het enkelvoud. *Z'ne kop zat vòl lùis.*

lulle ww. kletsen, zaniken. *Lulle* heeft in 't Bikse geen seksuele betekenis. *Lig nie zò te lulle* is een weliswaar vulgaire, maar algemeen gebruikte uitdrukking. Er zijn dan ook veel zegswijzen waarin dit woord voorkomt: *Iemes van z'n sokke lulle. Erges 'n punt on lulle. 't Is 'nen èchte lulmeijer, lulklòt, lulhannes, lulkònt.* Dubbelzinnig klinkt lullen in: “*Ons jònges hèn schòòn lulle, mar ochèèrm òns mèskes.*”

lups bn. loops. {p.87}

M

maacht zn. kracht, grote hoeveelheid. 1. *Dè go boove m'n maacht.* 2. *Bè d'n Toer de Loo waar d'r altèd 'ne maacht volk òp de bêên.*

maaj zn. Mei. 1. In de nacht van 30 april op 1 mei werd door de opgeschoten jongelui alles wat los rond huizen en boerderijen zwierf naar 't *Mèrtvèld* (zie aldaar) gesleept. Dit was een restant uit de tijd dat de sociale controle nog groot was. Bij het begin van de lente hoorde men “op orde” te zijn. Wie dat niet was kreeg daarvoor op min of meer speelse wijze de rekening gepresenteerd. Zo werd eens een *èrdkèèr* (zie aldaar) die niet binnen stond gedemonteerd, op de nok van de boerderij gesleept en daar weer in elkaar gezet. Wel moesten enkele ongeschreven regels in acht worden genomen. Er mocht niets vernield of losgebroken worden; wat verankerd was moest blijven staan. Een symbolisch gespannen touw voor erf of oprit was voldoende om dit ongemoeid te laten. Door het niet naleven van deze regels onttaardde het gebruik allengs in baldadigheid en vandalisme, die soms het optreden van de politie noodzakelijk maakten. Dit leidde het einde in van een der laatste volksgebruiken. 2. 'n *Maajbluumke* is 'n madeliefje. 3. Een bekend Meiliedje luidt: *In Maaj lègge alle veugeltjes 'n aai* / {p.88} *Behalve d'n koekoek en de spriet / Die lègge in de Maajmond nie.* 4. De maand Mei is bij uitstek de maand van de Mariabedevaarten. Naar d'Orschotse kapel, naar Handel, Meerseldreef, Scherpenheuvel, Kevelaer enz. Onze Lieve Vrouw van de Voort de “Bikse Lievevrouw”, kent geen bedevaarten maar wordt in deze maand extra in de bloemetjes en kaarsen gezet. Zie ook: *maajtakke* en *dauwtrappe*.

maajtakke zn. meitakken. In de eerste Meinacht vereerden jongelui het meisje van hun keuze met een *maajtak* die aan de klink van de deur werd gehangen. Het lieflijke lied: “Schoon lieveke waar waarde gij de eerste meienacht, dat gij mij gene Mei en bracht ...” verwijst hiernaar. Fijne mast betekende goedheid. 'n Dennetak: trouwe liefde. 'n Berketak: werkzaam en ijverig, maar er waren ook minder vleierende betuigingen. Een kersentak: aan deze jongedame wordt nog al eens geplukt. Een doorntak: dit is een stekelig geval. Een rotte koolstronk: daar zit een luchtje aan. Zie ook: *maaj* en *dauwtrappe*.

maast zn. mast, den, dennenbos. 1. Er is *fèene maast* (de gewone den) en *groffe maast* (grove den). 2. Het woord wordt ook gebruikt om het dennenbos aan te duiden. *Z'ne grònd ligt sjuust teejge de maast aon.* Z'n grond grenst aan het dennenbos. Van een bosarbeider zegt men: hij werkt *in de maast.* *De maast moet gedund worre.* Zie ook: *maastappel*.

maastappel zn. denneappel. Bij de kleine huisjes Achter het Raadhuis stond weleer een gebouwtje waar *maastappels* werden gedroogd om zo de zaadjes los te krijgen. De appels werden in zwavel gedrenkt om als aanmaakhout te dienen. Jaren daarna, toen het al lang weg was, sprak men nog van “*hij wònt in 't maastappelfebriek.*” Hier woonden o.a. Bèrtje Berben en Moentje Peys. De laatste was een schriel, broodmager vrouwke, een echt dorpstypetje dat op geen enkele begrafenis ontbrak en stevast elke rouwstoet sloot, met uitzondering van *d'r eigeste begroffenis.* *Maastespèlle* zijn dennenaalden (mastespelden).

maol zn. tweejarig kalf.

maoke ww. maken. 1. *Dè kunde nie maoke.* Dat kun je niet doen. 2. *Dè mokt niks.* Dat maakt geen verschil. 3. *Mokt dègge klaor stot.* Zorg dat je klaar staat.

masseseej zn. marechaussee. Marechaussees waren belast met de grensbewaking, maar vervulden ook politietaken zoals die nu door gemeente- en rijkspolitie worden uitgeoefend. De gemeentelijke politiemacht bestaande uit twee veldwachters was te enen male ontoereikend in de strijd tegen stroperij, smokkelarij, drankmisbruik en andere wandaden. De laatsten waren Toon Koolen en Piet Martijn, beter bekend als Schrik Een en Schrik Twee of als Jan Knörft en Piet Haos. Daarnaast was er één {p.89} rijksveldwachter, die voornamelijk een decoratieve functie had. Aanvankelijk was de marechaussee gevestigd in een pand naast het oude raadhuis. Daarachter bevond zich het *kot*, een primitief hokje dat als gevangenis fungeerde. In 1931 kreeg de Koninklijke Marechaussee een voor die tijd riante kazerne aan de Diessenseweg (nu no. 83-87). Ze vertrok in de vijftiger jaren. De *massesees* waren niet erg geliefd. En dat is dan een eufemisme.

medollie zn. medaille. 'n *Medollie* van de H. Kindsheid, of van de Mariacongregatie, of van de H. Familie was toch wel iets anders dan 'n *vètlèère medollie*, die men wel kon verdienen maar die nooit werd uitgereikt.

meejèndan bijw. nu en dan.

meejpersant bijw. tegelijkertijd. Van het Frans: en passant. *As ge toch no de slachter got, breng dan meejpersant wè èèrepel meej*. Zie ook: *impersant*.

mèèl zn. slijpsteen, meel. 1. Een speciaal latvormig handgereedschap om zeis en zicht mee te scherpen. 2. *Mèèlmoppe*, droge Mariakoekjes, kaakjes.

meet zn. grens, lijn. 1. *De grens tussen Nederland en Bèls hiet bè jons meet*. 2. Sjef Gijzemans kwam bij de veteranen van de Tour de Loo *urstes oover de meet*. Als eerste over de eindstreep. 3. Een lijn of streep die als uitgangspunt geldt bij kinderspelen als knikkeren en *mitjesteetje* (zie aldaar).

mèèm zn. borst, speen, uier. *On de achterste mèèm ligge* wil zeggen dat men te kort komt. Want wie aan *de vurste* of *irste mèèm* ligt is in 't voordeel. Ontleend aan het beeld van de zuigende toom biggetjes. Het biggetje dat vooraan ligt is beter af dan het achterste.

mèndje zn. mandje. Fopvraag: “*Zèg, hède gè dè mèndje nog?*” “*Wèlk mèndje?*” “*Waar Mozes in gescheeje hè!*”.

meneejzie zn. manege. Een verhoging naast de schuur waarop een paard een draaiboom in het rond trok. Daardoor werd de dorsmachine in de schuur in beweging gehouden. Na het zware handwerk met de dorsvlegels betekende deze eerste mechanisatie een aanzienlijke verlichting. Andreas Schotel heeft van zo'n *meneejzie* een fraaie ets gemaakt.

mènneke zn. mannetje. Zegswijze: “*As ge mar afschiet, dan zèdde 't mènneke.*” Als je maar {p.90} goed betaalt, dan ben je de man. Voor kinderen gebruikt men vaak *klèèn manne*. “*Hoeveul klèèn manne hède gij?*” “*Twaalef*”.

mènnigte zn. menigte, heel veel. 1. *D'n stòn bè d'n òptocht 'n hil mènnigte langs de wèg*. Er stond een grote menigte langs de weg. 2. *D'r hangt 'n mènnigte appel òn d'n bòòm*. Er hangen heel veel appels aan de boom.

mènteneere ww. in ere houden, handhaven. *Onze pa spulde-n-t klaor òm z'n gròdèt höschaawe van twaalef rotjòng meej eere te mènteneere*. Vader slaagde er in om z'n groot gezin van twaalf wildebrassen met ere groot te brengen. Van het Frans: *maintenir*.

mèrketòn zn. grote, gele perzik.

mèrkòl zn. Vlaamse gaai. Zie: *hannebroek*.

Mèrtvèld zn. Markt. Tot 1956 heette de huidige Vrijthof gewoon “Markt”, maar in de volksmond sprak men van *De Mèrt* of nog meer van 't *Mèrtvèld*. In de Middeleeuwen heette het de *ghemeyne plaetse* of de *ghemeyne merckt* (ghemeyne = gemeenschappelijke).

mesjèster zn. manchester. 'n *Mesjèsterse broek* is gemaakt van ribfluweel. Werd uitsluitend gedragen door de werkende man en geschifte kunstenaars. Ze werden (ten onrechte) ook *Törks lèèr* genoemd. De naam is ontleend aan de Engelse stad Manchester waar deze stof het eerst vervaardigd werd.

mèske zn. mesje steken, meisje. 1. *Meske steejke* is een kinderspel dat ook wel landveroveren heet. Met een mes wordt een vierkant in het zand getrokken. Elk der spelers krijgt daarvan de helft. Vanuit zijn land gooit hij (zij) een mes in het “vijandelijke” land. Als het mes blijft steken wordt een lijn getrokken die gelijk is aan de richting van het lemmet. Het werpen gaat om de beurt. Het gaat zó lang door totdat een der twee niet meer met één voet in zijn (haar) land kan staan. Met het verdwijnen van het speelzand is het spel nagenoeg verdwenen. 2.

Mèske is het gewone woord voor meisje. Ook: *Mèdje*.

meujg zn. zin, voorkeur. *Ieder z'n meujg, zi d'n boer, en hij kuste z'n vèèreke*.

meujge ww. mogen. *Dè meujde gè nie doen*. Ook: *dè meujde nie doen*. *Ik hè dè nòt gemeujge*.

meujtel zn. houtworm. De *meujtel* zit erin! *Meujtele* is mopperen. Zegswijze: *Teejge 't gètje* (geitje) *kunde nie keujtele en teejge Ons Heer kunde nie meujtele* (tegenstribbelen). Je moet niet iets doen dat boven je macht ligt of dat bij voorbaat tot mislukking is gedoemd.

meulepèrd zn. molenpaard. Benaming voor grof gebouwde vrouw.

mier zn. muur. 1. Mier is een klein, groen plantje {p.91} met witte stervormige bloempjes (*Stellaria media*). Lekkernij voor vogeltjes. Een der meest voorkomende onkruiden.

miere ww. *Lig nie zò te miere*. Hou op met je gezeur.

mieter zn. mieter. 1. *D'r is gin mieter aon*. Geen pest aan. 2. *'t Is no de mieter*. Naar de vaantjes. 3. *Hil de mieter is kepot*. De hele boel. 4. *Slot 'm òp z'n mieter*. Op z'n donder. 5. *'t Is 'ne luije mieter, d'n dieje*. Luije klootzak. 6. *Om de mieter nie*. Om de weerga niet. 7. *As te mieter!* Nou en of! Ook: als de weerlicht. 8. *Mietert 'm bùite*. Gooit 'm buiten.

mik zn. mik. 1. Witbrood. 2. Gaffelvormige boomtak of stam, bijvoorbeeld de *putmik*. 3.

Plaats waar de dijen bij elkaar komen. *Hij schupte-n-em toch in z'ne mik!*

mins zn. mens. 1. *Dieje mins*. Die man. 2. *Dè mins*. Die vrouw. 3. *'ne Mins*. Een mens. *'ne Mins allêên is mar 'nen halve mins*. Een mens alleen is maar een half mens. 4. Echtgenoot. *Sinds d're mins dòd is is dè mins himmel òpgefleurd*. Sinds haar echtgenoot dood is is die vrouw helemaal opgefleurd. 5. *'ne Schòdne mins* is een Brabantse eretitel voor een in alle opzichten gaaf persoon.

mis zn. Mis. Er waren (en zijn) de *lezende Mis* (gelezen) en de *zingende Mis* (gezongen). In 'n *Meziekmis* wordt meerstemmig gezongen in tegenstelling tot de eenstemmige Gregoriaanse Mis. Huwelijksmissen en uitvaartmissen waren er in diverse categorieën: gewoon, plechtig, solemneel (een Mis met “drie Heren”) en een solemnele Mis met assistentie (vier Heren). De Hoogmis werd *de Lèste Mis* genoemd. Die werd altijd gezongen, er werd fors in gepreekt en duurde lang. De Lèste Mis duurde een stuk langer dan het Lof, een middagplechtigheid ter eer van de Eucharistie. Het is dus de omgekeerde wereld als *het Lof langer is as de Lèste Mis*. Dat zei men van een meisje wier onderrok afzakte; wat het kortst moest zijn was het langst. Na de Lèste Mis werd er *stondebins* voor de kerk heel wat *afgebuurt*. Een aantal boeren trok naar *de Ketel* (thans De Zwaan), een aantal burgers naar *Ant Hees* (thans De Ouwe Kuyp) en het *vurnaom* dronk in *De Valk* (thans Postkantoor) z'n wekelijkse borreltje(s). Zie ook: *Halfseuvesemis*. Zegswijze: *De pestoor doe gin tweeje Misse vur 't zèlfde gèld*. Dit antwoordt men als iemand je vraagt om iets nog 'n keer te doen.

mis zn. mest. 1. In 't voorjaar werd er al eens 'n *kèèr mis* naar de *pestoor* of *d'n börger* (zie aldaar) gebracht. 2. Met de *mishaok*, een tweetandige vork werd de *mishòp* los getrokken. *Mis* werd ook opgeslagen in 'ne *miskùil*.

misselek bn. misselijk. 1. *'t Is misselek* ('t is niet te zeggen) *hoeveul minse d'r ingetrapt zèn*. 2. *Dè's nie misselek zèg!* Dat is geen kleinigheid.

mister zn. meester. Onderwijzers werden tot voor kort altijd “mister” genoemd: *Mister Tooten, mis-*{p.92}*ter Kemps, mister Mèèl*. Onderwijzers stonden aan de jongensschool. Die werd daarom *misterschool* genoemd, in tegenstelling tot de meisjesschool die bekend stond als de *nonnenschool*. De scholen waren in die dagen niet gemengd, met uitzondering van de

openbare school in de Paardenstraat die slechts een handjevol leerlingen telde en één leerkracht. In de volksmond was dit de *Protestantse School*. Al deze ijverige leerkrachten hadden niets van doen met de uitdrukking: *iets kepot mistere*, iets vernielen.

mitjesteetje ww. meetje steken. Een spel dat voornamelijk door jongens werd gespeeld. Op een lijn van ca. 1 meter wordt in het zand een hokje getekend van enkele centimeters. Van achter een *meet* (zie aldaar) wordt met centen of *labbòdne* (zie aldaar) naar de meet gegooid. Wie in het hokje gooit wint alles. Anders is de eerste beurt aan een worp op of zo dicht mogelijk bij de streep. Die gooit de centen of *labbòdne* omhoog boven een cirkel in het zand. Alles wat erin valt is voor hem. De overige *labbòdne* mag hij proberen met duim en wijsvinger in de kring te knippen. Als er nog iets over is komt nummer twee aan de beurt etc. Als dat tevoren is afgesproken mag worden *bègestooke*, een soort herkansing dus.

moerbeezem zn. blauwe bosbes (vicinium). *Vruuger stikte-n-'t in 't Annaninasrust van de moerbeezeme*. *Alwir: vrúúger*. Zie ook: *klokkebaaje*.

moerzeijker zn. mier. Ook: *muurzeijker*.

mölder zn. mulder. 1. Molenaar. *Dè zulle we God en de mölder mar laote schaaaje*. 't Is zo ingewikkeld dat we er van afzien om 't op te lossen. 2. Meikever. Er zijn twee soorten: *kappesiene*, die bruine dekschilden hebben als de pij van een Capucijner pater en *bèkkers* (bakkers) die er uit zien alsof ze met meel bestoven zijn. Kinderen plachten mölders te vangen en te bewaren in potten en doosjes. Ze bonden een draadje aan een pootje en lieten hen dan vliegen. Terwijl de mölders hun vleugeltjes “oppompten” zongen ze: *Mölderke, mölderke tèt oe geld en go dan nog es vliege ...*

mölk zn. karnemelk. *Mölkaaj*, zie *aaj*. *Mölkepap* is karnemelkse pap.

mòndfiejat bn. mondfiat, welsprekend.

mònnieka zn. harmonika. Pastoor Jurgens uit Esbeek nam tegen de kermis persoonlijk alle *monnieka's* in beslag, zodat er niet gedanst kon worden. Maar dat was in het begin van deze eeuw ...

mòòk zn. onbepaalde hoeveelheid. 'k *Koom mèèrege* (morgen) 'ne *mòòk appels brènge*. Ook: 'ne *kwak*.

moor zn. waterketel. Oorspronkelijk grote, bolvormige, ijzeren ketel die boven het open vuur hing en daardoor pikzwart werd van het roet (vergelijk: *zwartmoor* {p.93} *dè ge zèt* tegen een vuil kind). Bij het verschijnen van moderne waterketels bleef de oude naam gehandhaafd.

moos zn. keuken, afvalwater. 1. Oude benaming voor keuken. 2. Afvalwater uit de keuken. Dat liep naar buiten door het *moosgat* en kwam via de *moospèp* in het *moosputje* of 't *mooskòltje* terecht.

mussenist zn. mussenist. “*De Mussenist*” noemde men de nu verdwenen kleine huisjes die schuin tegenover het café met de gelijknamige naam in de Gelderstraat stonden. Ant Loots woonde er, bekend als zelatrice van de Heilige Kindsheid en als naaister van Communiepakjes.

musterd zn. mutsaard - takkebos. Een bos van rijshout. Werd voornamelijk als stookhout gebruikt, bijvoorbeeld onder de wasketel of de sopketel waarin het varkensvoer (aardappels e.d.) werd gekookt. Losse takken uit de musterd werden ook als *èrtrèès* gebruikt (zie *èrt*). De musterd werd opgeslagen in de vorm van 'ne *musterdmèèt* (musterdmijs), die een eldorado vormde voor vogeltjes en klein gedierte.

muug bn. moe. 1. 't *Is muug weer*. Loom, laf weer. 2. 'k *Zè-oew zò muug as kaaw pap*. Ik kan je missen als kiespijn. {p.94}

N

naaje ww. naaien. Heeft in het Biks niet op de eerste plaats de dubbelzinnige bijklank van sexueel verkeer. Daarom wordt het vaak ongeneerd gebruikt in diverse betekenissen. 1.

Slaan: “Schaajt ’r af of ik naaj oe teeje-n-oew oore!” 2. Gedupeerd: “Nou, daor zèmmè schòn meej genaajd!” 3. Er vandoor gaan: “Pietje moes school blèève, mar hij is ’r tussenöt genaajd.”

naavenant zie: *novenant*.

naaw bijw. w.w. precies, nauwkeurig. 1. “’t Komt nie zo naaw,” zeej Jan Heeren. “We kèèke niej òp ’n dömke” (duim, centimeter). 2. ’t Naawt eròm betekent: ’t spant erom, ’t is ’n dubbeltje op z’n kant.

nakend bn. naakt. ’ne Nakende kiekas is een jong dat pas uit ’t ei komt.

naogelbùik zn. navel.

natnèk zn. ingebeeld sujet dat op grond van vermeende superioriteit in opleiding, afkomst of welstand uit de hoogte neerziet op het “gewone” volk. Het aantal neemt toe.

nèèg bn. nijdig, driftig. *Kiske Tuut waar ’n nèèg mènneke. Bè d’irste scheejt zat-ie al òp de kaast.*

nèèpe ww. knijpen. ’ne Nèptang is een knijptang. *Hij neep ’m as de ziekte.* Hij zat lelijk in de knijp.

nèffe voorz. neven, naast, mis. 1. *Hij hè lillek nèffe ’t pötje gepiest.* Hij is goed fout. Heeft zich misdragen. 2. *Ons grutje is vèr wèg. Ze prot ’r geduurig nèffe.* Grootje slaat wartaal uit. 3. *Ge zit ’r himmel nèffe.* Je hebt ’t helemaal mis.

neujke ww. neuken. Voor het gebruik zie: *naaje*. 1. ’n Neukmènneke is een klein ventje. 2. Weggooien: *We hèn hil de rotzooi bùite genukt.* 3. Schelen: *Dè nukt me niks.* Kan me niet schelen. Zegswijze: *Dè nukt de baoker nie, as ’t kènd mar gezònd is.* Het doet er niet toe hoe, als we ons doel maar bereiken. 5. *Naajt ’m meej al oe geneuk.* Donder op met je pretenties. 6. *Hil ’t geneuk was ’r.* Heel ’t “voornaam”, ’t “groot”, was er.

neujzdoek zn. neusdoek. Een der aantrekkelijkheden van de Brabantse klederdracht was deze prachtig gekleurde, geheel geweven en rijkversierde omslagdoek, het sieraad van de boerenvrouw. Het eerste deel van het woord kan misschien verklaard worden uit het feit dat hij op de rug een driehoekvorm heeft, net als de (normale) neus.

niemes vnw. niemand. *As ge niemes iets vraagt hoefde nòt dank oe wèl te zègge.*

nissels zn. nestels, schoenveters.

nóndejuuke zn. vlinderstrikje. {p.95}

nooj bw. node, ongaarne. *Gèère of nooj.* Graag of niet.

nòt bijw. nooit. Wordt vaak gevolgd door nie. “’k Zal ’t nòt niemer doen” stond op ’t briefke dat de gehangene in z’n zak had. *Dè nòt nie!* Over m’n lijk!

noste bn. naaste. *Allêên de noste femielie is òp de kèès verzocht.* (Bij begrafenissen.)

novenant bijw. in verhouding tot. *Novenant dèttie zò klèèn is kan ie toch hòg springe.* Van het Frans à l’avenant. Ook: *naavenant*.

nuuwjaor zn. Nieuwjaar. 1. Tegenwoordig wordt het Nieuwe Jaar “losgeschoten” met vuurwerk. Vroeger deed dat “De Fik” (Willem Smulders). Hij was lid van de burgerwacht en mocht een geweer hebben. Speciaal voor dit doel drukte hij enkele losse flodders achterover. Hij ging verder aan alle deuren Zalig Nieuwjaar wensen, tot in februari toe. 2. Kinderen zegden Nieuwjaarsversjes op die ze op school geleerd hadden. Kleutertjes leerden het versje: *’k Wens oe Zalig Nuuwjaor / meej ’ne keujtel in oe haor.* 3. Men probeerde elkaar de Nieuwjaarswens “af te winnen”! D.w.z.: men probeerde de eerste te zijn om een extra beloning te krijgen.

nuuwt bn. zn. nieuw. *’k Hè dees fiets nuuwt gekocht. Meej Paose is iederêên in ’t nuuwt.* {p.96}

O

oewiebeknutje. Een ingewikkelde manier om eenvoudig “ja” te zeggen. *Doede gè dè? Oewiebeknutje!* Doe jij dat? Jawel! De herkomst van deze merkwaardige uitdrukking is niet bekend.

okst zn. oogst. *'nen Okstappel* was een geel-groene appel, die vroeg rijp was, ongeveer in de oogsttijd (juli-augustus). *'nen Okstpol* was volgens A. P. de Bont een klein mikske (*'n polleke*) dat de huisvrouw van de nieuwe rogge bakte, soms, zoals in Diessen en Esbeek, met appels of peren erop.

ollie zn. olie. 1. *D'n heiligen òllie* werd gebruikt bij het toedienen van de H. Sacramenten der Stervenden. Geen wonder dat men op de vraag: “*Luste 'ne bòrrel?*” kon antwoorden: “*Nou, 'k hèm liever as d'n helliggen òllie!*” 2. *Lèèndòllie* is lijnzaadolie. *Zuutenòllie* is raapolie. *Bròmòllie* (let op de m!) is petroleum, bronolie. In het klein werd die verkocht in vierkante, metalen literkannetjes. *Jan Ollie* (Jan Kluytmans) en Jan van Poppel ventten die rond op een bakfiets. In het Slibbroek was een vast verkooppunt: *In d'òlliepint*. 3. In de Gelderstraat, naast de winkel van M. Schijvens, stond weleer *'nen òlliemeule*. Hier werd uit koolzaad olie geperst. 4. Woordgrapje: *Olliede gullie d'n ullieje òk?* Oliën jullie die van jullie ook? 5. *'nen òlliekop* is een rood-aangelopen hoofd.

ollienutje zn. apenootje, pinda.

om voorz. bijw. om. Typisch gebruikt in een uitdrukking als: *Om hoelaot zèdde trug?*

omkiepe ww. omkippen. *'n èrdkèèr* (zie aldaar) was 'n kipkar. De bak kon *òmgekiept* worden. Zegswijze: *Ze heej de kèèr omgekiept.* Ze heeft een miskraam gehad.

omspaoje ww. omspitten. *'k Moet d'n hof nog òmspaoje.*

onbesnut bn. lomp, ruw. *'nen onbesnutte vènt* is een ongelikte beer.

onder voorz. onder. Men gaat ergens *ònderöt*, men bedankt als lid. “*Ik go ònder d'n geijtenbònd öt as ze ginne beejtere bòk onzette.*”

ònderdabbe, ònderfruute, iets dabbend, wroetend overhoop halen.

ònderweejge bijw. onderweg. Zegt men ook om de duur van een zwangerschap aan te duiden. *Ons Merie is al drie mond ònderweejge.* Onze Marie is al drie maanden in verwachting. Uitdrukking: *Hij is altèd ziek of ònderweejge.* Hij is altijd ziek of staat op het punt het te worden.

ongaon zn. onderneming. *'n Hùis bouwe is 'n hil ongaon.* 'n Hele onderneming. {p.97}

ongebbrand deelw. aangebrand. Zegt men van een ongetrouwd meisje dat in verwachting is.

ongedòpte zn. ruw, halfwijs. 1. *'nen ongedòpte* is iemand met onbehouwen manieren. 2. *'t Is nog 'nen ongedòpte* zegt men ook van iemand die nog niet ingewijd is in z'n vak, of die van toeten noch blazen weet.

ongelaoje deelw. lichtjes aangeschoten. *No de Leste Mis viét ie altèd 'n paor bòrreltjes bè Ant Hees en kwam dan wè ongelaoje thùis.*

onhaole ww. aanslepen. *Die jòng vreejte d'oore van m'ne kop.* 'k Kan 't eejte nie ongehold krèège!

onklòòte ww. zie: *klòòte*.

onkwakke ww. aankwakken. Een schommelende manier van lopen, als 'n eend. *Daor kwam ze ongekwaakt meeje d'r dikke braoi* (achterwerk).

onnèùzel bn. onnozel. 1. *'n Onnèùzel bloejke.* 'n Onschuldig bloedje (kindje). 2. *Doe nie zò onnèùzel.* Hou je niet van de domme. 3. *'t Was onnèùzel òm te zien.* 't Was meelijwekkend ... 4. *Onnèùzele kènder* werd gevierd op 28 december. Op die dag was het jongste kind de baas in huis en mocht bijv. zeggen wat er moest gegeten worden. Jongens en meisjes trokken verkleed als grote mensen langs de deuren en zongen daarbij “*Koosje koosje, zo is mijn naam, ik ben voor alle ding bekwaam ...*”, een lied dat waarschijnlijk uit Tilburg afkomstig is.

Tijdens de wereldoorlog is dit gebruik voor het laatst gesignaleerd. *Onnèùzele kènder* was ook de feestdag van de *Kèrkmisters*, die immers in vroeger jaren niks te vertellen hadden. De *pestoer* en hij alleen maakte de dienst uit.

onnut bijw. extreem, zeer, geweldig. *Meej de carneval is 'n stèl vleejgels wir ònnut tekeer gegaon.* Iemand die erg lomp is, is *onnut* lomp.

onstee zn. aanstee. Stuk grond dat onmiddellijk aan het erf grenst.

onstiefele ww. met vaste tred naderbij komen. *De vèèchters gongen 'r as musse vandeur toen de veldwaachter kwam ongestiefeld.*

onverdoens bijw. onnodig. *Ge moet nie alles ònverdoens òpmaoke.*

onuuvere ww. stimuleren. *'t Uuvert nie aon ('t beneemt je de moed) as ge alles allêên moet doen.*

onzègge ww. aanzeggen. Als er iemand overleden was of bediend (voorzien van de laatste H. Sacramenten der stervenden) werd dat in de buurt *ongezeejd* (ook wel: *ròndgezeejd*). De buurtbewoners baden dan samen de Rozenkrans op de *onzegde* plaats en tijd. Het onzeggen gebeurde door de *noste* (de naaste) *geburen*. In deftige gevallen gebeurde het onzeggen door een doodsbidder, die ook buiten de buurt kwam. Jantje Brouwers {p.98} deed dat vele jaren op een onvergetelijke manier.

oòg zn. oog. Zegswijzen: 1. *Z'n òòge zèn gròtter as z'ne bùik.* Hij kan z'n eten niet op. Hij heeft te veel genomen. 2. *Dè zal oe nog wel 's in oew òòge dröppe.* Dat zal je nog 'ns slecht bekomen. 3. *Hij kèkt mee z'n linker òòg in z'ne rèèchter broekzak.* Hij kijkt scheel. 4. *Ge hèt zeejker strònt in oew òòge!* Kun je niet uitkijken! 5. *Op 't heilig òòg.* Iets schatten zonder 't na te meten. Verkleinwoord van *òòg* is *ugske*.

oojevèèr zn. ooievaar. Veel volksgebruiken zijn verdwenen maar soms duiken er nieuwe op. Zo wordt sinds de Tweede Wereldoorlog nogal vaak in de voortuin of op het dak '*nen òòjevèèr* geplaatst als er een kind geboren is.

òòme zn. oom. We zeggen *òòme Jan* en niet: oom Jan. Oude mensen draaien het nog wel eens om: *Bè Janòòme, bè Pietòòme*. Vroeger was dat algemeen gebruikelijk.

oopetoebroek zn. bepaald soort vrouwenbroek. Als vrouwke van Loon 's zondags naar de Léste Mis ging, deed ze stevast haar behoefte in een hoekje van het *Valkestrotje* (thans Papenstraat). Ze ging zitten zonder daarbij haar vele lange rokken op te tillen. Dat kunststuk kon ze presteren omdat ze een *open-toe-broek* droeg. Dat was een broek waar geen kruis in zat. Onbeschaafde lieden noemden het niets verhullend een *snèlsasser* of *snèlzeiker*.

oover voorz. bijw. over. *Keer oover keer ging 't fout.* Keer op keer. *Oover tèèd zè'k daor nog gewist.* Onlangs ben ik daar nog geweest.

ooverènsie bijw. over. Wordt alleen gebruikt in de uitdrukking "*iets in ooverènsie hèbbe*". Iets over, iets te veel hebben. Ook: iets achter de hand hebben.

oovernuuwt bijw. opnieuw. *Op de rippetiesie van de hèrmenie moesse de tuba's wèl vèèf keer oovernuuwt begiene.*

ooverschaore ww. overscharen. Vee van de ene wei naar de andere brengen.

oovertrèk zn. overtrek. In zijn dagboek geeft Pastoor Jurgens (1852-1916) uit Esbeek een kleurrijke beschrijving van een overtrek in 1895. "Komt een boer zich in eene nieuwe buurt vestigen, dan wordt de beste kar in die buurt versierd met een witte huif, verschillende figuren van gekleurd papier (naam, jaartal etc), een papieren kroon enz. - ook het paard is met strikkenlinten behangen. Bij het vertrek zitten de buurmeisjes op de versierde kar, in 't terugkomen zitten de nieuwe boer en zijn vrouw erop, de meisjes geleiden dan 't vee, de andere karren uit de buurt (paard en voerman ook versierd) vervoeren den huisraad en alles wat tot de boerderij behoort. Zingende, en bij alle herbergen, waarlangs men {p.99} passeert, een glaasje gebruikende, komt men eindelijk aan het te betrekken huis; hier wordt op nieuw getrakteerd enz. Deze wijze van inhalen bestaat nog; zij bevalt mij niet, doch ik weet er geen goeden mouw aan te passen. Tot heden heb ik bij het inhalen het dansen kunnen tegengaan, alsook dat bij den zoogenaamden "haardlei", welke gewoonlijk den zomer daarop volgend gegeven wordt, de jongens en meisjes niet meer te zamen onthaald worden. Steeds, bij elken overtrek een waakzaam oog houden is noodzakelijk; niet minder noodzakelijk is het

een oog in 't zeil te houden, indien vanuit omliggende plaatsen alhier een boer wordt afgehaald; de lui uit de omliggende plaatsen willen dan hier eens laten zien, hoe zij nog volgens oude gewoonte den "overtrek" vieren; hierdoor wordt telkens in Esbeek 't oud vuurtje weer opgerakeld enz. Ik zeg: "uit de omliggende plaatsen": met Kerstmis 1895 haalde men van uit Hilvarenbeek alhier op 't Hoogeinde zekeren boer Puijenbroek (wonende in herbergboerderij van Jan Wilborts); vele jongens en meisjes uit Hilvarenbeek hebben zich bij die gelegenheid erger dan zwijnen aangesteld ... hoe ... durf ik niet te beschrijven."

op voorz. bijw. op. In 't Biks wordt op veelvuldig en op uiteenlopende manieren gebruikt. Enkele voorbeelden: *Op d'irste plots.* (Boven de rivieren zegt men: in de eerste plaats.) *Op 'n ander is 't altèd beejter dan thùis. Hij verdient òp 'n week meer as ik in 'n mond. Daor wònt 'ne mèèrel òp drie aajer. Pirke hègget òp z 'n waoter.* De typische uitdrukking *We gon òp hùis aon* wordt soms uitgebreid met een herhaling van het voorzetsel: "*Op Aasten òpaon*" zingt Thieu Sijbers.

opgeejve ww. opgeven. Bij het spel een voorsprong geven aan een zwakkere tegenstander. Bij voorbeeld bij 't biljarten: *'k Geef oe tien karrembols òp* (caramboles). De tegenstander *krèègt 'r tien òp.* Hij heeft dus tien punten voorsprong.

opkèère ww. opkarren. Een stuk grond ophogen waarbij gebruik wordt gemaakt van karren.

opliere ww. opjutten. *'k Lot m'n eijge nie dur dieje zultkop òpliere.* Ik laat me door die dikkop niet op stang jagen.

oppers of lètters kruis of munt. Term gebruikt bij het *mitjesteetje* (zie aldaar). Bij *oppers* (opwaarts) ligt de munt met de beeldenaar boven. Bij *lètters* (neerwaarts) liggen de cijfers of de letters boven.

opsante ww. opzanden. Plavuizen vloeren werden eens per week geveegd en geschrobd en daarna met fijn wit zand bestrooid. Daardoor werden ze minder gauw vuil. *As d'n hèrd gekeerd was wier ie opgezand.* Soms maakte men daarbij fraaie figuren rond het meubilair. Ook in veel dorpskerken was dit gebruikelijk. {p.100}

opschrèève ww. opschrijven, verbaliseren. *De kemieze* (kommiezen) zaten niet alleen achter smokkelaars aan, maar konden je ook *òpschrèève* als je zonder *fietsplotje* reed. Dat waren metalen plaatjes met een jaarstempel als bewijs dat je de rijwielbelasting had betaald. Werklozen kregen een gratis plaatje. Daar was een gat in geponst, waardoor ze eens te meer werden gestigmatiseerd. Op provinciale wegen, zoals de weg Beek-Tilburg, was bovendien 'n *fietskaart* verplicht. *Kemieze* waren alleen bevoegd tot het *opschrèève* van belastingovertredingen. Voor andere overtredingen waren alleen de veldwachters, de rijkspolitie en de *massesees* (zie *masseseej*) bevoegd. Zij alleen konden daarvoor 'n *prèntje geejve* (verbaliseren).

opsègge ww. opzeggen. De Plechtige Communie viel samen met het verlaten van de lagere school. Je moest dan de *Kattegismus opsègge*. Liefst uit het hoofd, met vraag en antwoord. Wie dat foutloos kon werd met naam en toenaam van de preekstoel afgelezen en kreeg een missaal. Ook voor het trouwen werd de kennis van de *kattegismus* getest, alsof dat een garantie vormde voor een christelijk leven of een gelukkig huwelijk.

opsteujke ww. opstoken. Je kunt niet alleen 'n ander *opsteujke* of *òpgestòkt worre*, maar je kunt ook *oe eijge opsteujke*. Ook: *opjùine*.

optaasse ww. opstapelen. Hooimijten werden dikwijls in de ronde *òpgetaast*.

opwaas zn. omwas, de vaat.

orricht zn. aanrecht. *'t Eènige rèècht van de vrouw is d'n orricht.* Het enige recht van de vrouw is het aanrecht. In 't Biks is aanrecht mannelijk.

ossem zn. adem. *Tèène-n-ossem* is buiten adem. Zie ook: *dempig*.

Ostindies bn. oostindisch. Van *Ostindiese döfkes* (duifjes) werd gezegd dat ze hielpen tegen bepaalde ziektes. Boven de box of het bedje van kinderen die aan eczeem of dauwworm leden

werd een kooitje met deze duifjes gehangen. “*Die tròkke de ziekte no zich toe.*” Terwijl het kind beter werd gingen de dōfkes dood.

ötgepakt deelw. zn. uitgepakt. Tegen Sinterklaas maakten Trien van Beurden, Ketooke Tooten en Kiske Schijvens speciale speelgoedetalages klaar. Ze hadden “*ötgepakt*”. De kinderen keken met de neus tegen de ruiten naar het sprookjesachtige *ötgepakt* (speelgoed).

ötlêêge ww. afgraven. Op een hoge akker werd het wit zand afgegraven om het land vruchtbaarder te maken. Hij kwam dus *lêêger*, dat is lager, te liggen. Hij was *ötgelêêgd*. Het wit zand (meestal *gèèl zand* genoemd) werd in de bouw gebruikt. Soms bleef een deel van de hoge akker staan. Dat was een *zandlêêgt* (êê = i) {p.101} waar je heerlijk in het wit zand kon spelen. Zie ook: *lêêgt*.

ötmaok zn. smoesje, excuus. *Dè's 'ne goeje-n-ötmaok*. Dat is een goed excuus om iets niet te doen.

ötsakke ww. uitzakken. Vooral gebruikt in de betekenis van brood meegeven. *D'r gingen 'r bè jòns vèèf in Tilbörg no school. Die moes òns moeder iedere mèèrege ötsakke*. Er gingen er bij ons vijf in Tilburg op school. Die moest ons moeder iedere morgen brood meegeven. Ook: 'n uitzet meegeven.

ötsliepe ww. uitlachen. Als kinderen iemand uitlachten wreven ze de wijsvingers over elkaar en riepen: “*Sliep öt! Sliep öt!*”

ötteweejg bijw. uit de weg. *Alleej, gò 's ötteweejg*. Ga uit de weg, ga opzij. {p.102}

P

paajke zn. paadje. *Achter de heuf liep 'n paajke dè rèècht òp de kèrk ötkwam*. Achter de tuinen (in de Koestraat) liep een paadje dat tussen de huidige panden Vrijthof 7 en 8 door recht op de kerk uitkwam. Ook: *pèdje*.

paas bijw. te pas. 1. *Dè kòmt nie te paas*. Dat komt niet goed uit. 2. *Hoe ist meej de zieke? Hij is slèècht te paas*. Z'n toestand is niet te best. 3. *'t Hè gin paas òm herrie te maoke ònder de Dodenherdenking*. 't Is onbehoorlijk ...

padscheejt zn. klein bultje op het ooglid.

pallem zn. palm. Palmtakjes (*Buxus sempervirens*) werden na de wijding op Palmzondag op de vier hoeken van de akker of d'n hof gestoken om vruchtbaarheid af te smeken. Takjes werden achter het kruisbeeld en het wijwatervaatje gestoken. Met dit wijwater ging men zegenend door het huis als er een onweer was losgebarsten. Op het graf van ongehuwden werden zes palmtakjes gestoken. Bij kinderen waren de takjes versierd met blauwe en witte lintjes. De versierde Palmpasentakken met in de top een broodhaantje, gebakken door de plaatselijke bakker, zijn pas de laatste jaren aan het inburgeren. Terwijl er tal van volksgebruiken verdwenen of aan het verdwijnen zijn, duiken er soms andere, zelfs nieuwe gebruiken weer op.

pannepòp zn. pannepop. Een bosje bij elkaar gebonden stro dat men aan de binnenkant van een dakpan bevestigde om de spleten tussen de pannen te dichten.

paone zn. kweek (*Triticum repens*). Een wilde grassoort die door wortelstokken hardnekkig doorgroeit en daardoor moeilijk verwijderd kan worden. Het woord komt alleen in het meervoud voor.

paosblomme zn. gele narcissen. Deze bloemen staan omstreeks Pasen volop in bloei.

Paose zn. Pasen. Op het Hoogfeest van Pasen moeten Roomsens *hunne Paose haawe*, d.w.z. ze moeten hun *Paosbiecht spreekje* en *d'r Paoskemuunie* doen. Veel mensen kochten dan 'n nieuw pak. Ze kleedden zich op *d'r Paosbist*. Weer of geen weer lieten de boeren hun overjas uit om hem met Allerheiligen weer aan te trekken. Vanaf Goede Vrijdag werden de klokken uit rouw niet meer geluid. Die waren “vertrokken naar Rome”, waar ze door de Paus gevuld werden met eieren. Op Eerste Paasdag werden die uitgestrooid boven Beek. De kinderen

mochten de *Paosaajer* zoeken die op vreemde plaatsen verstopt waren. Volgens anderen waren die eieren gelegd door het {p.103} *Paoshènneke*. Om het dat merkwaardige dier wat makkelijker te maken werden dikwijls daags te voren *Paosnisjes* (nestjes) in heggen en struiken geplaatst. De allochtone Paashaas kwam in het spel nog niet voor. De eieren, mooi gekleurd, werden tegen elkaar getikt. Wiens ei het langste heel bleef was de winnaar. Onder het *aajkestikke* zong men: *Eén aaj is gin aaj. / Twee aaj is 'n half aaj. / Drie aaj is 'n Paosaaj.*

pap zn. pap. 1. Zegswijze: *'k Zè oew zò muug as kaaw pap.* Ik kan je missen als kiespijn. 2. *Hij kan bij 'm in de pap schèète.* Hij kan alles bij 'm gedaan krijgen. 3. *Jank mar nie, d'r is pap genòg.* Zegt men tegen iemand die bang is dat hij iets te kort zal komen.

papbùik zn. dikke hangbuik.

peejstamp zn. hutspot. Stampot van aardappelen en wortelen.

peejzerik zn. inhanger. Een *inhanger* (zie aldaar) wordt meestal *peejzerik* genoemd. Zoals de scheldnaam Geus tot een erenaam werd, is ook deze scheldnaam voor de Bekenaren een erenaam geworden, die echter uitsluitend door henzelf gebruikt mag worden. Buitenstaanders zijn op straffe van volstreckte minachting van dit voorrecht uitgesloten. Terecht heet de Carnavalsvereniging dan ook: *De Pezerikken* en Beek in die dagen het *Pezerikkengat* (spreek uit: *Peejzerikken* en *Peejzerikkengat*). Jeugdige Bikse carnavalsvierders worden *Peejzerikskes* genoemd.

pèèp zn. pijp. 1. Het laatste deel van de Gelderstraat, voorbij het kruispunt Van Leefdaelstraat - Johanna van Brabantlaan, werd *De Pèèp* genoemd. Aan de westelijke kant die toen nog niet bebouwd was, bevonden zich de loswal van de tram en de wissels die met de hand bediend werden. Op zekere dag ontspoorde de tram omdat kinderen de wissel hadden omgezet. Men was vergeten hem af te sluiten. 2. *De pèèp ötgaon* is doodgaan.

pèère ww. slaan, er vandoor gaan. 1. *Hij pèerde-n-er òp of 't niks was.* Hij sloeg er op los. 2. *Pirke moes schoolblèève mar hij is 'r tussenöt gepèerd.* Hij is er vandoor gegaan.

pêêzerikskes zn. kleine perziken. Wie het verschil kent tussen *Pêêzerikskes* en *Peejzerikskes* mag zich met recht 'nen échte Bikse noemen.

pèlderien zn. pelerine. Kort schoudermanteltje dat vooral door dames van de betere stand en welgestelde boerinnen gedragen werd. Verbastering van het Franse woord *pélerine* dat oorspronkelijk pelgrimsmantel betekent.

pènt zn. pijn. *As ge te veul prùime-n-it krèède bökpènt.* Als je te veel pruimen eet krijg je buikpijn. Zegswijze. *Hèdde pent? Dan moete bidde dè't vur oe gat schiet, dan kundet ötschèète.* {p.104}

pèrdjesmeule zn. paardjesmolen. Tot in de jaren dertig stond er op de Bikse kermis 'ne *pèrdjesmeule*. Dat was 'n draaimolen die door een paard getrokken werd.

pèrdsmop zn. paardevijg. Toen de auto nog nauwelijks in opkomst was lagen de straten geregeld vol *pèrdsmoppe* (ook: *pèèrdemoppe*). Van tijd tot tijd ging de kantonnier Hannes de Greef rond met kruiwagen, veger en bats (platte schop) om de zaak op te vegen. Daar werden geen reinigingsrechten over geheven ...

pèrmeteere ww. veroorloven, jammeren. 1. *Ik kan 't me nie pèrmeteere òm èlk jaor op rèès te gaon.* Ik kan het me niet veroorloven ... 2. *Mins lig toch nie zò te pèrmeteere!.* Mens hou toch op met je geklaag.

persèssie zn. processie. In bijna geheel Brabant, dus ook in Beek, heerste een processieverbod dat na de Vrede van Munster (1648) was afgekondigd. *Persèssies* mochten alleen in de kerk gehouden worden. Nadat het verbod was opgeheven trok de Sacramentsprocessie op Sacramentsdag door het dorp. Aan het hoofd liep de *persèssiemister* met zijn staf, een functie die door Driekske Jansen en later Hendrik Hüfken met waardigheid werd vervuld. In *persèssie* worden de {p.105} klinker en medeklinker van pro in het woord processie

verwisseld. Dat gebeurt ook in woorden als: *persès* (proces), *perbeere* (proberen) en *persies* (precies).

petieterke zn. kleintje. Van het Franse “petit”, klein. Benaming voor een klein manneke of ding.

petoet zn. cachot. De petoet was tot aan de bouw van de marechausseekazerne (zie: *masseseej*) een klein, vervallen hok achter het oude raadhuis. Er zat praktisch nooit iemand in. *Petoeten* (zwicken) is een kaartspel.

petozzie zn. stamp. Van het Franse “potage”. Aardappels en groenten (boerenkool, andijvie, peen) worden door elkaar gestampt. Dit woord werd (wordt) in Beek weinig gebruikt.

petraas zn. aardappel. Heel lang geleden werd volgens A. P. de Bont dit woord o.a. gebruikt in Hilvarenbeek, Esbeek en Diessen. In Esbeek en Diessen kende men ook het woord *petraasfooi*, een feestje dat gegeven werd als de aardappeloogst binnen was.

piechem zn. mager, zwak kind.

pieke ww. pico spelen. *Ik piek* is een term uit het kaartspel *rèkke* (rikken). Wie *piekt* (pico speelt) moet één slag halen, niet meer en niet minder. Bij *oope piekoo* legt de picospeler zijn kaarten bloot. Zie ook: *rèkke*.

pieleje ww. pitsen bij het eten. Met lange tanden eten.

pielekes zn. jonge eendjes. In het liedje “*En de boer die stòn meej pèerde òp de mèrt*” komen de regels voor: *en de jòng van de klas meej de mister in de pas, rap lèk de pielekes in de waoterplas ... 'ne Piel is 'n hannes van 'n vent. Wè zèdde toch 'ne piel is te vergelijken met “wat ben je toch 'n lul”*.

pienantie zn. strafschoep. Van het Engels “penalty”. Een voorbeeld hoe nieuwe woorden aan het dialect worden toegevoegd. Vgl. *korne* (corner, hoekschoep). *Drie kornes pienantie*. *Afsuit* (off side, buitenspel).

piepelebèerege ww. verstoppertje spelen. 1. Als de zoeker in het spelletje iemand vindt roept hij/zij: “Piep, ik hèb oe!” 2. Als een kind dat zich verborgen heeft en verrassend uit zijn schuilhoek duikt roept het: “Piep!” Zie ook: *hoortje*.

pietelèèr zn. slipjas. *As de guld ötrèkt lòðpe de broeders ammel in 'ne sjieke pietelèèr. De miste paasse nie*. Als het gilde uitrukt dragen de gildebroeders 'n deftige slipjas. De meeste passen niet. Men zegt (die “men” is het Woordenboek der Nederlandse Taal) dat het deftige woord is afgeleid van het Franse *pet-en-l'air*, wat “scheet in de lucht” betekent.

Pietje zn. Pietje. Dit is geen dialectwoord. Het is hier bedoeld als een voorbeeld van een merkwaardig gebruik van het ver-{p.106}kleinwoord bij eigennamen (andronieme diminutieven om het geleerd te zeggen). Het verkleinwoord hoeft namelijk lang niet altijd te slaan op de grootte of de omvang van de persoon. Pietje kan best een grote, forse kerel zijn. Pietje Wijten was inderdaad klein, maar van Pietje Loyens kun je dat niet volhouden. Janske van de Loo-Willems was kort en gedrongen maar van Betje Ketel kun je dat niet zeggen. Zo zijn er tal van voorbeelden: Driekske Roberts, Franske van Beurden, Tòntje van Pinxteren, Sjefke Heeffe, Anneke Mollen, Fientje Verhoeven, Sjakske van Riel, Hanneke Zwartgat. Het verkleinwoord duidt meestal op een zekere bekendheid of populariteit of op een vertrouwelijke omgang. Dit dorpse gebruik is zelfs in de grootstad Tilburg niet uitgestorven. Broodje Jantje is daar wereldberoemd, zoals dat weleer de frietkoning Sjefke van Oirschot was. Als Pietje op het voetbalveld wordt aangemoedigd roept men niet: Pieieieietje!, maar: Pietjéééééééé! De grondlegger van de “wetenschap” der andronieme diminutiva is prof. dr. Cornelis Verhoeven in het tijdschrift *Brabantia*, 40ste jrg., nr. 10, dec. 1991. Overigens kan met Pietje ook een vrouw bedoeld zijn: Pietje Vriens, Piet Frik i.p.v. Pieta. {p.107}

pik en pook twist en tweedracht. *'t Bootert nie tusse die buure. 't Is pik en pook*.

pikhaok zn. pikhaak. Bij het maaien van haver of rogge werden met de pikhaak de afgemaaide halmen bij elkaar gehouden.

pin zn. pin. 1. *'ne gierrege pin.* 'n Gierigaard. 2. *Zò zat as 'n pinneke.* 3. In oude tijden had een fiets een *pinneke*. Dat zat aan de achteras en werd gebruikt om op te stappen. Baron van Slingelandt (1884-1967) maakte er als laatste tot op hoge leeftijd virtuoos gebruik van.

pineejgel zn. egel. *Pinhaor* heeft iemand met haar dat stijf is als de pinnen (stekels) van een egel. Een andere naam is *steekelvèèreke* (stekelvarken).

pisbloem zn. paardebloem. Zie ook: *ganzetong*.

pispötje zn. pispotje. Bloem van de haagwinde (*Calystegia sepium*). Wordt ook gebruikt voor de kleinere akkerwinde.

pis ww. pissen. 1. *Dinges hè lillek neeje 't pötje gepist.* Dinges heeft 't er lelijk naast gedaan. 2. *Sjefke is 'r schielek tussenöt gepist.* Sjefke is 'm gauw gesmeerd. 3. *Pis nòt teeje-n-heijlig höske want 't drèugt nòt mir òp.* Heb respect voor je overheden, want als je dwars gaat liggen wordt dat nooit vergeten.

pitse ww. zie *pieleje*.

plak zn. plaats. Wordt op verschillende manieren gebruikt. 1. *Onze buurman hè on d'n Gòlsen Dèèk 'nen hille plak grònd ligge.* Een groot stuk grond. 2. *Op veul plakke is d'n bloesem bevroore.* Op veel plaatsen. 3. *Hij ging euze in plak van nor school te gaon.* In plaats van. 4. *In de plak van te moppere moeste blij zèn!* In plaats van. 5. *Mokt es wè plak.* Plaats maken. *In de plak van plak* wordt ook dikwijls *plots* gebruikt.

plat bn. plat. 1. *'n Plat kènd* is 'n kind dat nog niet kan lopen in tegenstelling tot 'n *kòm-vòrt-kènd*. Dat is een kleuter die meegezeuld wordt aan de hand van de moeder, die, ongeduldig geworden, uitroept: "*Alleej, kòm vòrt!*" 2. *De Platte Beek* noemt men de arbeidershuisjes achterin de Varkensmarkt tegenover Jachtlust. Toen de Beek nog niet overkluisd was, lag naast die huisjes een laag (plat) gedeelte waar de karren door konden rijden.

pliesieuur zn. politie-uur. Sluittingstijd voor cafés.

plöddeke zn. venijnig, onbetrouwbaar ventje. Meestal in combinatie met *vùil*. *Snapte gè naaw dè zò'n vùil plöddeke 'n lintje krèègt?*

plots zn. Zie *plak*.

poelieje ww. met of in water spelen.

poeskes zn. katjes van de wilgeboom. {p.108}

poetje zn. poetje. Vangspel waarbij één speler begint. Zodra er iemand gevangen is gaat die meevangen, waarbij hij de eerste vanger bij de hand moet houden. De derde gevangene wordt er eveneens bijgevoegd, zodat op de duur een ketting van vangers ontstaat. Maar alleen nummer één mag aftikken. De keten probeert de overblijvers in te sluiten, maar deze mogen de keten doorbreken. Wie het laatst overblijft is de winnaar.

pøffer zn. poffer. De pøffer was het pronkstuk van de kleding der boerenvrouwen. Hij bestond uit een gazen ondermuts waar de eigenlijke muts (*de bøjem*) overheen gelegd werd. Deze was gemaakt van kant. Daarover werd de eigenlijke *pøffer* gelegd. Hij werd met bandjes achter het hoofd bevestigd. De pøffer is een dikke wrong die vooral uit kunstbloempjes (van tule of kant), franjes en kraaltjes bestaat. De bloempjes zijn lichtroze, bleekblauw of bleekgroen, maar het geheel maakt toch een witte indruk. De poffer eindigt aan de achterzijde in twee brede, witte of ivoorkleurige linten die in franjes uitlopen en op de rug afhangen. Bij uitvaarten werd de *rouwpøffer* gedragen, die geheel wit en soberder was. De kostbare stoffen die er in verwerkt waren en de omvang maakten de muts tot een symbool van de welvaart van de draagster. De poffers waren zo gecompliceerd dat het wassen en opmaken werd toevertrouwd aan vrouwen die daarin gespecialiseerd waren. Vanwege zijn omvang was de poffer een onpraktische dracht. Hij werd dan ook alleen gedragen bij feestelijke gelegenheden en bij het ter kerke gaan. Kort na Wereldoorlog II zijn ze in Beek verdwenen. Pietje Prinsen-Bos uit het Groot Loo en de wed. Smolders-van Wijk van de Diessenseweg waren de laatste vrouwen die zich sierden met deze indrukwekkende dracht. Thans kunnen de poffers nog

slechts bewonderd worden in het Museum De Doornboom. Ook bij folkloristische demonstraties worden ze nog wel eens uit de mottenballen gehaald.

polleke zn. handje. Gebruikt bij kinderen. “*Gif die tante es ’n schòn polleke.*” Dat was het rechterhandje. Daarmee maakte men immers het kruisteken.

polling zn. paling. *Ge hèt polling in oe kouse* zegt men als iemand afzakkende of al te ruim zittende kousen draagt.

pölling zn. peluw.

pòòit ’m ga er vandoor, naait ’m!

poole ww. polen. Erwtten of bonen uit hun bast halen.

portefuulie zn. portefeuille.

porteviezeedeur zn. porte-brisée. Verbastering van het van oorsprong Franse woord. Het is een deur die uit twee helften bestaat die kunnen openslaan of openschuiven. {p.109}

post zn. post. Het deel van een boom met wortelgestel dat overblijft als de boom is omgekapt of omgezaagd. *Eèkeposte brande vergimmes goed. Mar ’t valt nie mee j òm ze klèn te maake.* Eikenposten branden verdraaid goed. Maar ’t valt niet mee om ze te kloven.

postmister zn. briefvengarder. Het plaatselijk postkantoor kende geen indrukwekkende directeur maar ging prat op *z’ne postmister* die, zoals Janus Hoes, ’nen echte heer, tot de aristocratie van het dorp behoorde.

pòtjelappe ww. beentje lichten.

pots zn. pots. Ronde muts, dikwijls met een flos er bovenop.

potternoster zn. paternoster, rozenkrans. 1. In elk Rooms gezin hing *’ne potternoster* (een bidsnoer met 59 kralen en een kruisje) aan een spijker achter de kachel. Het bidden was een devotie ter ere van Maria. De potternoster één keer rondbidden is een *ròðzenoeike* of *ròðzenuudje* (rozenhoedje). Drie rozenhoedjes na elkaar vormden *’ne ròðzekerans*. Die werd in de Mariamaanden mei en oktober gebeden. 2. Schertsende benaming voor handboeien. 3. Zegswijze: *’k Waar liever z’ne potternoster as z’n pèrd (as z’n vrouw)* over iemand die zijn paard of vrouw aftuigt.

potverdòmmeke zn. sikje. Klein sikje onder de onderlip. Dominee Posthumus had een prachtig potverdòmmeke dat hij zorgvuldig cultiveerde.

praot zn. praat. 1. *Daor komt praot van.* Daar zal over gekletst worden. 2. *Veul praot hèbbe.* ’n Grote mond hebben. 3. *Praot achter z’n kònt krèège.* Daar komt achterklap van.

preej zn. zakgeld. Komt in het Vlaams vaker voor dan in ons dialect, waar het nog slechts een enkele keer wordt gehoord. Meer gebruikelijk is *traktemènt* (zie aldaar).

prikstoel zn. preekstoel. *Ze zèn van de prikstoel geròld* wil zeggen dat vanaf de preekstoel bekend is gemaakt dat een stel gaat trouwen.

prizenteere ww. presenteren. *’n Prizenteerblaajke* is de klep van de ouderwetse *klepbroek* (zie aldaar).

prònt bn. bijw. prompt, degelijk. 1. *Prònte minse* zijn degelijke, eerlijke mensen. 2. *’n Prònte vrouw* is een vrouw die ook in de moeilijkste omstandigheden een welverzorgde huishouding voert. Een beeldje van zo’n ouderwets-degelijke vrouw staat in de Koestraat. 3. Als men keurig op tijd is is men *prònt òp tèèd*.

pröpke zn. kort, dik persoontje.

prut bn. prut, niet gemakkelijk. *Jaoneke was ’nen hèndige mar z’n wèèf die waar nie prut.* Janus was erg meegaand maar z’n vrouw was niet voor de poes.

prutselpötje zn. pruttelpotje. Het {p.110} kleine afval van de slacht (de nieren, hersens e.d.) werd dezelfde dag nog zacht pruttelend gestoofd.

prutske zn. klein mannetje of vrouwtje. Misterke Smolders was klein van stuk. Zijn bijnaam luidde dan ook: “’t Prutske”.

put zn. put. Vóór er waterleiding en pompen waren haalde men water uit een put. De simpelste manier was om een emmer aan een touw in het water te plonzen. Maar meestal

gebruikte men een installatie die in al zijn eenvoud heel doeltreffend was. In de *mik* (zie aldaar) van een rechtstaande boom was een dwarsbalk gelegd die als een hefboom om een pin draaide. Aan de ene zijde hing een contragewicht (meestal een oude emmer met stenen). Aan de andere kant een dunne paal (de *zwèngel*) waaraan de emmer kon hangen in een haak of een oud hoefijzer (de *puthaok*). Door het tegengewicht kon een volle emmer moeiteloos naar boven worden gehaald. Om de put stond een houten *putkùip* om te voorkomen dat men er in viel en dat er vuiligheid in viel. Aanvankelijk waren de putten gemetseld. Later werden ze van betonringen gemaakt, ook de *putkùip*. De zegswijze “*ze zèn getrouwd ònder d’n puthaok*” wil zeggen dat ze ongehuwd samenwonen. Oftewel “hokken”. {p.111}

R

rabarbel zn. rabarber.

rakke ww. rondzwerfen. *Op rak gaon*. Zonder vast omschreven doel lukraak er op uit gaan. Niks was heerlijker dan door velden en bossen te rakken. Wordt ook gezegd van vrouwen die zo maar wat op stap gaan in de hoop dat ... Ja wat? Als iemand *op rak is* weet niemand waar hij of zij uithangt. Een bekende tonpraatster noemde zich *Mien Rak*.

rammel zn. luidruchtige vrouw. *’n Blèkke rammel mokt nog meer hèrrie dan ’n gewoone rammel*.

rammelèèr zn. 1. Rammel van een kind. 2. Ram, mannelijk konijn.

range ww. Boontjes ontdoen van hun zijdraadjes. Ook: *blezen*.

raoje ww. raden. Zegswijze: *Dè’s oe geraoje-n-òk!* Het is in je eigen belang. Dat is je geraden!

raojmaoker zn. radmaker. De firma Heeren maakte houten wielen voor kruiwagens en karren. Zij waren *de léste raojmaokers*.

raom zn. raam. Zie: *boek*.

raopòllie zn. raapolie. Werd geperst uit koolzaad. Dat gebeurde in *d’n òlliemeule*. Zo’n oliemolen stond tot kort voor de tweede wereldoorlog in de Gelderstraat, nu nr. 19. De olie werd gebruikt in de keuken en als verzachtend middel bij schaaf- en brandwonden.

Raopkuukskes waren langwerpige, platte koeken uit samengeperst raap- of koolzaad die aan het vee werden opgevoerd. Zie ook: *lèèndòllie* en *òllie*.

raoversbol zn. ragebol.

rauw bn. zn. ruw, ruig. 1. Bekende zegswijze: *Goej volk mar rauw*. 2. *’t Rauwste is gebeurd*. ’t Ergste is gebeurd.

rauwighèd zn. ruigte, wildgroei. *Wè is ’t toch ’n rauwighèd bè ouw in d’n hof*.

rèècht bn. bijw. rechthoekig, meteen. 1. *Hoe koom ik in Diesse? Aaltè mar rèèchttoevòrt*. Altijd maar rechtdoor (tussen 1940-1945: immer geradeaus). 2. *Rèècht nò hùis koome war!* Meteen naar huis komen. *En de gerichtste wèg pakke*. En de kortste weg pakken. 3. *Jaoneke waar nog mar amper dòd of de femielie ging rèècht nò de nòtaores*. De familie ging meteen naar de notaris.

rèèf zn. rijf. Is van hout. Vooral om gras of hooi mee te harken (te *rèève*). Voor het overige werk gebruikte men de *griesel* (zie aldaar).

reejgene ww. regenen. 1. *’t Reejgent dè ’t zèkt*. Het regent dat het giet. 2. *As ’t reejgent as de zon* {p.112} *schènt is ’t kèrmes in de hèl*. Als ’t regent terwijl de zon schijnt is ’t kermis in de hel. 3. *Waor ’t hardste reejgent haawet ’t irst òp*. Zegswijze. Waar de kinderen heel kort op elkaar geboren worden houdt dat gauw op. Zegt men.

rêêp zn. hoepel, l. *’ne Rêêp* als speelgoed werd uit dun staafijzer gesmeed door smid de Graaf of smid Verhoeven, al of niet voorzien van een vast duwijzer. Zonder duwijzer werd ie voort gedreven door middel van een stokje. De meeste kinderen hadden ’n reep van ’n oud fietswiel

waar de spaken uit waren. Er werden veel rêêpwedstrijden gehouden. 2. 'n Hoepel om 'n ton en een ijzeren band om kruiwagen- of karwiel heette eveneens 'ne rêêp.

rêêpe ww. uit vrijen gaan. Dit werkwoord heeft een ongunstige bijklank. *Ot rêêpe gaon* is namelijk uitgaan zonder serieuze bedoelingen, een jacht op eendagsvliegen dus. 'nen *échte rêêpert* is een jongeman die van de ene bloem naar de andere fladdert.

rèère ww. beven, rillen. *Hij stòn te rèère as 'n rietje.*

rèffele ww. rafelen. *Schomt oe eijge òm dieje jas on te trèkke. De roffels hangen 'r bè.* De rafels hangen erbij.

regeur zn. gezag. Zegswijze: *Teejge-n-'t regeur in:* tegen de draad in, dwarsliggen. In strijd met de voorschriften. Tegen het wettig gezag in.

rèkke ww. rikken (kaartspel). *Per paar:* minstens acht slagen halen. *Alleen:* zeven slagen; negen slagen; pieko (één slag); open pieko (idem maar met de kaarten bloot); misère (geen slag); open misère (idem maar met open kaarten). Drie azen in één hand is *troela* of *maleur* (malheur). De vierde koning is dan de partner. Alle 13 slagen halen is *abbendans* (van abundant - overvloedig).

ribbelmikske zn. casinobrood.

richt zn. rechte lijn, richting. 1. *Sjèfke is 'ne kwaoje ploeger. Hij kan omtrent gin richt haawe.* Hij kan geen rechte voor ploegen. 2. *Dè's 'n ènd òt de richt!* Da's een eind uit de richting, een hele omweg. *De gerichtste weg* is de kortste weg.

riek zn. riek. Zegswijzen: 1. *Zò kaod as 'ne riek.* Heel erg boos. 2. *Zeik op 'ne riek.* Flauwe kul. 3. *Hij is meej ginne riek te voejere.* Hij is in een rothumeur.

rij zn. rij. 1. *Dè plöddeke van gewit-wèl waar twee daoge òp rij zò zat as 'ne meleijer* (*plöddeke:* zie aldaar). Hij was twee dagen achter elkaar zo dronken als 'n Maleier. 2. *Ons moeder waar de tiende dag van d're kraom wir in de rij.* Ze was de tiende dag na haar bevalling weer op de been.

rije ww. 1. boos worden. 2. geschenken brengen. 1. *Hij is z'n lotje kwèèt waor 'ne prèès òp viel en naaw rijt-jem toch!* nou is ie toch kwaad! *Hij rijdt 'm as de ziekte!* 2. Maar ook Sinterklaas rijdt. Niet {p.113} alleen op zijn schimmel, maar ook in de schoen die gezet is, of op tafel. Hier betekent het: geschenken brengen. *Hè Sinterklaos* (ook: *Sindreklaos*) *goed gereeye? Dè wèl dè. Hil de toffel stòn vòl.*

rillek bn. redelijk. 't *Ziet 'r rillek goed òt.* 't Ziet er behoorlijk uit.

rillekwie zn. relikwie. Overblijfsel van een heilige of van het H. Kruis waar Christus aan gestorven is e.d. De relikwie wordt vereerd door ze te kussen. *De rillekwie vereere* betekent ook: een meisje kussen.

rittereere ww. druk beredderen. Zo hevig bezig zijn met beredderen dat anderen er moe van worden. "Schaait 'r ònderhand es òt meej oew gerittereer en gao's zitte." Hou 'ns op met die druktes en ga 'ns zitten.

roeffel zn. 1. wasbord, 2. bedrag, 3. slaag. 1. Zinken ribbeltjesbord waarop de vrouwen de was moesten wrijven (roeffelen). 2. *De vòlle roeffel betaole.* Het volle bedrag betalen. 3. *Roeffel krèège.* Slaag krijgen.

rømmelpot zn. rommelpot. Een oeroud, primitief muziekinstrument dat een ronkend geluid geeft. Over een aarden pot wordt een varkensblaas gespannen waar in het midden een stevig riet in vastgebonden zit. Hoe komt men aan een varkensblaas? Door het *vèèreke z'n gat te kusse.* Als het geslacht is ... Het geluid ontstaat door een vochtige hand of doekje losjes langs het riet te bewegen. In onze dagen worden stenen pot en varkensblaas dikwijls vervangen door een conservenblik en een plastic vel. Zie ook: *vaaste.*

ròms bn. Rooms. Vr.: *Veul of wèèinig ròme (melk) in oewe koffie?* Antw.: *Veul! Ik zè goed ròms!* Soms zegt de ander daarachter: *Goed ròms, mar slèècht kattelièk.*

rònd voorz. rond. 1. 'ne *Ròndlòøper.* 'n Marskramer. 2. *Ròndzègge.* Links en rechts iets bekend maken, bijv. dat iemand in de buurt gestorven is. 3. *Ròndgeejve.* De kaarten uitdelen.

4. *Rònd gaon*. De capucienen gingen vroeger rond om boter en eieren. 5. *Ròndbrèlle*.
Uitbazuinen.

ròntelòm voorz. rondom.

ròdme zn. melk. Dit woord werd meestal in het meervoud gebruikt. *De ròdme zèn zoer*. De melk is zuur. Tot aan de komst van de melktanks werden de ròdme naar de C.T.M. (Coöperatieve Tilburgse Melkinrichting) vervoerd in *ròmstòpe*. Voor die tijd brachten de *ròmkkèere* de stòpe naar de melkfabriek St. Adrianus in de Bloemenstraat. Daar werd er boter van gemaakt, later ook kaas. De afgeroomde melk, de *zwers*, werd als varkensvoer gebruikt. Karnemelk, de *mölk*, werd vaak als *mölkepap* gegeten, met krenten of gedroogde pruimen. Sommigen vonden dat een lekkernij. *Mölk* was niet altijd {p.114} verkrijgbaar. Dat ondervonden de vrouwen die met hun *stupke* (kannetje) een uur lang geduldig hadden staan te wachten voor het kelderraam van het allereerste piepkleine melkfabriekje in de Holstraat - de schoorsteen staat er nog. Na dat duldzame uur opende van Eijken met een zwierig gebaar het kelderraam, riep met forse stem: "*Gin mölk vandaog*" en gooide het raam met evenveel zwier weer dicht.

ròzekerans zn. rozenkrans. Werd o.a. gebeden als iemand *te vòlle bediend* was, d.w.z. als hij in stervensgevaar de laatste H. Sacramenten had ontvangen. Zie ook: *potternoster*.

ròs zn. graszode.

ròs zn. beurs. *Die pèere zèn hartstikke ròs*. Ze zijn overrijp, voos.

rosdoek zn. rosdoek. Een baalzak die onder de kar werd gespannen. Daarin werd het hooi en ander voer voor het paard neegenomen. Ook: doek om 'n bezweet paard mee droog te vrijven.

rösse ww. stevig wrijven.

rot bn. rot. Wie bij het een-en-twintigen (een kaartspel) meer dan 21 punten haalt is *rot*. Heeft verloren.

rouw zn. rouw. Na het overlijden en begraven werd een rouwtijd in acht genomen. De lengte en de intensiteit was afhankelijk van de relatie tot de dode. In de rouwstoet werd een strenge volgorde in acht genomen. *De nòste femielie had de vurrouw*. Daarna kwamen de verdere familieleden, de kennissen en bureu. De mannen liepen voorop, gescheiden van de vrouwen die op de tweede plaats kwamen. Men liep niet naast maar achter elkaar in strikt-bepaalde volgorde. De rouwkleding was diepzwart. De vrouwen droegen een *follie* (falie, rouwsluier) die na enkele weken werd vervangen door een *rouwpòffer*. In het dagelijkse leven werd als teken van rouw door de mannen een *rouwband* gedragen om de linker arm. Het bidprentje werd ook wel *rouwprentje* genoemd. Toen bij een vooroorlogse gemeenteraadsverkiezing de R.K. Werkliedenpartij een forse nederlaag had geleden, liepen de voormannen Chris Coppens en Piet de Kort met een rouwband om door het dorp. Zie ook: *begröffenis*.

ruggestrèng zn. wervelkolom.

russel zn. rooster. {p.115}

S

saawele ww. sauwelen, beuzelpraat verkopen, kletsen. Er wordt heel wat *afgesaaweld* in Beek. 't Krioelt er van de *saawelèers* en dat niet alleen op de *aawmeutenaovend* (zie aldaar). Men denke (volgens *kwoj tònge*) maar eens aan de *geminteraod*. Maar het verschijnsel doet zich niet alleen hier voor. In verscheidene omliggende gemeenten (o.a. in het Pinnekleuversgat) worden rond Carnaval uitgebreide *saawelaovende* gehouden.

sakkere ww. vloeken, foeteren. Daarvan afgeleid zijn bastaardvloeken als *sakkerju*, *sakkerjèn*, *sakkerdome*. *Sakkerdie* kan ook in positieve zin gebruikt worden. *Sakkerdie! Wè ist toch schoon weer!* Het woord is ontleend aan het Franse *sacré dieu*, wat heilige God betekent.

saluu! tussenw. gegroet! houdoe! Ook: *solluu* en *seluu*. Wordt alleen gebruikt bij het heengaan. Komt ongeveer overeen met: tot ziens! Ontleend aan het Frans: *saluer*, groeten.

sasse ww. urineren. Een ander woord voor deze zeer menselijke bezigheid is *afzètte*. Sommige mannen zeggen wel eens: *'k Gò d'èèrepel afgiete*. Maar omdat dat onbeschaafd is nemen we deze uitdrukking niet op in een hoogstaand boek als het onderhavige.

schaaje ww. scheiden, scheiding. 1. *Op 't schaaje van de mèrt*. Tegen het einde. 2. *Hij hè 'n schaaaj in z'n haor as'n lùizepèdje*. Hij heeft een scheiding in z' n haar als 'n luizepaadje. 3. *Ik wil weejte hoe 't schaaajt*. Ik wil weten hoe het in elkaar zit. 4. *Schaait 'r onderhand es öt*. Hou er onderhand eens mee op. 5. *Hij wònt persies op de schaajing*. Hij woont precies op de scheiding.

schaaw zn. schouw, schoorsteenmantel, schuw. 1. *De hamme hange in de schaaw te reùke* (te roken). Ze hangen aan de binnenzijde van de open schoorsteen. 2. *Op de schaaw stònne 'n kröske en zis schòòn borde*. Op de schoorsteenmantel stonden 'n kruisje en zes mooie borden. 3. *Dè kènd is zò schaaw as 'n veugeltje*. Dat kind is zo schuw als 'n vogeltje. Zie ook: *klepschaaw*.

schabbelier zn. scapulier. Lapjes gewijde stof, in zwarte, blauwe, witte of bruine stof die door linten met elkaar verbonden waren. De *schabbelier* werd onder de kleren op borst en rug gedragen. Aan het dragen waren aflaten verbonden, dat wil zeggen: kwijtschelding van de tijdelijke straffen die na een berouwvolle biecht waren overgebleven. De schabbelier werd meestal voor het eerst uitgereikt als men zijn Plechtige Communie deed bij het verlaten van de lagere school.

schandaol zn. schandaal. Ook {p.116} gebruikt voor personen, meestal meisjes: *Lillek schandaol dègge daor stòt!* Lelijk schandaal dat je bent!

schaoj zn. schade. Zegswijze: *Ge moet oew schaoj es koome trughaole*. Een uitnodiging als men bij iemand op visite is geweest. *Schaojlek laage* is uitbundig, luidkeels lachen.

schap zn. décolleté. *Die meijd ha me toch 'n schap!* 't Waar gròòte schand. Zie ook: *spie*.

schèèl zn. deksel van potten en pannen. Het kan ook "scheel" betekenen. Bij 'n pasgeboren kind moest er *'t schèèl afgedronke worre*. Dat was een mooi smoesje van de vader om samen met de buren 'n stevige borrel te vatten.

schèèresliep zn. scharenslijper. Jan Hak reed jarenlang met zijn prachtige slijperswagen de dorpen langs om scharen en messen te slijpen. Hij kwam ook regelmatig in Beek. Niemand kende zijn ware naam. Hij werd Jan Hak genoemd omdat zijn ene te korte been verlengd was met een heel hoge hak. Piet Heerkens S.V.D. schreef er in "D'n orgel" een aardig versje over. *Schèèresliep! / Messe en schèèresliep! / Heurde nie hoe dè m'n kreugetje piept. / Heurde m'n èrrem hundje nie kreune? / 'k Hè vèèf dochters en zeuve zeune! / Schèèresliep! / (Allé vòrt hònd!)* Als er 'ne schèèresliep in het dorp was gesignaleerd voorspelde dat regen.

schèèrp bn. scherp. 1. Als het door sneeuw en vorst glad geworden was moesten de paarden *schèèrp gezet worre*. Ze kregen ijzeren pinnen onder de hoeven. 2. Iemand staat *op schèèrp* als ie staat te *tisse* (te popelen) om mee te doen of om in te grijpen.

schèète ww. schijten. Weer zo'n woord dat veelvuldig wordt gebruikt. 1. *Ik laot me nie in m'ne zak schèète*. Ik laat me niet beduvelen. 2. *Doe nie zò schèèteètig*. Wees eens wat flinker. 3. *Hij schèt hògger as z'n gat is*. Hij is 'n opschepper, braniemaker. 4. *Dor hèb ik 't schèèt aon*. Dat interesseert me niets. 5. *Schèt mar as ge wilt*. Loop heen! 6. *Ik kan bij 'm in de pap schèète*. Ik kan bij hem een potje breken. In samenstellingen: *schèèthùis*, (*bangscheet*), *schèètzak*.

schèldnaome zn. scheldnamen. Om ons tot de omgeving te beperken: *Bikse peejerikke* of *inhangers*, *Gòlse geijte* of *ballefrutters*, *Tilbörgse krùikezeikers*, *Eèsbikse haaikneujters*, *Biestse pinnekleùvers*, *Diessense stopnolde*, *Gèèstelse papzakke*. Deze namen mogen uitsluitend door de betroffenen inwoners worden gebruikt. Buitenstaanders lopen ernstig gevaar bij misbruik gelyocht te worden.

schèlft zn. schelf. Zolder boven een stal of schuur gevormd door houten boomstammetjes. Gebruikt om hooi of stro op te bergen. {p.117}

schèlle zn. ww. schillen, schelden. 1. *D'èèrepelschèlle valle bè 't schèlle vaneijges in de schèlbèn*. De aardappelschillen vallen bij 't schillen vanzelf in het schillenmandje. 2. *Schèlle doe gin zeer*. Schelden doet geen pijn. 3. Schèlèrtjes zijn peultjes.

scheujt bijw. op weg, onderweg. 1. *Hoe gògget meej d'n bouw? Hij is goed op scheujt*. Het schiet goed op. 2. Van een vrouw die zwanger is vraagt men: *Hoe lang is ze òp scheujt?* Hoe lang duurt het nog? 3. *Waor blèève ze naa toch? Rustig, ze zèn op scheujt!* Ze zijn al onderweg.

schiem zn. snel. *Hij ging 'r as 'ne schiem vandeur*. Hij ging er als in 'n flits vandoor.

schiemere ww. schemeren. 't *Schiemert vur m'n òðge*. 't Schemert voor m'n ogen.

schiete ww. schieten. *De stal òtschiete* wil zeggen de mest uit de stal naar buiten brengen. Zie ook: *losschiete*.

schille ww. schelen. Wordt soms merkwaardig gebruikt in de zegswijze *Dè kan me nie schille*. Letterlijk betekent dat: het kan me niet schelen. Het laat me onverschillig. Maar als het quasi-nonchalant, schouderophalend gezegd wordt bedoelt men eigenlijk: Graag!

schitte zn. gedroogde koeie-{p.118}stront. In de ouderwetse potstal lagen de koeien in hun eigen stront. Die droogde op en bleef in korsten op hun flanken kleven. Dat zijn de *schitte*. *Ze hèn schitte on d'r bille* slaat op een vrouw, die in haar huwelijk goed wat geld meebrengt.

schòb zn. 'n Schòb stròðj is een garve stro.

schobberdebònk *Op schobberdebònk gaon* is klaplopen, op andermans zak teren.

schòòn bn. bijw. mooi. Het woord "mooi" komt in het Biks zo goed als niet voor. In bijna alle gevallen gebruikt men het Kempense en algemeen-Brabantse schòòn. 't *Is schòòn weer*. 'n *Schòòn kleeed* ('n mooie jurk). 'k *Hèr schòòn genòg van*. *Wie schòòn wil zèn moet pènt lije*. *Wè zèdde toch schòòn vandaog*. *Hij wònt in 'n schòòn hùis*. *Zòò, Mieke, naa zèdde wir schòòn* (fris gewassen). *Waor hède al dè schòns* (dat moois) *vandaon?*

shootel zn. schotel. 'ne *Schootel*doek is een vaatdoek. *Schootelwaoter* is het water waarin *d'n omwaas* (de vaat) gedaan wordt. Dit zegt men ook van slappe thee of koffie.

schop zn. schop, berghok. Een eenvoudig, half-open overdekt schuurtje voor klein hout en eenvoudig landbouwgereedschap.

schòpskuil zn. schapekuil. Poel achter in het Groot Loo waarin ooit schapen werden gewassen. Is inmiddels verdwenen.

shotse ww. schaatsen. Kinderen leerden schaatsen op de krabbelbaantjes van Hessels Wouwer aan de Koestraat en de Wouwer aan het eind van de Wouwerstraat (zie ook: *wouwer*). Meer ervaren rijders schaatsten op de Kom. Dat was waarschijnlijk een restant van de gracht rond de Dekanije (woning van de deken) in de IJpelaer. Meester Broeders noemt de Decany Vijvers nog in zijn boekje uit 1838, samen met de andere watertjes in de kom, nl. de Noorder- en de Zuiderbeek, de Groote Wouwer en de Nijpelaar. Ideaal echter waren (en zijn) de vennen in de omgeving: het Roovertsvenneke (nu verdwenen), het Bankven onder Goirle, het Papschot en vooral de Flaes. Zie ook: *bùitesneej*.

schòtserijer zn. schaatsenrijder, waterwants. 'n Insekt met vrij lange poten dat zich schaatsenderwijs over het water beweegt.

schrèèverke zn. geelgors, schrijvertje. 1. De eitjes van het *schrèèverke* (geelgors - *Emberiza citrinella*) zien eruit alsof ze met een fijn pennetje beschreven zijn. 2. *Schrèèverkes* (*Gyrinus natans*) zijn de kleine, zwarte kevertjes die op het water door elkaar heen krioelen. "De krinkelende winkelende waterdingskes" uit Guido Gezelle's gedicht.

schreuwe ww. huilen. Zegswijze: *Alle tròntjes* (traantjes) *die ge schreuwte hoofde nie te pisse*. Zie ook: *kwèèken*.

schriks bn. scheef, schuin. *Heej* {p.119} *gaoperd, dè gebònt sto fienaol schriks*. Hé, gaperd. Die deurstijl staat hartstikke scheef.

schuif zn. tafellade. Zie ook: *belaoitoffeld*. Als een zondaar in de Biecht geen berouw toonde kon ie "t *schöfke krèège*". De priester sloot dan het schuifraampje tussen biechteling en

biechtvader zonder de absolutie te geven, d.w.z. zonder de zonden in de naam van God vergeven te hebben.

schurbèk zn. uitslag aan de mondhoeken.

schurmikske zn. Frans brood. Dit brood ziet eruit alsof het over de lengte opengescheurd is.

schutsbòòm zn. Hoge paal waarop de houten vogel prijkt die men bij het koningschieten eraf moet schieten.

schuurhèrd zn. Lemen vloer van een schuur, dorsvloer. Met behulp van dorsvlegels werden hier de uitgespreide granen (vooral rogge en haver) gedorst. Ook: *schuurèrd*.

sebiet bijw. subiet, aanstonds, meteen. Zie ook: *aachtermeakaare*.

sèffes bijw. aanstonds, dadelijk. Zie ook: *sebiet*.

sèmmele ww. niet op kunnen schieten, treuzelen. 'ne *Sèmmelèèr* ligt eindeloos door te zeuren. Hij (zij) brengt anderen tot razernij omdat elke vorm van besluiten, aanpakken of doortastendheid ontbreekt. Zo iemand noemt men 'ne *sèmmelklòt* (man) of 'n *sèmmelkònt* of *sèmmeltrien* (vrouw).

sèp zn. drop. Snij of hak een *sèpsteel* (dropsteel) in stukjes. Doe die in een flesje met water. Schud het langdurig. Zo ontstaat *sèpwaoter*. Zei dat flesje in een donker hoekje, het *sèphuukske*. Na enkele dagen heb je de lekkerste *sèp* die denkbaar is. Ook: *Sjèp*.

siegaarefrutter zn. sigarenmaker. Wat minachtende benaming van een eerzaam ambacht, dat eertijds als huisnijverheid werd beoefend onder meer door Koob de Bruyn, Jan Leenhouders, Frans Seegers, Franske Heezemans die 'n fabriekske had in de Wouwerstraat, en ook *De Putter waar 'ne siegaarefrutter* (F. Putters die het merk Putezo voerde). In een pand in de Gelderstraat was enige tijd de "Gulden Vlies" fabriek gevestigd. Het laatste sigarenfabriekje van Frans Putters stond in de Kokkestraat 7. Een gevelsteen met een tabaksplant herinnert er nog aan.

sik zn. secretaris. *D'n börger en d'n sik, dè's tweej hande òp êène bùik*. De burgemeester en de secretaris kunnen het goed met elkaar vinden.

Sint Tòòmes zn. Sint Thomas. Op 21 december, de kortste dag van het jaar en de feestdag van de apostel Thomas, probeerden de jongens op de een of andere manier hun ouders of onderwijzers buiten te sluiten. De laatsten {p.120} trachtten ze door allerlei list en lagen buiten de school te houden. Zo probeerde men bijvoorbeeld door het inschakelen van de kinderen van de onderwijzers de schoolsleutels te bemachtigen. Als de meesters voor een gesloten deur stonden zongen de kinderen: *Sint Tòòmes, Sint Tòòmes, wè krèège we?* Want op het slagen van de list stond een beloning: een nieuw schrift, een uur voorlezen e.d. Het gebruik verwijst naar de apostel Thomas (de ongelovige) die niet wilde aannemen dat de verrezen Christus zich had vertoond. Acht dagen later kwam Jezus binnen *terwijl de deuren gesloten waren*. Dat overtuigde Thomas (Joh. 20-26).

sjanse ww. proberen te vrijen. Van het Franse "chance", kans hebben. *Sjanskouse* waren in die dagen wat frivole, vleeskleurige dameskousen.

sjanternèl. Komt alleen voor in de uitdrukking "*op sjanternèl gaon*". Oorspronkelijk gebruikt voor iemand die uit vrijen gaat. Later werd het bij uitbreiding ook gezegd voor iemand die uitgaat of geregeld van huis is. *Waor is Merie? O, die is wir 'ne keer òp sjanternèl*. (Zie ook: *rak*.) Het woord is vermoedelijk een verbastering van het Franse chanterelle (lokvogel). De uitdrukking wordt meer voor vrouwen dan voor mannen gebruikt. {p.121}

sjoefele ww. sloffen. *Jawel hoor, daor kwamp ie òp z'n èlvendèrtigst ongesjoefeld*. Daar kwam ie op z'n dooie gemak aangesloft.

sjoos zn. zaak, kwestie. *Dè's naaw hil de sjoos*. Dat is nu heel de kwestie. Dat is nou alles. Van het Frans chose (zaak).

sjuust bijw. juist, precies. Van het Frans: juste. 1. *Hoe stògget 'r mee? 't Is sjuust klaor*. 2. *Sjuust wèk wò zègge*. Precies wat ik wou zeggen.

slandsheijlegedag. Zo noemt men de werkdagen die door het hele land gevierd worden alsof het zondagen zijn: Nieuwjaarsdag, Tweede Paasdag, Hemelvaart, Tweede Pinksterdag, Kerstmis, Tweede Kerstdag. Agenda's en almanakken noemen ze "De Algemeen Christelijke Feestdagen".

slaøj zn. sla. Bekend woordspelletje: *Slaøj meejaaj meejuin meejèèrepel*. Sla met ei met ui met aardappels. *Slaøjbêêne* zijn rechte benen zonder kuit. Zie ook: *stalbêêne*.

slaon ww. slaan. Naast de gebruikelijke betekenis wordt het op een andere manier gebruikt in geval van ziekte: "*De maozele zèn no binne geslaon*." De mazelen zijn naar binnen geslagen. Meer algemeen betekent *no binne slaon* dat de ziekte een gevaarlijke keer heeft genomen.

slibbere ww. baantje glijden. Als het gesneeuwd had ontstonden op de speelplaatsen vanzelf *slibberbaone* (glijbanen). Het was 'n grote kunst om *òp z'n hukkes* (hurken) te *slibbere* en niet om te vallen als ze probeerden je te *kakhiele* (onderuit glijden).

slierpe ww. slurpen.

slim bn. bijw. scheef, erg. 1. *Die muur sto zò slim as te mieter*. Staat zo scheef als wat. 2. *Dè's nie zò slim jungske*. Dat is niet zo erg jongetje.

slòbber zn. varkensvoer. Zie: *sop*. Ook wel: *sloeber*.

slodder zn. een heleboel. 'n *Hil slodder gèld*. Een flinke som geld.

sloor zn. slons. In het zuiden des lands betekent sloor ook een sukkelaar, een arme sloeber, 'n stakker. Vandaar de uitdrukking: *Onze Lieven Heer is meej z'n sloore*. Hij helpt die 't hard nodig hebben.

slòòt zn. sloot. Het meervoud van *slòòt* is *slòòj*. Ook: *sleuj*.

slòtspèld zn. veiligheidsspel.

sluusjon z.n. solutie. Plakmiddel voor fietsbanden e.d.

smèrlappe zn. smeerlappen, dadels. Worden zo genoemd vanwege de kleverigheid van deze versuikerde zuidvrucht.

smid zn. smid. Kiske van Gestel werd 't *kaaw smidje* genoemd. Als iemand die geen smid van beroep is probeert zelf iets te smeden (*de* {p.122} *kaawe smid*), moet daar meestal de echte smid (*de wèèrme smid*) aan te pas komen om het aangerichte kwaad te herstellen. Meer in het algemeen is 'n *kaaw smidje* een beunhaas.

smiespele ww. heimelijk zitten te fluisteren. *In 't bòltje praote*.

snapmiske zn. korte, stille mis. Zie ook: *mis*.

sneejvel zn. jenever. 'n *Sneejvelneus* is een neus die door het vele jeneverdrinken paars-rood geworden is. Komt tegenwoordig minder voor dan vroeger. Een wetenschappelijk onderzoek naar dit verschijnsel is gewenst.

snijer zn. libelle, glazenwasser. Het sierlijke insect (*Aeschna*) dat zo elegant over het water scheert.

snijerke zn. vangspel. De vanger achtervolgt een jongen of meisje. Een ander probeert tussen die twee door te glippen. Hij probeert hen te *snije*. Als dat lukt moet de vanger de *snijer* zien te tikken. Dat gaat zo lang door tot de vanger iemand kan tikken. De getikte wordt dan op zijn (haar) beurt de vanger.

snikkendhêêt bn. snikheet.

snòffels zn. anjelieren (*dianthus*). Tweejarige kleurige plant die bijna elke dorpstuin siert.

snuf zn. salmiakpoeder. *Die kònde bè Mieke Mòòne vur 'ne sènt kòòpe*. *En as ge lang sèmmelde zeej Mieke: 'k Hè tèèd zat*. *Ge moet zèlf mar weejte wègge vur oewe sènt kòpt*.

sokke zn. verzaken. Onder het kaartspel geen kleur bekennen als men dat wel kan.

sommedêêne bw. zo meteen, aanstonds.

soodejuu zn. bastaardvloek. Varianten met dezelfde betekenis zijn *soodeflicker*, *soodemieter*. Ze worden meest gebruikt om een bepaalde constatering extra kracht bij te zetten. *Die fietspomp is ginêên soodeflicker wèrd*. Die fietspomp is totaal niets waard. *Soodejuu* wordt

soms afgekort tot *juu*. *Hij pròt wèl meej, mar hij witter gin juu van*. Hij praat wel mee, maar hij weet er niks van.

sop zn. vloeibaar veevoer; uitgebakken vet. 1. Heel lang geleden, toen krachtvoer nog zo goed als onbekend was, bereidden boeren en burgers zelf het voer voor de varkens. Een gedeelte daarvan bestond uit *sop*. Een grote ketel, de *sopkeejtel*, werd uitgegoten in de voederbak. De *sopkeejtels* waren meestal ingemetselde ketels waar, zeker bij de burgers, ook de was in werd gekookt. Nog vroeger werd het sop gekookt in losse ketels boven het openhaardvuur. De zware ketels werden met een *sopwaogentje* naar de stal vervoerd. Zo'n wagentje is nog te zien in Museum de Doornboom. 2. Het vet van uitgebakken spek wordt ook sop genoemd. Je kunt daar lekker brood in *soppen*. Dat was heerlijk, {p.123} 's zondagsmorgens op de nuchtere maag. Als je er van hield ...

spanne ww. spannen. 1. Verleden tijd is *spiene*. 't *Spien 'r as 'n òrdêêl*. Het spande er als een oordeel. 2. Term uit kinderspelen. Als het niet duidelijk was welke knikker, cent of labbòon het dichtst bij de meet lag, mat men het na door de hand te spannen. De afstand tussen pink en duim was de maat.

spaoj zn. spade, spit. 'ne *Goeien-hof moet òp z'n minst tweej spaoje diep òmgezèt worre*. 'n Goede tuin moet minstens twee spaden diep omgegraven worden. Ook: *d'n hof òmspaoje*. De gebroeders Brouwers waren geweldige *spaojers*. *Zit nie zò te spaoje* zegt men tegen iemand die al te gulzig zit te (vr)eten.

speklossiemènneke zn. speculaaspop.

spèknèk zn. dikke, vlezige nek, zowel bij mensen als bij dieren.

spie zn. driehoekig stuk grond, décolleté. 1. 'k *Hè daor nog 'n spie ligge waor 'k toch niks meej doe*. 2. *Die mokkel ha me toch 'n spie! Ge keekt bekant teejge d're naogelbùik*. Die meid had me toch 'n décolleté! Je keek bijna tegen haar navel aan. Zie ook: *schap*.

spierke trèkke ww. strootje trekken. Als men wil uitmaken wie mag beginnen, wie het gelag betaalt etc. gaat men *spierke trèkke*. Men neemt het benodigde aantal lucifers, stokjes of strootjes van ongelijke lengten in een gesloten vuist. De deelnemers trekken om de beurt 'n *spierke*. Wie het langste of evt. het kortste eindje trekt (naar gelang de afspraak) is de gelukkige of de *pineut* (de *klos*, de *pisang*).

spierse ww. spuwen. Trietje Spiers (Theo van Laarhoven) kreeg die bijnaam omdat hij het verst kon *spierse*. *Nou, ik spiars 'r nie in* is een bekend antwoord op de vraag: *Luste 'ne bòrrel?*

spolleke ww. woelen, in de war maken. *In z'ne dròòm hèttie zò ligge spolleke dè z'n deejkes nèffe z'n bèd lage*. In z'n droom heeft ie zo liggen woelen dat z'n dekens naast z'n bed lagen. Zie ook: *inspolleke*.

spònning zn. spon. Los zijblad van *kreujge* of *hògkèèr* (zie aldaar).

sprouw 't, zn. spruw. Monduitslag, vooral bij zuigelingen. Ook bij vogels, die brandnetels als geneesmiddel kregen. *Sprouw* komt ook voor in het rijmpje *Hik sprik sprouw / 'k Geef d'n hik on jouw / 'k Geef 'm on 'nen andere man / Die-j-em goed verdraoge kan*. Een variant op dit hikversje is opgenomen bij de Rèmkes (rijmpjes) achterin dit boek.

stalbêene zn. kuitloze benen. Benen die zo recht zijn als de palen in de stal waartussen de koeien vastgebonden worden. {p.124}

stand zn. karnton.

staoi bijw. langzaam aan. *Op z'n staoi gaon*. Op z'n dooie gemak lopen.

staon ww. staan. 1. *Hoe stogget 'r bè?* Hoe gaat het ermee. 2. *Och mins, d'n dieje ziet oe nog nie staon!* Die neemt niet de minste notitie van je. 3. *Jan Knòrft ha gin meejlaaie toen ie me zònder licht zag fietse. 'k stòn eròp!* Ik kreeg een proces-verbaal.

start zn. staart. 1. *As g' op vrijdag vlêès it krèdde 'ne start*. Als je op vrijdag vlees eet krijg je 'n staart. Deze zegswijze stamt uit de tijd dat het katholieken bij kerkelijke wet verboden was op vrijdag vlees te eten. 2. Van iemand die heel kwaad is zegt men: *Hij (zij) hè 'ne dikke start*.

3. “*As ge zout òp z’n stèrtje lègt kundet zòò vatte*” maakte men kinderenn wijs die een vogeltje wilden vangen. 4. *Langs de start afboere*. Het gaat slecht met de zaken.

steeljg bn. koppig, nukvig. *’n Steejg pèrd is de haover nie wèrd*. ’n Koppig paard is de haver niet waard.

stòbbere ww. opstuiven. *Hèft oew voete òp en lòp nie zò te stòbbere*. Til je voeten op en laat het zand niet zo stuiven. *Stòbber* is stuifzand.

stondebins bijw. staandebeens, haastig. *Stondebins viete we nog gaaw ’ne bòrrel*. In grote haast pakten we nog gauw ’n borrel.

stòòp zn. stoop. Grote metalen kan waarin de melk vervoerd werd naar de melkfabriek. Na de komst van het mechanische melken en het vervoer per container werd de laatste *stòòp* (ook: *mèlkbus* en *ròmstòòp*) plechtig ten grave gedragen. Het verkleinwoord van *stòòp* is *stupke*. Dat waren kleinere, meest geëmailleerde kannetjes die vooral als drinkkan werden gebruikt, bijvoorbeeld als men op het veld ging werken tijdens de hete oogstdagen. De oorspronkelijke inhoudsmaat van de *stòòp* was 2,5 liter.

stòtkèèr zn. stootkar, handkar.

strant bn. vrijpostig. *’ne Strante mins hè de halve wèèrld*. De brutalen hebben de halve wereld. Van het Frans: *astrant*.

straotvèèreke zn. straatvlegel. De samensteller van dit geschrift was in zijn jeugd ’n echt *straotvèèreke*.

strèùp zn. groot aantal. In “De Ballade van Jaon d’n Os” zegt zijn vrouw Sofie tegen de rechter: “*Hang ’m nie òp, meneer. ’k Krèèg nòòt ginne-n-andere mins meej zò’n strèùp kènder*.” Sofie had 12 kènder. Of 13? Ze was de tel kwijt.

striep ww. ontstelen, melken. 1. Term uit de sigarenmakerij. Het verwijderen van de harde hoofdnerf uit de tabaksbladeren. De tabaksstelen waren welkom bij de duivenmelkers. Nesten van die stelen hadden geen last van luis. {p.125} 2. Koe melken tussen duim en wijsvinger, dus niet met de volle hand.

strònt zn. stront. Een van die onwelriekende woorden waarvan in het dagelijks taalgebruik nog steeds kwistig gebruikt wordt gemaakt. Enkele voorbeelden: *Hij hè strònt in z’n òòge*. Hij kijkt niet uit. *Strònt wie hèttoe gescheejte*. Over iemand die het ten onrechte hoog in de bol heeft. *Hij laacht nog niet al zietie ’ne strònt teejge de muur òmhòòg kruipe*. *Strònt vuròp* zegt men als iemand bij het uitdelen bij zichzelf begint of zichzelf eerst noemt: *Ik èn òns moeder ... Hij hè z’ne lèste strònt gescheejte*. Hij is dood. Ook veel in samenstellingen: *stròntnat*, *stròntkeejver*, *stròntding*, *stròntvlieg*, *stròntverveejlend*, *stròntzat*, *verveejlend stuk strònt*.

stròntkèèr zn. strontkar. 1. De ouderwetse houten *stròntkèèr* heeft allang het veld moeten ruimen voor de metalen Veenhuismonsters met de vliegtuigwielen. In de tijd dat er nog geen riolering was en geen waterleiding en een echte w.c. het voorrecht was van enkele notabelen, vervulde de *stròntkèèr* een belangrijke maatschappelijke functie. Want bij tijd en wijle moest het *höske gerùimd worre*. De plee moest leeggeschept worden. *De Klötjes* (de gebroeders Kluytmans achter in de Gelderstraat) hebben dat jarenlang vakkundig gedaan. De *stròntkèèr* was meestal een grote houten ton met een spuitstuk. Een oudere, primitievere vorm had de *gierkist*. Dat was een langwerpige, houten kist met deksel die precies in de laadbak van de hoogkar paste. 2. Zegswijze: *’ne Mins wordt dikker overreeje dur ’n stròntkèèr dan dur ’n rijtuig* (dikker = vaker). Men heeft meer te verduren van onbehouwen dan van beschaafde mensen.

stròntpikker zn. leeuwerik.

strooysel zn. strooigoed. 1. In de dagen dat natuurlijke mest schaars was werden alle organische stoffen zorgvuldig verzameld: dennenaalden, afgevallen blaren, tuinafval. Dit *strooysel* werd gemengd met de koemest in de potstal. 2. In de processies die enkele keren per jaar werden gehouden en in de gildeoptochten liepen bruidjes mee met *strooiselmèndjes*. Deze mandjes waren gevuld met bloemblaadjes, maar vaker met fijne papiersnippers. Dit *strooysel*

werd vele dagen lang geknipt door de kleuters van de bewaarschool onder het waakzaam en geduldig oog van de Zusters van Liefde Pelagia en Clementien. Als strioosel werden ook de blaadjes gebruikt van droogbloemen, die daarom *stròðjbluumkes* werden genoemd.

stròòm zn. stroom. De Bikse beekjes worden zelden bij de naam genoemd. Men heeft het over “*De stròòm*” als men het Spruitenstroompje bedoelt en over “’*t Strumke*” als men de Roodloop bedoelt.

stroopkoffie zn. peekoffie. Een {p.126} lepelkje Buisman’s *Stroopkoffie* maakte de slappe koffie wat pittiger.

strooptuut zn. stroopliker, vleier. Het woord *tuut* treft men ook aan in *klèptuut* (zie aldaar).

sùikertuut zn. suikerdot. Vóór het Wit-Gele Kruis bestond en goede raad nog zeldzaam was, probeerden de moeders lastige baby’s en kleuters stil te houden met ’*n sùikertuut*. Een lapje werd met wat suiker samengebonden tot een dot en in de mond van de kleine gestopt. Het middel werkte nog radicaler, als het even in jenever was gedoopt. Ook: *sùikerfiep*.

stùite ww. prijzen, tevredenheid betuigen. *Is ’t goed gegaon? ’t Kan gin stùite lije.* ’t Is niet om tevreden over te zijn. *Bestùite* is iets of iemand loven en prijzen.

stuupere ww. een zetje omhoog geven. 1. Bij ’*t veugeltjes òthaole* (zie aldaar) moest je dikwijls *gestuuperd* worden om bij de onderste takken van de boom te komen. 2. Ook gebruikt in de zin van buiten zetten. ’*t Wordt geleuf ’k tède òm ullie bùite te stuupere.*

stuur zn. schommel. Twee touwen en een plankje volstonden om lekker te kunnen *stuure* (schommelen). Nog eenvoudiger was de *stuur* die uit één touw bestond waarvan de uiteinden aan een tak of balk bevestigd waren. In de ontstane lus werd een zak gelegd waar men op ging zitten. De meisjes zongen onder het *stuure* dikwijls een liedje. Een van die liekes begon met: *Stuure, stuure, jandrijve.*

sund zn. zonde, jammer. *Witte wè sund is? Booter on oew gat smèère en zèlf drèug bròd eejte.* Weet je wat zonde is? Boter aan je gat smeren en zelf droog brood eten.

sus zn. bewustzijn, Franciscus. 1. Zegswijze: *Van oew sus valle* is flauw vallen, het bewustzijn verliezen. 2. Verkorte naam van Franciscus.

sweeks bijw. per week, wekelijks. *Tweej keer sweeks kwam d’n Hùib aaw papier òphaole.* Twee keer per week kwam de firma Huybregts oud papier ophalen.

swèèle bijw. somwijls, soms, misschien. *Hèdde gè swèèle òns hundje gezien?* Heb jij misschien ons hondje gezien?

swèns bijw. sinds. *Swèns giestere is hier niemes mir gewist.* Sinds gisteren is hier niemand meer geweest.

swirskante bw. van beide zijden, aan weerszijden. *Ge moet alles van swirskante bekèèke.* Je moet alles van twee kanten bekijken. {p.127}

T

taatemiddag bijw. vanmiddag. *Taatemiddag go ’k buurte bè Jonneke Puy.* Vanmiddag ga ik buurten bij Adriana van Puyenbroek.

tabbernaokel zn. tabernakel. Van een vrouw of meisje die een wijdopen *schap* hebben (zie aldaar) zegt men: *Ze ha hil d’r tabbernaokel oopestaon.*

taol zn. taal, spraak. 1. *De Bikse taol is de schònste taol (vur de Bikse minse).* 2. ’*ne Reiziger moet goed getòld zèn.* ’n Verkoper moet goed van de tongriem gesneden zijn. 3. ’*t Waar hartstikke dònker, mar ik kènde-n-’m on z’n taol.* Ik kende ’m aan z’n spraak, z’n stem.

taovend bijw. vanavond. Komt bijv. voor in ’t liedje: *Jan ’t is Vastenaovend / ’k Koom nie thùis vur taovend.*

tas zn. kopje. *Vat ’n tas koffie.* Een eenvoudige zegswijze die kernachtig en duidelijk de spreekwoordelijke Brabantse en dus ook Bikse gastvrijheid aangeeft. Toch is ook deze gemoedelijke uitnodiging in deze vorm snel aan het verdwijnen. Een eenvoudig onderzoekje,

enkele tientallen jaren al geleden, onder 35 zesdeklassers van de Mèskesschool, liet zien dat in tweederde van echt-Bikse gezinnen het woord *tas* in deze betekenis niet meer werd gebruikt. *In 'n tas doede bòtschappe mister*, gniffelden de meisjes. Het woord komt overigens uit het Frans: la tasse.

te voorz. te. Een enkele keer hoort men *te* nog gebruikt in bijv. *te middag*, *t'aovend* (te avond). *Wanneer godde verhùize? Te wènter* (van de winter). Zie ook: *taatmiddag* en *taovend*.

tèdje 'n, zn. 'n tijdje, 'n poos. 'k *Go 'r es 'n tèdje m'n gemak van haawe*. 'k Ga het een poosje kalmaan doen.

tèèd zn. tijd. 1. *Host oe nie. 'k Hè d'n tèèd on m'n eijge*. Haast je niet. Ik kan zelf over m'n tijd beschikken. 2. 'k *Weet d'n halve tèèd nie wèttie ötspòkt*. 3. Zegswijze: *As ge gin tèèd hèt moete mar tèèd maoke*. Als je geen tijd hebt moet je maar tijd maken. 4. *Tèdzat kòmt altèd te laot*. Tijd genoeg komt steeds te laat. Zie ook: *halfsentè*.

teejbloeme zn. muurbloemen. Welriekende, tweejarige zaaibloem (Cheiranthus). *Schònder teejbloeme as bè Mieke Teej (Mieke Vos) in de Koejstraot vònde nèrges*.

teejbumke zn. theeboompje. Heesterachtige plant met rode, pluimvormige bloeiwijze (Spiraea salicifolia).

teejge bijw. tegen, tegemoet. 1. 'ne *Kaawe wènter? Och man, dè's niks teejge vruuger*. 't Is niets ver-^{p.128}geleken met vroeger. 2. *Sòndags mòchte wij ònze pa en òns moeder teejge gaon as ze öt de kèrk kwaame*. Tegemoet gaan. 3. *Spèkstruif, die itte nòòt teejge*. Van spekstruif krijg je nooit genoeg.

teejgeswòrrig bijw. tegenwoordig.

tèène bijw. ten einde, aan het eind, achter elkaar, meteen. 1. 'k *Zè tèène*. Ik ben doodop. 2. *Hij wònt tèène d'n Ròòvertse Dèèk*. Hij woont aan het eind van de Rovertse Dijk. 3. *Drie keere tèènemekaare*. Drie keer achtereen.. 4. *Nie mèèrege beginne, nêê, tèènemekaare!* Niet morgen beginnen, nee, nu meteen! Zie ook: *tèènenossem*.

tèènenossem bn. buiten adem. *Giel de Streuper kwam tèènenossem binnevallye*. Schrik Tweej hattem aachterno gezeetje. Giel de Stroper kwam buiten adem binnenvallen. Schrik Twee (een der veldwachters) had 'm achterna gezeten.

tèèrege ww. tergen. *Dè's de mònd getèèregd*, zegt men als men iets lekker vindt zonder er meer van te krijgen of maar heel weinig.

tèèrf zn. tarwe.

tèèrzalf zn. teerzalf. Zwarte, teerachtige zalf die gebruikt werd (en wordt?) tegen zweren en gezwellen. Er was (en is?) ook *tèèrzêêp* voor een huid die erg gevoelig is. Bijv. voor lijders aan eczeem of andere "ötslag".

tèks zn. schoenspijkertjes. Van het Engels tack. Kleine spijkertjes waarmee het bovenleer aan de schoenzool werd vastgeslagen. De schoenmakers stopten een *haffeltje* (zie aldaar) in hun mond en pikten er die met hun tang feilloos uit. Beginnelingen pakten wel eens hun lip in plaats van het spijkertje. *Ze joekerden dan van de pènt*.

tèlling deelw. *On tèlling* geeft aan wanneer een koe moet kalven. Een vrouw is *ötgetèld* als de tijd van bevallen is aangebroken.

tenostebè bijw. ongeveer. *Tenostebè fèftig Peejzerikke zèn goed bè d'r verstand*. Ook: *tenostebij*.

terouwste bijw. ongeveer, ruwweg. *Hoe staoget meej d'n bouw? Hij is terouwste klaor*. Hoe staat het met de bouw? Hij is ongeveer klaar.

tètè tussenw. dank je wel. Heel kleine kinderen die iets krijgen zeggen "Tè tè". Als hun ouders hen dat tenminste geleerd hebben.

tiet zn. kip, vrouwenborst. Als een moeder tegen haar kind zegt: "Godde meej nor òns tietjes kèèke", bedoelt ze: Ga je mee naar onze kippetjes kijken. Maar als de vader zegt: "Ons

moeder hèn schòdn tietjes”, bedoelt hij waarschijnlijk iets anders. Zegswijze: *'t Lòpt as 'n tiet.*
't Loopt gesmeerd. Zie ook: *kiep* en *aaj*.

tikroej zie *lèmpèltjes*.

timmes zn. vergiet. Ook wel *tèmmes*. Waarschijnlijk een ver-{p.129}bastering van het Franse *tamis*, wat “zeef” betekent.

timper zn. pannenkoekbeslag.

tisse ww. ongeduldig zijn. *Hij stòn te tisse òm te kunne begiene.* Hij barstte bijna van ongeduld.

tjannek zn. tamme kauw of ekster.

toddekrèèmer zn. voddekoopman. Vroeger stonden de *toddekrèèmers* met hun handel aan de scholen. Met molentjes, vlaggetjes, fluitjes van 'n cent en andere verlokkelijke frutseltjes probeerden ze de kinderen te verleiden om thuis vodden bijeen te zaniken. Met zakken vol werden de todden aangesleept, maar de hoopvolle verwachtingen werden nooit ingelost. Want de vodden waren altijd “klam” of “niks wèrd”. De kinderen kregen nog minder dan een dooie mus en de *toddenkrèèmer* ging fluitend verder met z'n bakfiets of z'n stòtkèèr.

toe, toe tussenw. Wordt gebruikt om iets te relativiseren of om opgewonden gemoederen tot bedaring te brengen. Ook wel symbolisch voor de Kempische mentaliteit die problemen graag uit de weg gaat of ze wegwuift door er luchthartig over te gekscharen. Maar soms zet dan iemand zijn stekels op en zegt nijdig: *Toe, toe! Toe is gin gat!*

toekoomende bn. aanstaande. *Toekoomende zòndag gon we no Bèèrs kèrmes.* Aanstaande zondag gaan we naar de Middelbeerse kermis.

toemet zn. tweede grasoogst in de nazomer.

toepertoe bijw. ongeremd, zonder ophouden. *Dè waar gin eejte wèttie deej, dè waar toepertoe inlaoje!* Dat was geen eten, wat ie deed, dat was ongeneeerd vreten! Van het Frans *tous par tous*.

tòffele ww. tafelen. Als een voorgenomen huwelijk op het allerlaatste moment om een belangrijke reden niet doorging werd er *getoffeld*. Onder oorverdovende ketelmuziek werden karren, kruiwagens en allerlei landbouwgerief naar het huis van de voormalige bruid en/of bruidegom gesleept. Er werd met stokken op deuren en vensters geslagen. Soms werd de gevel met stront en gier ingesmeerd waarna er met behulp van een wanmolen kaf ingeblazen werd. Dit volksgericht ging meestal alle perken te buiten, weshalve de *maréchaussée* hardhandig placht in te grijpen als ze er lucht van kreeg. Na de tweede wereldoorlog is er in de gemeente Hilvarenbeek niet meer *getoffeld*.

tòkke ww. tokken. Kinderspel dat gespeeld wordt met *bikkebolle*, forse stalen kogels (zie aldaar). Op een steen heeft elke speler een of meer centen gelegd met het kruis (*oppers*) boven. Vanaf een *meet* (streep) probeert men de bikkebol zo dicht mogelijk bij de steen te gooien. Wie er het dichtst bij is mag het eerst *tòkke*. Door zijn bikkebol op de rand van een cent te laten stuiteren probeert hij {p.130} hem om te wippen. Als dat lukt is de cent van hem. Hij mag doorgaan tot alle centen op zijn of tot hij mis tòkt. In dat geval komt de volgende aan de beurt etc.

tol zie *drèèfdölleke* en *haktol*.

tòg zn. toog. Er is een duidelijk verschil tussen *'nen tòg* en *'nen toog* (met de oo van Toon). *On d'n tòg kunde 'nen bòrrel vatte.* Aan de bar. *On d'n toog kunde zien wè de pestoor smiddags gegeeje hèn.* Aan de toga, het zwarte kleed met de eindeloze rij knoopjes die vroeger door de H.H. Geestelijken gedragen werd.

Tòrks lèèr zn. Turks leer. Zie: *mesjèster*.

tots zn. tots. 'n Korte spijker met brede, platte kop. Jongens sloegen die in de kop van hun haktol. Bij het draaien gaf dat een prachtig gezicht en bovendien werd hij er sterker van zodat hij bij het haktollen niet gemakkelijk in tweeën kon gespleten worden.

traktemènt zn. zakgeld. Als kind kreeg ik 's zondags twee centen *traktemènt* met de vermaning die niet meteen helemaal op te maken. Ontleend aan het Franse *traitement*. Een minder gebruikt woord is *preej* (zie aldaar).

tram zn. tram. Dit woord moet worden uitgesproken zoals het geschreven wordt, dus niet als het Haagse "trèm". (Zo moet jam niet als *zjèm* maar als *sjam* worden uitgesproken.) D'n tram liep van het station Tilburg via Korvel, Goirle, Beek en Esbeek naar de Belgische grens. Een bijzondere attractie vormde de "lange tram", die naar Sint Kernilles in Esbeek reed en waar twee (!) puffende lokomotieven acht (!) wagens vol pelgrims voortsleepten. Een vaste passagier was Mie Moors uit *Blaal* {p.131} (Bladel). Legendarisch is het verhaal hoe zij d'n tram belette weg te rijden. "Wocht èfkes!" riep Mie tegen de conducteur, "' k moet pisse!" "Dè nie," zei de conducteur. "Tèèd is tèèd!" "Dè wèl!" zei Mie en ze ging voor de locomotief zitten. Dat kon zonder problemen, want ze had 'n *oopetoebroek* aan (zie aldaar).

travallie zn. travalje, hoefstal. Elke dorpsmid had een *travallie* waarin de paarden werden beslagen. In Hilvarenbeek stond er een op de Vrijthof voor de smederij van Verhoeven. Die verdween toen in het pand de Amrobank gevestigd werd. Ook hier schreed de beschaving voort. Het woord komt van het Franse *travail*, werk.

trèèfel zn. truweel, troffel. Ook: *treifel*. Het driehoekige gereedschap van de metselaar.

treej zn. trede, stap. 1. *Aftreeje* is met stappen van ongeveer een meter *terouwste* (zie aldaar) de lengte of afstand bepalen. 2. *Ge moet 'r 's 'ne treej bèdoen*. Loop wat beter door. Ook: iets steviger aanpakken.

Trees Deze eigennaam wordt wel misprijzend gebruikt voor een onhandig vrouwmens. *Wè zèdde toch 'n Trees!*

trèkke ww. trekken. Zegswijze: *Dè trèkt nèrreges òp!* Dat slaat nergens op. Dat lijkt er niet naar. *Hij trèkt òp z'n moeder*. Hij lijkt op z'n moeder.

troela zn. drie azen. 1. Term uit het kaartspel. Zie: *rèkke*. 2. Benaming van een onhandige vrouw. *Wè zèdde toch 'n troela!* 3. *Troeleke* is een koosnaam voor kleine kinderen: *Kòm es hier, lief troeleke!*

trubbels zn. druktes, zorgen. *Meej al die trubbels zèkker nie toe gekoome*. Door al die drukte is het niet gelukt. *Zò'n gròdt fist òpzètte brèngt hil wè trubbels meej*. Zo'n groot feest organiseren brengt heel wat zorgen mee.

truughuup tussenw. achteruit! Uitroep van de voerman als z'n paard teruguit moet kruien.

tuffe zie *spierse*.

tùinzie: *hof*.

tùitele ww. ruilen. Zegswijze: *As 'r tweej tùitele en rùile / Moetter altè êène hùile*.

tuk zn. aard, trek. Zegswijze: *D'r zit 'ne kwaaje tuk in*. Er zit een trek in die niet deugt. Iemand heeft 'n slechte aard, 'n kwaad karakter.

tuut zn. speen (zie *fiep*). *Kiske Tuut* woonde in een klein gedoentje achter in de Veldhoven.

tijing zn. tijding, nieuws. 1. *We hèbbe nog gin tijing van ònze Sjèf en hij is al 'n weejk wèg*. We hebben nog geen nieuws van onze Sjef. 2. *Ge moet gin week wochte meej òns tijing te doen*. Je moet geen week wachten met ons iets te laten horen.

twiddes telw. tweede. *Ge kòm twiddes makker!* Je vist achter het net. {p.132}

U

Uilenspiegel Woorden die beginnen met een ui worden in het Bikse uitgesproken als de ö van löss. Ze zijn daarom in deze woordenlijst opgenomen onder de o. Dientengevolge komt de u er bekaaid af. Aan de andere kant geeft dat de ruimte om enkele regels te wijden aan de volksheld Tijn Uilenspiegel. Niet dat hij ooit tot de Bikse ingezetenen behoorde, maar zijn geest waart er stellig rond. Zo horen de forsgebouwde bakker Gust en wijlen zijn vader Kees ongetwijfeld tot zijn verwanten. Niet voor niets werd Uilenspiegel ter eer twee keer een

grandioos openluchtspel opgevoerd (1950 en 1959) maar kreeg hij ook een beeldje in de Koestraat. Veel wijze (?) spreuken worden aan hem toegeschreven. *Waor 't ròkt is 't wèèrm, zeej-t-ie, en hij bluste 'ne pèrdsmop. En hij zeej òk: De minse moete me nie, mar ik hègeget 'r no gemokt. Dè's êên! zeej-t-ie, en hij gooide z'n moeder de trap af. 'n Ongeluk kòmt nòd allêên, zeej-t-ie, en hij brak tweej bêên.*

uit zie: *öt.*

ullie vnw. jullie. Verouderde vorm van *gullie* (gij). *D'n ullieje*, die van jullie, komt nog wel voor. *D'n ònze ziet 'r beejter öt as d'n ullieje.* Die van ons ziet er beter uit dan die van jullie. Zie ook: *ollie.*

urst telw. eerst. Zegswijze: *De pestoor zeejgent z'n eijge 't urst.* Wie het dichtst bij het vuur zit warmt zich 't best. Ook: *irst.*

uupere ww. opperen. *'nen Uuperman uupert.* Hij helpt de metselaars met allerlei karweitjes zoals het bereiden van de mortel, het aanreiken van de metselstenen enz. 'ne Goeie uuperman kon een steile ladder opklimmen met een stapeltje stenen los op zijn schouder. Maar door de al maar doorgaande mechanisatie is ook dit zwaar, ondergewaardeerde hulpambacht inmiddels zo goed als verdwenen. Kees Vriens was de laatste der Mohikanen.

uuvere ww. ijveren, aanmoedigen. *'t Uuvert nie aon as iederêên alles afkeurt.* 't Is niet bemoedigend ... {p.133}

V

vaaste zn. vasten. De Heilige Vastentijd vormde een 40-daagse voorbereiding op het Paasfeest. Hij eindigde op Paaszaterdag 12 uur. *Het Alleluja is gezònge en de Vaaste is gesprònge.* De laatste avond van het begin van de Vaaste (dinsdag voor Aswoensdag) was de *Vaastenaovend.* Traditioneel werd het gevierd met stevige lekkernijen als oliebolletjes, struif, wafels en worstebrood die met 'n goei glas werden weggespoeld. De kinderen gingen langs de deuren met een *ròmmelpot* (zie aldaar) waarbij ze het liedje zongen: *Vastenaovend die kòmt aon / dan zulle we meej de Ròmmelpot gaon ...* De volledige tekst hiervan is te vinden onder de *Rèmkjes* (Rijmpjes).

valle ww. vallen. Zegswijzen: *Alles kan, behalve òmhòdgvallè.* 't Is *krèk lèk 't valt, zeej d'n dakdèkker, en ie scheejt in de pap* (door de schoorsteen...).

van voorz. Komt voor in verschillende combinaties. 1. 'k *Hèb van hil de naacht gin òdòg dichtgedaon.* Heel de nacht. 2. *Van de zoomer gon w'òp reis no Gòdòl.* Deze zomer. 3. *Dè hadde van tevurre moete zègge.* Tevoren. 4. *Die meid deujgt van gin kante.* Helemaal niet. 5. Voornamen die vooraf worden gegaan door *van*, krijgen een e of een s achter hun naam. *Van Janne, van Piete, van Merieje, van Kiskes, van Pietas, van Annekes.* Hetzelfde is het geval na het voorzetsel *bè* (bij). *Bè Tienuskes, bè Miete, bè Sjaane.* Ook bij familienamen doet zich soms hetzelfde verschijnsel voor. *Waor is 't te doen? Bè van Orschotte? Nêê, bè Verhoeves.* I. p. v. bij van Oorschot, bij Verhoeven. Zie ook: *vur.*

vaneijges bijw. vanzelf.

vanirstafaon bijw. vanaf het eerste begin.

vansgelèèke bijw. van 't zelfde, ook zo. *Zalig Nuuwjaar! Vansgelèèke!*

vaore ww. niet meevallen, gewinnen. 1. 't *Zal oew kuntje vaore as ge nie mir bè moeders wònt.* Het zal je niet meevallen als je niet meer bij je moeder woont. 2. *Gemak vaort nie lang.* Als iets gemakkelijk gaat wen je er gauw aan. 3. *Vaort hèbbe* is heimwee hebben. *Hèdde gin vaort gehad nò oew verhuizing? Nint.* 'k *Ha 'r zòd goejen aord.* Heb je geen heimwee gehad na je verhuizing? Welnee. 'k *Had er meteen goeie aard.* Zie: *goejen aord.*

vèèchte ww. vechten. Zegswijze: *Vèèchte as keejtelbuunders.* Vechten als ketellappers.

vèèreke zn. varken. 1. Dit eer-{p.134}zame dier wordt vaak gebruikt om iets ergs aan te duiden: *vèèrekeszat* (stomdronken), *vèèrekeslillek* (ontzettend lelijk), *vèèrekeslomp* (geweldig

lomp), *vèèrekeslui*. 2. *Vèèrekesgaos* is stevige gaas met ruitvormige mazen. 3. *Vèèrekesèèrepel* zijn kleine of slechte aardappels die als veevoer gebruikt worden. 4. *Vieze vèèrekes worre nie vèt* zegt men tegen kinderen die niet goed willen eten.

vèl zn. vel. 1. *Waor is ie? In z'n vèl assie nie gestrupt is*. In z'n vel als ie niet gestroopt is. 2. *'n Aaw vèl* is een minder flatterende benaming van een bejaard persoon.

vèld zn. veld. *Te vèld gaon* is: er op uit gaan, bijvoorbeeld om inkopen te doen.

vèndel zn. vendel, vaan, vlag. Elke *guld* (zie aldaar) heeft een vendel waarop meestal de patroonheilige staat afgebeeld. Het wordt met eerbied gehanteerd. Als de vendelier of vendelzwaaijer het vendel op een kunstige manier in het rond laat wapperen mag het bijvoorbeeld zelfs niet met een punt de grond raken. Er is één grote uitzondering. Vorstelijke personen en daarmee gelijkstaande geestelijke hoogwaardigheidsbekleders (de paus bijvoorbeeld) mogen het letterlijk met voeten treden. De vendels worden als een loper voor hen uitgespreid. Maar het is al een grote eer gewoon rechtstaande "bevendeld" te worden, dat is een vendelgroet ondergaan.

verballemònte ww. verwaarlozen, verslonzen.

verbieje ww. verbieden. Uitdrukking: *D'r is gin verbieje aon*. Verbieden helpt hier niets. Het werkwoord verbieden wordt ook gebruikt om aan te duiden dat sommige dingen tot ongewenste gevolgen kunnen leiden. *'t Verbiejt òm bier en wèèn dur mekaare te drinke*. Als je bier en wijn door elkaar drinkt kun je daar behoorlijk ziek van worden.

verbilde ww. voorstellen. *Hij liep nakend over de Mèrt, moete verbilde!* (Stel je voor!) {p.135}

verhòndskònte ww. iets in de hond laten lopen, verwaarlozen. Ook: *'t Kan me niks verhòndskònte*. 't Kan me niks schelen.

verkèt zn. tafelvork. Van het Franse fourchette, vork.

verkoevereere ww. er op vooruit gaan. *Swèns z'ne zoon meejhelpt is z'n bedrèèf d'r hil wè òp verkoevereerd*. Z'n bedrijf is er heel wat op vooruitgegaan. Van het Frans *recouvrer*, herstellen, herwinnen.

verlieze ww. verliezen. 1. Met de uitdrukking: *'k Hè veul on 'm verloore* bijvoorbeeld bij overlijden of vertrek, wil men zeggen dat men 'n ernstig verlies geleden heeft door zijn heengaan. Zie ook: *verspeule*. 2. Loslopende kippen leggen *d'r aajer dikkels verlore*, nl. op plaatsen waar men ze niet verwacht of niet vinden kan.

verneujke ww. voor de gek houden. 1. *Ge dèntk toch nie dè'k m'n eijge lot verneujke, zee Drieka, en ze ha 13 kènder*. Waaruit blijkt dat dit woord in 't Biks een andere betekenis heeft dan in het hoge noorden. 2. Zegswijze: *We zèn d'r meej vernukt as 'n dörp meej 'ne gèkke pestoor*. We zitten lelijk in de boot. 3. *'n Verneukeratief gezicht* is een bedriegelijk-guitig gezicht.

verèkke ww. verrekken. Dit woord klinkt nogal ruw, maar wordt nochtans veelvuldig gebruikt. Enkele voorbeelden: *Hij waar verèkkes zat*. *Verèkkeling dè ge daor stot*. *Dè's 'n verèkt schòòn mèdje*. *'k Zal oe es òp oe verèkkenis slaon*. *Ik verèk 't òm nog 'ne pòt òt te steejke*. *Verèkte lul!*

verinneweere ww. vernielen, ruïneren.

verschandeliezeere ww. vernielen, beschadigen.

verschiete ww. schrikken. *Ik verschoot eraf dè 'k d'n urste prèès ha gewònne*. Ik schrok er van dat ik de eerste prijs had gewonnen. *Zulle we dè mèdje es laote verschiete?* Zullen we dat meisje eens laten schrikken?

verschille ww. schelen. *'t Kan me niks verschillen*. Het laat me onverschillig. Ik trek er me niets van aan. Maar het kan ook een quasi-nonchalante uitdrukking zijn voor iets dat men eigenlijk toch wel graag heeft.

verslèkkerd deelw. verwelkt. Wordt alleen gezegd van bloemen. Men kan dus niet zeggen: *Wè hè dè mins 'n verslèkkerd smoel*.

verspeule ww. verspelen, verliezen. 1. 'k *Hè veul on 'm verspuld*. Met zijn heengaan heb ik een ernstig verlies geleden. 2. *On d'n dieje is niks verspuld*. Laat 'm maar gaan. Hij is geen knip voor zijn neus waard. Zie ook: *verlieze*.

vervat zn. *Gin vervat hèbbe* wil zeggen dat men geen reserve heeft, dat men nergens op terug kan vallen.

verwèze ww. verraden, ver-{p.136}wijzen. Als je een vogelnestje had gevonden samen met een ander, was het een ongeschreven wet dat je het niet aan een derde zou *verwèze* (verraden). Het moest een zoet geheim blijven. Ook bij het *piepelebèèrge* (verstoppertje) was *verwèze* uit den boze.

verzaoke ww. verzaken. Bij het kaarten opzettelijk 'n kaart achterhouden die men eigenlijk uit moet spelen. Ook: *sokke*.

verzètte ww. naar een andere plek. Als je in de klas een andere bank kreeg, of als je naar een hogere of een lagere klas werd verplaatst, was je *verzèt*.

verzuuke ww. uitnodigen. *Iemes verzuuke* is iemand uitnodigen om deel te nemen aan een feest, een etentje, een begrafenismaal etc. "'k Go 'r nie no toe want 'k zè nie verzocht.'" 'k Ga er niet naar toe want ik ben niet uitgenodigd.

veujeltjeszuuke ww. vogeltjeszoeken. Een geliefde "sport" voor jongens. Ze probeerden zoveel mogelijk eieren te roven, die triomfantelijk tot een snoer geregen de huiskamer sierden. Geen vogelsoort werd daarbij ontzien. Sommigen riskeerden hun leven door in de hoogste top van een populier te klimmen om daar een eksternest te plunderen. Als het onbereikbaar was schroomden ze niet om de top er met nest en al uit te kappen.

veul onbep. telw. veel. Veel te veel wordt *vuls te veul*. Ook: *vus te veul*.

veur voorz. vooraan. Bij te laat komen in de kerk zei men (als men dat tenminste niet betreurde): *Wètter veur afgo kòmt 'r achter nie bè!* Wat er vooraan afgaat komt er achter niet bij.

vierkantig bn. vierkant. Instinkertje: *Hoeveel hoeke hè 'ne vierkantige sirkel?*

vieskònt zn. iemand die erg kieskeurig op het eten is. Ook: *viesneus*.

vilooore ww. 'k *Zal oe vilooore en blokstarte*. Schertsende bedreiging voor kinderen. 'k *Zal oe neus tusse tweej oore zètte* is er ook zo een.

vlagge ww. plaggen afsteken. In vroeger dagen was de heide belangrijk voor de kleine keuterboerkes. Niet alleen omdat er schapen op konden grazen, maar de hei werd ook gebruikt als *strooisel* (zie aldaar) voor de potstal. Om de hei goed te laten gedijen en om boomgroei en vergrassing te voorkomen moest ze bij tijd en wijle *gevlagd* worden. Met een speciale zeis, de *vlagzèssie*, werden plaggen uit de grond gestoken. Ook werd de *vlagschoep* gebruikt. Nu de laatste stukjes hei tengevolge van de luchtvervuiling volledig dreigen te vergrassen, behoort ook het vlaggen zo goed als geheel tot de verleden tijd.

vlèesmès zn. vleesmes. De laat-{p.137}ste Beekse looierij was de Oude Kuyp in de Koestraat, voorheen de gebroeders Mallens. Daar kon men onder andere de *vlèèzers* bezig zien met hun zware, onwelriekende arbeid. Op een stenen ondergrond werden de huiden van vleesresten ontdaan. Dat gebeurde met een *vlèesmès*, een trekmes met twee handvaten. De vleesresten, dikwijls al half rottend, werden met open karren weggevoerd. Het halve dorp was dan van odeuren vervuld.

vlierscheut zn. grote lijster.

vlist zn. ijzeroer. Vlist is harde, ijzerhoudende grond, van lichtbruin tot bijna zwart van kleur. Soms diep onder 't *gèèl zand* (ook wel *rooi zand* genoemd), soms bijna aan de oppervlakte. Als de *vlist* in een bouwput een bank vormde moest hij verwijderd worden want die was ondoordringbaar voor water.

vodderòns zn. Vaderons, Onze Vader. *Vur d'n eejte bade wij 'ne vodderòns*. Voor het eten baden wij een Onze Vader.

voejere ww. voeren. *Hij waar meej ginne riek te voejere.* Hij was ontzettend kwaad. *Ge moet 'm nie zò voejere.* Je moet 'm niet zo opnaaien.

volk zn. volk, arbeidskracht. 1. *'t Is teejgeswòrrig moejlek òm on volk te kòdme* (werkvolk). 2. *D'r waar 'n maacht volk.* 't Was er erg druk. 3. *Biks volk is goej volk, mar rauw as ze zèn!* Beekse mensen zijn goeie mensen, maar ... 4. Toen er nog geen deurbellen waren riep men bij het binnenkomen: *Vollek!* 5. *We krèège volk.* We krijgen bezoek.

völlighèd zn. vuiligheid, onkruid. Ook: *rauwighèd.*

vorsighèd zn. vers spul. Klein goed van een pasgeslacht varken zoals lever, nieren etc. dat niet werd gerookt of ingezouten, maar dat verdween in de worst, zult of het *prutselpötje* (zie aldaar).

vòrt bijw. voortaan. 1. *'k Zal vòrt òp tèèd thùis zèn moe.* 2. *Vòrtdoen* is opschieten. *Allêê, doe es vòrt!* 3. *"Vort!"* zegt de voerman tegen z'n paard.

vòste ww. vuisten, bamzaaien. In de gesloten vuisten van de spelers zijn 1, 2 of 3 voorwerpjes (bijv. lucifers of centen) verborgen. Wie het juiste totaal raadt is winnaar.

vòrtkoome *Daor zèn we nie van vòrtgekoome.* Dat past niet bij ons soort mensen.

vreejwiele ww. vrijwielen. *As ge vanaf 't poskentoor d'n Diessensewèg afrijdt kunde lèkker vreejwiele, want dan godde de hugt af.* Als je vanaf het postkantoor de Diessenseweg op rijdt kun je lekker vrijwielen want dan ga je van hoger naar lager. Van het Engels free wheel.

vrèuke ww. wringen, hard werken. 1. Als iets te vast of klem zit moet men er niet aan *vrèuke* {p.138} (met geweld aan trekken of wringen) want dan kan het breken. 2. Vroeger moesten de mensen *vrèuke* (dag en nacht hard werken) om een redelijk bestaan te hebben. *We vrèuke meej hande èn voete òmdè we van èèremoej moete* luidde een oud weverliedje. 3. *'ne Vrèuker* zegt men niet alleen van 'n harde werker, maar ook van een sterke, wat lompe kerel.

vringer zn. ruziezoeker, kankeraar. *'ne Vringklòd* is altijd in de contramine. Nooit is iets goed genoeg of naar z'n zin.

vrijhof zn. *'t Is daor vrijhof* wil zeggen dat de ouwelui niet thuis zijn en dat men de kans moet waarnemen om bij voorbeeld de dochters op te vrijen.

Vught. Wie "Vught" zegt denkt aan de psychiatrische inrichting die daar gevestigd is. *Hij zit in Vught* betekent dat iemand daar is opgenomen. En *ge zèt rèèp vur Vught* wil zeggen dat men je voor gek verslijt.

vuil vèèf de, zne. Een vijftal armoedige werkmanshuisjes die ongeveer op de plek stonden waar nu de Anton van Duinkerkenlaan begint.

vur voorz. tegen, als, voor. 1. *Wòrrem hède zònne dikke jas aon? Vur de kaaw, wè dochte?* Waarom heb je zo'n dikke jas aan? Tegen de kou, wat anders! 2. *Fientje hè daor zeuve jaar vur meid gewònd.* Fientje heeft daar zeven jaar als meid gediend. 3. Voornamen die op *vur* volgen krijgen een achtervoegsel. *Vur Janne. Vur Piete. Vur Willeme.* Bij vrouwen volgt er dikwijls een s. *Vur Annekes. Vur Mina's.*

vurbroek zn. gulp. In de tijd dat de vurbroek nog met knoopjes gesloten werd placht men de man die vergeten was deze knoopjes te sluiten een mes aan te bieden. *"Wè moet ik daormeej doen?"* vroeg het onthutste slachtoffer. *"Snij de knupkes d'r mar af. Ge gebrökt ze toch nie,"* zei men dan. Andere uitdrukkingen voor een openstaande vurbroek: *Ge moet zeejker oew hooj nog binnehaole. De schuurdeur sto nog oope. Oe dùive zèn zeejker nog nie binne.* Maar de mooiste en echt Bikse uitdrukking is deze: *Ge verwocht zeejker de Pòppelse hèrmenie.* Zie ook: *prizzenteerblaajke.*

vurhand zn. voorhand. Term uit het kaartspel. Wie *òp de vurhand zit* of *de vurhand hè* moet met spelen beginnen.

vurkop zn. voorhoofd.

vurrouw zn. voorrouw. Bij een *begroffenis* (zie aldaar) hebben de naaste familieleden de *vurrouw*. Zij volgen als eersten de lijkwagen en baar. *De vurrouw hèbbe* betekent in wijder verband: op de eerste plaats komen.

vurschòt zn. schort. De oervorm van de *vurschòt* (voorschoot) was een lap met aan de {p.139} bovenzijde een band. Met twee linten werd hij achter het middel om aan de voorkant vastgeknoopt. Bij het gewone werk was hij blauw. Bij ruw werk als varkens voeren droeg men als vurschòt 'n jute zak die met touwtjes om het middel was vastgemaakt. Buitenshuis, bijvoorbeeld als men naar de markt ging, droeg men een vurschòt van het meer geklede zwart-witte wafeltjesdoek. Met een zwart-zijden vurschòt was een vrouw op haar slijkst.

vursmiddags bijw. voor de middag.

vurstal zn. voorstal. Het gedeelte van de stal dat zich bevindt tussen het woonvertrek en de voederbakken van de dieren. Hij ligt wat hoger dan het overige gedeelte van de stal.

vurstuk zn. voorstuk. De voorham van een geslacht varken. Het behoort tot de beste delen. Er zijn twee *vurstukke*, aangezien er twee hammen zijn.

vuuge ww. aanstaan. *De gebraojen haan òthange, dè vuugt 'm.* De mooie meneer spelen, dat staat 'm wel aan. {p.140}

W

waacht zn. wacht. *Iemes de waacht onzègge.* Iemand dringend waarschuwen. Pas op voor de volgende keer!

waajbòomehout zn. Slecht hout, bijvoorbeeld van populieren of *waajibòome*.

waasse ww. wassen. Pas in de vijftiger jaren, na de komst van de waterleiding en de aanleg van douches en badkamers, werd het algemeen gebruikelijk om zich over het hele lijf te wassen. Te meer omdat de inzichten over de zondigheid van het lichaam zich grondig wijzigden. Vóór die tijd kon men zeggen: *“Hij is hêel kiem (zie aldaar) op z'n lèèf. Hij waast z'n eijge drie keer per jaor òp plotse waor ge anders nòt kòmt. Meej Paose, Pinkstere èn Kèrsmes. Nòddig of nie nòddig.”* Het zaterdags ritueel van wassen in een houten of zinken teil met een borstel en groene zeep was voorbehouden aan de kinderen, die daarna de marteling moesten ondergaan met de luizenkam. Als er te veel neten in de haren nestelden moest een frictionnetje met carbol of Boldoot's hoofd-eau-de-cologne uitkomst bieden.

waggelkònt zn. waggelkont. Vrouw met een dik achterste die loopt als 'n eend.

wan zn. wan. 'n Wan was een tamelijk primitief hulpmiddel om graan te zuiveren van kaf, stof en andere ongerechtigheden. Hij was gemaakt van wilgentenen. Aan de zijkanten zaten twee handvaten die het schudden vergemakkelijkten. De wan is al heel lang verleden tijd. Zijn opvolger de *kafmeule* die met de hand gedraaid werd behoort ook tientallen jaren tot de agrarische curiositeiten, die men alleen nog op nostalgische landbouwdagen in werking kan zien. “Wan” is geen dialectwoord. Wèl regionaal gebonden is de uitdrukking: *'n Kònt as 'n wan*, voor iemand die van achteren breed gebouwd is.

waoter zn. water. 1. Water is nooit populair geweest in Beek. Het wordt vooral gewaardeerd omdat men er bier van kan brouwen. *“Waoter is vur de kikvorse”* placht *Jaones Hees* (Heezemans) te zeggen. 2. *“'k Vuul 't on m'n waoter”* zegt men als men ergens een voorgevoel van heeft. 3. 't Kiepkie kwam recht van tandarts Sterenborg af. Hij spierste 'n plèske bloed bekant op de voeten van d'n Uiver. *“Ge kondt zeejker oewe laach wèl haawe?”* zei d'n Uiver. *“Beejter as m'n waoter,”* zeej 't Kiepkie. 4. *As 't waoter zakt krokt 't èès.* Dit zegt men als iemand onder 't wateren een wind laat.

war tussenw. niewaar? Een stopwoordje dat door sommigen om de haverklap gebruikt wordt. *Gè wit dè wèl war? Niemer doen war! Ik {p.141} bèn hier d'n baos war. Alleej kom haawdoe war!* Ook *hurte* (hoor je, versta je) wordt nog al eens als stopwoordje gebruikt. *Dè zèg 'k oe vur de lèste keer, hurte!*

wè? vnw. wat? Als iemand “Wè?” zegt in plaats van “Wablief?” heeft hij kans ten antwoord te krijgen: *“Wè!? 'n Stukske van dè en dan nog wè!”* Ook: *“Wè” zègt 'ne boer teejge z'n vèèreke.*

wèdde ww. wedden. Markant is de uitdrukking *as 't gewèd is* (nauwkeurig bekeken). *As 't gewèd is sto de spits van d'n Bikse toore 'n bietje schêêf.*

wèèd bijw. wijd, ver, erg. 1. *Bult Vleute waar wèèd in de taggetig toen ie nog op 't dak klòm òm de panne rèècht te lègge.* Hij was ver in de tachtig. 2. *Toch waar ie toen al wèèd versleejte.* Hij was al erg versleten. 3. *Ja, hij waar al wèèd heene.* Hij was al ver weg. 4. *Hij kwam niemer wijer.* Hij kwam niet meer verder. 5. *Van dichtenbè konde zien dèttie wèèdewèg waar.* 6. *Hij waar òk wèèdöt d'n oudste.* Verreweg de oudste.

weeg zn. weg. *Ge stot in de weeg.* Je staat in de weg. *Gò öt de weeg.* Ga uit de weg, ga opzij.
weejge ww. wegen. In de betekenis: het recht hebben om van een bepaalde weg of doorgang gebruik te maken. *We hèbbe zelf ginne achteròm* (zie aldaar), *mar we meujge weejge oover de plots van d'n buurman.* We hebben zelf geen achterdoorgang, maar we mogen gebruik maken van de achterplaats van de bureu.

weejt, weejte zn. we(e)t(en). 1. *'t Is vur jou 'n vraog, vur mèn 'n weejt.* Ik weet ik weet wat jij niet weet. 2. *Alles is 'ne weejt. Behalve vlòðje vange. Dè's 'n gaawighèd* (handigheid, snelheid). 3. *Nèrges af geweejte hèbbe* betekent: er niet onder geleden hebben. 4. Een algemene uitdrukking is: *Dègge bedankt zèt, dè witte.* Je weet dat ik je dankbaar ben, het spreekt vanzelf.

week zn. *Iets in de week zètte.* Een angeltje uitwerpen. Iets op een handige manier of voorzichtig voorbereiden.

wèèl zn. tijd, poos. *'t Zal 'n hil wèèl duure eer 't zò vèr is.* 't Zal een hele tijd duren.

Verkleinwoord: *wèltje. Blèf nog 'n wèltje.* Blijf nog een tijdje.

weer zn. weer. 1. *'t Is 't schònste weer van de wèèrèld.* 't Is prachtweer. *'t Is gin sòrt van weer of: 't Is gin weer.* 't Is slecht weer. 2. *Z'n weer hèbbe.* Ergens van genieten, in zijn sas zijn.

wèèrek zn. werk. 1. *Dè's gin wèèrek òm dè mèn allêên òp te laote knappe.* 't Is niet in de haak om dat mij alleen op te laten knappen. 2. *'ne Wèèrkmins* is een eenvoudige arbeider. *'ne Wèèrkmins kòn gin duur bank paachte in de kèrk.* 3. *Dè's gin laacheswèèrek.* Dat is niet om te lachen. 4. Spreekwijze: *Ge moet 'ne boer gin {p.142} hallef wèèrek laote zien.* Je moet een buitenstaander, een leek, niets laten zien dat niet af is. Dat werkt maar misverstanden in de hand.

wèèreke ww. werken. *Wèèreke moete ooveral, zeej de meid, en ze ging meej d're baos te bèd.*

wèèrèld zn. wereld. *Hij is de wèèrèld niej öt.* Hij is niet ver weg.

wèffer, wèffere vnw. welk? wat voor? *Wèffer lieke zulle we zinge as Sinterklaos binne kòm?* Welk liedje zullen we zingen ... *Wèffere daas za'k òmdoen?* Wat voor das zal ik omdoen? *Wèffer* wordt gebruikt voor onzijdige woorden. *Wèffere* voor de overige.

wèg zn. bijw. weg. 1. *Hij haj hil de wèg nòðdig.* Hij was poepzat. 2. *Za'k jou es wèghèlpe mènneke!?* Moet ik je wegjagen, ventje!? 3. *Diej-n-aawe raoversbol kunde wel vort wègneujke.* Die oude ragebol kun je ook wel weggoeien.

wèltje zn. poosje. Komt van: een wijltje. *Blèf nog 'n wèltje.* Blijf nog even. Ook: *èfkes.*

wènd zn. wind. 1. *Wèl thùis. En de wènd van achtere!* Goeie reis! 2. Ook in de zin van: en vlug wat! *Zie dègge wègkòm.* *Meej de wènd van achtere!* 3. 'n Vlieger waarvan het papier zeer slap gespannen is zodat ie ook bij weinig wind de lucht ingaat is *'ne wèndschèpper.*

wèndaaj zie *aaj.*

wèrkedag zn. werkdag. *De Hòðge Lieve Vrouwedag (15 aug.) is teejgeswòrrig 'ne gewoone wèrkedag.*

wèssòt tussenw. wat zou het. *Wèssòt, 't is nie wèrd dègget bezèkt* (er op pist). Wat zou't. 't Is niet waard je er druk over te maken. *Wèssòt wèssòt zeej òðme Jaon, ge wènt 'r aon, ge wènt 'r aon.*

weww zn. weduwe. Zie ook: *hègweww.*

wiegele ww. wiegelen. *Piere wiegele*. Een schop in de grond steken en door zachtjes heen en weer te gaan de pieren (wormen) naar boven drijven. Een speciale liefhebberij van hengelaars zoals de Gezellige Vissers.

wiender zn. woerd, mannelijke eend.

wies, wiese ww. wist(en). *Ze wiesse van niks*. Ze deden of hun neus bloedde. *Asse marres wiese wèsse wòn*. Als ze maar eens wisten wat ze wilden.

wild vèèreke zn. pissebed. De ovale, donkergrijze beestjes die in kelders en onder stenen leven (Porcellio scaber).

wipwap zn. kinderpip. Zie ook: *kwikkel*.

wirborsel zn. weerborstel. Twee bosjes haar die tegen elkaar in groeien. 't Woord doet denken aan "weerbarstig", tegen de draad.

wirlicht zn. weerlicht, bliksem. 't *Wirlicht* ('t bliksemt) zegt men als een onderjurk of onderbroekje zichtbaar wordt.

wit bijw. *Wè is 't toch wit tusse-*{p.143}*n-ullie*. Wat is het dik aan tussen jullie.

witte ww. weet je. *Witte gè de wèg no Tilbörg? Ja. Dan zulde veul kalk nòddig hèbbe*.

Woordspelletje. Witte heeft een dubbele betekenis: weet je, maar ook: witten, witmaken met kalk.

woef zn. kindertaal voor hond.

wògget ww. wou het, wilde het. *Tienes wògget wèl doen, mar hij kòs nie*. Tinus wilde het wel doen, maar hij kon niet.

woord zn. woord. *Wè hèttie wir 'n gròôt woord!* Wat heeft ie weer veel praats, het hoogste woord.

worde ww. werd. Een heel enkele keer hoort men in 't Biks nog wel eens *worde* i.p.v. wier of werd. *Onze buurman worde giestere fèftig* (50).

wörrem vnw. waarom. Zie: *dörrem*.

wouwer zn. waterloop. Voor er riolering werd aangelegd liepen er twee wouwers door Beek. Zij vormden de twee beekjes die afgebeeld stonden op het oude gemeentewapen. De ene bevond zich op de plaats van het huidige Hilvaria voetbalveld en had zijn uitloop door de Wouwerstraat - vandaar de naam. De andere liep evenwijdig aan de Koestraat aan de zuidzijde van de huizen. Omdat daar de boerderij stond van Hesselmans werd hij Hessels Wouwer genoemd. De wouwers waren rijk aan kikkers, salamanders, paling, *kwabben*, waterjuffers en andere waterdieren. Hele generaties hebben er schaatsen op geleerd. In de dertiger jaren werden de wouwers overkluisd en nog later gedempt. Van Hessels Wouwer is achter het pand Rog. van Leefdaelstraat 29 nog een klein deel over. Zie ook: *Beek*.

wuust bn. woest. {p.144}

Z

zaaje ww. zaaien. Als iemand een muntstuk laat vallen hoort men vaak de uitdrukking: *Nie zaaje. 't Kòmt toch niej öt*.

zak zn. zak. 1. Een tamelijk vulgaire zegswijze luidt: 'k *Laot me niej in m'ne zak zeijke*. Ik laat me niet bedonderen. 2. *lemes kunne zakke en verkòðpe*. Iemand volledig de baas zijn, hetzij geestelijk, hetzij lichamelijk. 3. *Ge zult in oewe zak moete schiete*. Je zult stevig moeten dokken.

zand zn. zand. 1. als er nog wat zand in de spinazie of de andijvie zit en de eters beklagen zich daarover, dan zegt moeder de vrouw verontschuldigend en ook wel vergoelijkend: *Zand schuurt de maog*. 2. *Zanten* of *zanden* zie: *hèrd*. 3. *Zandligt*. Van zandleegte of -laagte. Plaats waar wit of geel zand uitgegraven is. Zie ook: *ötlêêge*. 4. 't Wit zand werd ook gebruikt als schuurmiddel. Er waren speciale *schuurplènkskes* (schuurplankjes) met een opbergbakje voor het fijne zand.

zaod zn. zaad. 1. *Ze h  d'n  kker in 't zaod staon* zei men van een vrouw die in verwachting was. 2. Maar van een man die niet meer zo vitaal was zei men spottenderwijs dat hij z'n *zaod  t'n p kske moest haole*. Zaad uit een pakje dus. 3. Viskuit wordt eveneens *zaod* genoemd.

zaon zn. zaan. De room van de melk.

zat bijw. bn. genoeg, dronken. 1. *D'n dieje, die h  g ld zat!* Hij heeft geld genoeg. 2. *Zatsel* is de hoeveelheid bier die nodig is om dronken van te worden. Veel jongelui haalden bij het *losschieten* (zie aldaar) hun eerste zatsel.

z eg zn. melkzeef. Een metalen kom waarvan de bodem vervangen is door een strak gespannen doek.

zeejg bn. mak, tam. *'t P rdje is nog wel j ng, mar 't is al z  zeejg as w .* 't Is al zo mak als wat.

zeejker bijw. zeker. *ne Zeejkere* is iemand die heel erg sekuur is. Ook wel iemand die erg saai, afgemeten overkomt.

z erf zn. opperhuid. Als iemand z'n been stoot aan een scherpe rand of als zijn arm onzacht in aanraking komt met een ruw oppervlak is er kans dat ie zegt: *"'t Deeje ver kkes zeer. 't Z erf is 'r af."* De opperhuid is dan duchtig geschaafd.

z  ver zn. zever. 1. *D 's ammel z  ver*. Dat is allemaal kletspraat, lulkoek. 2. *D 's me toch 'ne z  ver r*. Het is een pietlut, 'n {p.145} zanikerd. 4. 'n *Z  verl pke* is een slabbetje.

z  vere ww. motregenen. *'t H  hil d'n dag al gez  verd*. 't Heeft de hele dag al gemotregend.
z gge ww. zeggen. 1. *Hij z gget en dan is 't waor*. Hij zegt het. 2. *D 's nie gezeejd* (dat is niet gezegd) betekent: het is niet helemaal zeker. *D 's lang nie gezeejd d -t-ie vandaog nog langs k mt*. Het staat absoluut niet vast dat ie vandaag nog langs komt. 3. *On die rotj ng, daor is gin z gge aon*. Over die rotjong heeft niemand iets te zeggen. 4. *Ge kunt  m z d  te z gge beejter tien kaoi h nde h bbe dan  ne rotv nt*. Je kunt bij wijze van spreken beter tien kwaai honden hebben dan  en rotvent.

zeik zn. urine. 1. Zegswijze: *D 's zeik  p 'ne riek*. Het sop is de kool niet waard. 2. *'t Reejgent d  't z kt*. Het regent pijpestelen. 3. *D'n dieje, d 's me toch 'ne zeikerd!* Dat is me toch een flauwe vent! 4. *Iemes in de zeik z tte*. Iemand voor de gek houden. 5. *Iemes over de zeik h lpe*. Iemand van zijn stuk brengen. 6. *Hij zit alt  oover 't z lfde te zeike*. Hij zeurt altijd over hetzelfde. Zie ook: *zak*.

z essie zn. zeis.

zibbediske zn. dutseltje, halfzachte figuur. Komt van de bijbelse visser *Zebedeus* (Marcus 1:19-20). Hij bleef wat toberig achter toen zijn zoon Jacobus Jezus als leerling volgde. *'ne Zibbede s* is ook de benaming van *'ne sukkel r*, *'ne toberd*.

ziek bn. Zegswijze: *Hij is ziek van de luie piek*. Hij is niet echt ziek.

zingendemis zn. gezongen Mis. Dat is een gezongen Heilige Mis waarbij de vaste en wisselende Latijnse teksten werden gezongen door het koor en/of het kerkvolk. Wat iets anders is dan een Mis met zang, die werd opgeluisterd door liederen en teksten die niet het ritueel volgden. Het tegengestelde van een *zingendemis* is een *lezendemis*, waarbij de gebeden in stilte werden gelezen door de celebrant; de priester dus. Een *snapmiske* is een heel korte mis die nog geen half uur duurt. Zie ook: *mis*.

zingzulder zn. zangkoor. Schertsende benaming voor de plaats waarlangs d'n duvel de kerk binnenkomt.

zinke ww. zinken. Het kwam ooit voor dat een stoffelijk overschot moest begraven worden v ordat de kerkelijke begrafenis plaats kon vinden. Bijvoorbeeld omdat in geval van besmettelijke ziekte het lijk niet in de kerk mocht komen. Het lichaam werd dan "gezonken". Enige dagen later vond dan de uitvaartmis plaats, waarbij een symbolische lege kist het stoffelijk overschot verving.

zjeu zn. fut, levenslust. *Sinds z'n vrouw d d  is is hil de zjeu d'r  t*. Sinds de dood van z'n vrouw is alle fut eruit.

zòg zn. zeug, vrouwelijk varken. Een alom bekend spotversje luidt: *'nen Boer en 'nen zòg / hèbbe nòt genòg.* {p.146} Maar de boer, ook niet van gisteren, antwoordt: *Mar 'nen heer en 'nen beer / wille altè meer.*

zòmmedêene bw. zo meteen, aanstonds.

zòn zn. zon. Zegswijze: *Vur niks go de zòn òp.* Er moet betaald worden. Als het regent terwijl de zon schijnt zegt men tegen kinderen: *'t Is kèrmes in de hèl.*

zònk zn. inzinking. Een laagte in de grond, een verzakking.

zörg zn. grote stoel, leunstoel. *Go mar rustig in de zörg zitte en perbeert oe zörge te vergeejte.* Ga rustig in de grote stoel zitten en probeer je zorgen te vergeten.

zout bijw. Zegswijze: *Zò zout hèkkt nog nòt gevreejte.* Zo erg heb ik het nog nooit meegemaakt.

zùipschùit zn. zuiplap.

zùiver bn. en bijw. schoon, zuiver. 1. *Nò 't waasse moete zuiver klee òntrèkke.* Na het wassen moet je schone kleren aantrekken. 2. *'t Is zùiver niks meej 'm.* 't Is totaal niets met 'm. 3. *De klèene is vòrt zùiver.* De kleine is zindelijk.

zulder zn. zitvlak van een mannenbroek. Zegswijze: *Hij hè 'ne gròdte zulder, mar 'n klèen kuntje.* Veel geschreeuw maar weinig wol.

zullie pers.vnw. zij (meerv.). *Bè zullie is bij hen.*

zus zie: *broer.*

zuut bn. bijw. zoet, zachtjes. *Zuutjes aon* betekent: zachtjes aan. Het is de naam van een befaamde Esbeekse muziekgroep. *Zuuten òllie* is olie die uit koolzaad geslagen werd. Woordspelletje: *Zòt zòd zuut zat zèn zeej Zigenhorn.*

zwans zn. mannelijk geslachtsdeel. *Hij is de zwans* betekent dus hetzelfde als *hij is de lul.*

zwart bnw. 1. Ook gebruikt in de zin van vuil. *Wè zien die jòng toch wir zwart!* Wat zijn ze toch weer vuil. Zegswijze: *Hij zie zò zwart dègge spurrie in z'n oore kunt zaaje.* 2. 'n *Zwarte Mis* is een begrafenismis. 3. 'ne *Zwartmoor* is genoemd naar de pikzwarte waterketel (*de moor*) die boven de open haard hing.

zwêêt zn. zweet. Zegswijze: *Luij zwêêt is gaaw gerêêd.*

zwiemke zn. twijgje. Een jonge, veerkrachtige twijg waarmee je iemand behoorlijk kunt striemen. Meester Levits, die aan de openbare school in de Paardenstraat verbonden was totdat die in 1926 werd opgeheven, had er altijd een bij de hand. Hij had kunnen zeggen: *'k Zal jou es op oe kont slaon meej 'ne zwiemke waor de nachtegaol zeujve jaor òp heej zitte zinge.* Hij zei 't niet. Maar hij deed 't wel ...

zwers zn. ondermelk, taptmelk. Wat er overblijft als de room uit de volle melk verwij- {p.147} derd is. De zwers werd als veevoer gebruikt.

zvolleme zn. zwaluwen. Zwaluwen zijn zeldzaam geworden, ondanks het feit dat de mens in dit geval niet de rechtstreekse belager is geweest. Het volksgeloof meende namelijk dat het verstoren van een zwaluwnest ongeluk bracht. Ze konden daarom ongestoord overal nestelen, tot in de stal toe. Als de zwaluwen laag vliegen gaat het binnenkort regenen. Als ze hoog vliegen komt er mooi weer. Zegt men ... {p.148}

Rèmkes - versjes

In de loop der tijden zijn een aantal rèmkes (rijmpjes) ontstaan die hardnekkig doorheen de jaren bleven circuleren. Waar komen ze vandaan? Hoe zijn ze ontstaan? Niemand weet het. Ook de bedoeling of de betekenis zijn vaak duister. Enige dichterlijke waarde hebben ze niet, het tegendeel is eerder het geval. Ze gaan de elementaire rijmelarij niet te boven, ze schuwen het meest platte woordgebruik nauwelijks en niettemin leken ze tot voor kort het eeuwige leven te hebben. Zo bleven ze een van die onverklaarbare uitingen van de volksgeest, een van die onmiskkenbare, zij het weinig verheven merktekens van een eigen identiteit.

Veel van deze rijmpjes zijn in heel Brabant en soms ook daarbuiten verbreid. Een aantal versjes, waarschijnlijk afkomstig van “buitenaf”, worden in het standaard Nederlands gezegd of gezongen. Vaak wordt een mengelmoes van dialect en Nederlands gebruikt.

Een aantal rêmkes is dus niet typisch Biks. Ze zijn echter óók Biks. Ze worden of werden hier in de eigen tongval en dikwijls met eigen varianten door jong en oud veelvuldig gezegd, geschreeuwd of gezongen.

Een aantal rêmkes is al in de woordenlijst verwerkt. Hier volgt een handvol andere die, voor zover mogelijk, in rubriekjes zijn ondergebracht.

Kinderrijmpjes

Met behulp van onderstaand rijmpje kon men de hik kwijt raken, mits men het drie keer achter elkaar zonder ademhalen op kon zeggen.

Hik spik sprouw, / 'k Geef d'n hik on jou, / 'k Geef 'm on 'nen andere man / die 'm goed verdraogen kan.

Als het bij een uitstapje begon te regenen zongen de kinderen:

Onze Lieve Hirke / Gif schòòn wirke, / Gif schòòn dag / Dè 't zunneke wir schèène mag.
{p.149}

Bij het verlaten van de school:

Mister, 'k koom oe bedanke, / vur 't zitte in de banke, / vur 't staon in de hoeke, / vur 't slaon op de broeke.

Een schimpliedje op de school:

De school is maar 'n apekool, hoezee! / De apen zitten twee aan twee, hoezee! / De grootste aap staat voor de klas / En slaat ze op de ribbekas / Hoezee, hoezee, hoezee! 2x

Scheldversje op meisjes die Nel heten:

Nèl Brèl Brobbelscheejt / die hè vannaacht 'n aaj geleejd.

Ouders tot kind bij het kleren passen:

Draaj oe es òm / Pinksterblòm.

Aftelversje bij spelletjes:

Geoole, gestoole / Gekreejge, gekocht / Gehold, betold.

Nogal wreed is het volgende versje:

Een tweej drie vier vèèf / D'n bèkker sloeg z'n wèèf / Al meej 'ne dikke klippel / Boven òp d'r lèèf. / Het wèèf dè wò nie spreekje / De klippel wò nie breejke / Het wèèf dè sprak / De klippel die brak / En d'n bèkker viel in de krikkezak.

Kinderen konden (en kunnen) genadeloos zijn tegenover mismaakten. Als ze 'n bultenaar zagen zongen ze: {p.150}

't Is d'n bult z'n eijge schuld / Dettie 'ne bult moet draoge. / Al was ie 'r meeje no de timmerman gegaon / Dan had die 'm afgezaoge.

Een schimpliedje op langslapers:

Langslaoper, beddegaoper / Sto om neejgen uur pas òp. / No neejgen uur of hallef tien / Is de luilak pas te zien.

Hoe lieflijk klinkt daarnaast:

Ik weejt 'n veugeltje te woone / Aachter Mieke Moone / 't Is nie wit, 't is nie zwart / 't Is ne bonte kwikstart.

Een plaagliedje van ouders tegen kinderen:

Hèdde dorst / Go dan no Hanneke Worst. / Die hè 'n hundje / Dè pist vur 'n half centje in oe mundje.

Nog een plaagliedje voor allen die Jan heten:

Jan m'ne man is altè ziek. / Midden in de weejk, mar 's Zondags nie. / 's Zondags gottie'n pilske drinke / en 's Mondags ligt ie in z'n bèd te stinke

Gelukkig hebben de liedjes die met Vastenavond en Driekoningen werden (worden) gezongen een nobeler toonzetting:

Vastenaovend die kòmt aon / Dan zulle we meeje de ròmmelpot gaon / En 'k heb nog 'n klèèn hundje (hoentje?) / en dè moetter vanaovend aon. / En as 'k m'n hundje koken wil / Dan wordt m'n pötje vùil / Dan go-j-ik no de Franse / Daor laot ik m'n pötje danse / Dan go-j-ik no de seldaote / {p.151} Daor laot 'k m'n pötje praote. / Dan go-j-ik no de buure / Daor laot 'k m'n pötje schuure / Hier 'ne stoel en daor 'ne stoel / Op iedere stoel 'n kusse / Mèske haawt oewe kienebak toe / Of ik slo-j-r êêne tusse. / Tussen oe neus en tussen oe kien / Daor kan nog wel 'ne spèkstruif in. / 'k Hè gezònge en niks gehad / Snij mar 'n stuk van 't vèèreke z'n gat / Snij mar diep, snij mar diep, / Snij mar in m'ne vinger nie.

Het ònneuzele kènderlike werd hoogstwaarschijnlijk geïmporteerd uit Tilburg.

Koosje Koosje is m'n naam / 'k Ben tot alle ding bekwaam / ik ben tot alle ding geboren / ik heb m'n ouders vroeg verloren / as ik sterf dan ben ik dood / dan lig ik in m'n kistje bloot / dan komen de vogeltjes bij me zingen / dan zal ik uit mijn kistje springen / als ik spring dan spring ik snel / naar de hemel of naar de hel / olie olie van de druiven / laat de droefheid maar verschuiven / laat de droefheid maar vergaan / zet het flesje aan je lippen / laat 't stil naar binnen wippen / o dat voel ik aan m'n hartje / juffrouw geef me toch 'n kwartje.

Het lied werd op dezelfde manier afgesloten als het Vastenavondlied: 'k heb gezongen en niks gehad ...

Het meest bekende Driekoningenlied is dat van “d’n nieuwe hoed” (zie: *Driekoeninge* in de woordenlijst). Daarnaast hoort men wel:

Wij zijn de Driekoningen met ene ster / We komen gerezen al van zo ver. / We gingen en zochten overal / Over berg en over dal. / {p.152} En waar de ster bleef stille staan / Zijn we alle drie naar binnen gegaan.

De volgende rèmekes vormen een aanvaardbare overgang naar de volgende categorie. Die van de vieze versjes.

Hannekemaon / ha ’n lèère bruukske-n-aon. / ’t Ha’n leejpeltje pap gegeeje / en z’n bruukske volgescheeje.

D’n bòk van Moentje Peys / die kwam ’n mèske teeje. / D’n bòk die vroeg hoe laot ’t was / en ’t waar al hallef neeje.

D’n hònd van d’n bèkker / die piste-n-in ’t zand. / ’t Zand begòn te ròke / en de minse riepe “Brand!”

D’n hònd van de pliesie / die ha vies gedaon / Die was gòn zwèmme / en ie ha gin bruukske-n-aon.

Vieze versjes

Volkshumor is niet altijd van het meest verfijnde soort. Het heeft nog al eens te maken met de onderste helft van het lichaam of daaromtrent. Fijngevoelige naturen kunnen dit hoofdstukje daarom beter overslaan. Anderzijds moet men bedenken dat ook dit een onvermijdelijk deel van het leven is en dat er alom in deze onwelriekende brei wordt geroerd. De bekende uitdrukking “’t draajt altèd öt òp strònt” is niet uit de lucht gegrepen. Groot en klein, ontwikkeld en onontwikkeld hebben ongegeneerd de navolgende wijsheden gedebiteerd. Wolfgang Amadeus Mozart (lees zijn brieven) zou er plezier in gehad hebben ...

Heden overleed zacht en kalm / Juffrouw Zalm / Haar laatste kreet / was een scheet / {p.153} die over de bedplank glee / en de pispot rammelen deed.

Die nie waagt die nie wint / Die nie schèt die nie stinkt.

Wie ’t irst ruikt / Hè z’n gat gebruikt. / Wie er op antwoord / brengt de stank voort. / Wie ’t derde roept / Hè gepoept.

Voor iemand die snuft:

Haol òp dieje wèkker / snot is lekker.

Aame, zeej de köster en ie scheejt in de kèrk. / Foei, zeej d’n doomieneej, is dè jouw wèrk / Ja, zeej de köster, dè zèk gewoon / Gif me ’n pepierke dan veej ik ’t schoon.

Adam en Eva die zaten òp ’n stuupke / Adam zeej: wè stinket hier / en Eva liet ’n puupke.

D’n bèkker schèt lekker / d’n bèkker schèt dik / al op ne krintemik.

't Sto geschreejve en gedrukt / Ge moet krabbe waor 't jukt.

Johannes d'n Doper / z'n gat is van koper / z'n gat is van blik, / rikketikketik.

't Is 'n feit, / dè 'n koej meer schèt as 'n geit.

*Onder de toffel van Mathil / daor zat juffrouw Dikke Bil / Dikke Bil, zò hiet ze, / {p.154}
hònderd scheejte liet ze. / Elleke scheejt die woog 'n pond / daor zat juffrouw Dikke Kont.*

Al dees minse kònne rèème en dichte / Zònder d'r hèmslip òp te lichte.

“Gewijde” versjes

Zelfs gewijde onderwerpen waren veilig noch heilig voor de anonieme volksrijmers. Kinderen al stelden de vraag: *Zèg, hède gè dè mèndje nog? / Wèlk mèndje? / Waor Mozes in gescheejte hè.*

Niet alleen kinderen, maar ook te goeier trouwe en vrome gelovigen gingen op deze manier om met bijbelse en gewijde zaken. Voorbeelden:

Daniël in de leuwekùil / Scheejt in z'n broek en z'n gat was vùil.

Eccehomo, ziet de mens. / Pap meej brokke vult de pens.

In heel Brabant, dus ook in Beek, hoort men nu nog in diverse varianten deze *rèmkes*:

Jezus zeide tot zijn schare / Wat zullen we drinken, / bittere of ouwe klare? / Ouwe klare, zeide zijn schare / dan zullen we de bittere tot morgen bewaren. / Maar Petrus zat in een hoekske te grommen: / Geef mèn maar 'n kejakske potverdomme.

Jezus zei tot zijn discippen: / Wie niet fietsen kan moet maar tippelen, / Maar wie helemaal niet kan gaan / Mag bij Petrus op het pinneke gaan staan.

Dat “pinneke” herinnert aan de tijd dat fietsen nog geen vrijwiel hadden. Het waren “doortrappers” waar men opklom door middel van een opstappin aan het achterwiel. {p.155}

Op bruiloften en partijen is het nog altijd heel gewoon dat men een preek parodieert, het scheppingsverhaal, het verhaal van Noë en de zondvloed en andere bijbelse gegevens. Een “levensloop” van het echtpaar wordt dikwijls in de vorm van een kruisweg gegoten. In veertien “staties” wordt het wel en wee van de feestelingen bezongen. Tussen twee staties in zingt men op de tragische melodie van het Stabat Mater uit de echte Kruisweg:

Tussen Waspik en Besooye / Stikken de minse van de vlooië / Tilburg Goirle en Hilv'renbeek.

Die ter bèèvert gingen naar Sint Job in Enschoot (13 mei) zongen:

En dan gon we no Sint Job / òp 'nen eejzel òp 'nen eejzel / en dan gon we no Sint Job / òp 'nen eejzel zònder kop.

En dan koome wij wir trug / òp 'nen eejzel òp 'nen eejzel / en dan koome wij wir trug / òp 'nen eejzel zònder rug.

Met name de Psalmen en Litanieën worden nog al eens geparodieerd. Men verstond het Latijn niet, maar de gedragen melodieën die mede door de voortdurende herhaling gemakkelijk in het gehoor bleven hangen vormden een dankbaar uitgangspunt voor eigengemaakte teksten. Potjeslatijn vormt dikwijls de inleiding:

Gloria patrie et spikkelbêên / die ginne vènt hè die slopt allêên.

Een variant daarop:

Deus in adjutorium meum intende / hij die getrouwd is zit in d'ellènde.

En de legendarische Beekse volksfiguur Jaon d'n Os zingt op de melodie van een Psalm zijn laatste lied vóór hij dreigt te worden opgehangen:

Mènne naom is Jaon d'n Os, / ik ben in Beek gebóóóóóre. / 'n Vaoder ha-j-ik nie / en m'n moer zèk vruug verlóóóóóre. {p.156}

Algemeen bekend is “De schildersrekening van Bakel” met regels als:

Pontius Pilatus 'n paor kousen on twee pòòte gegeejeve / en de vliegenstrònt vaan Herodus z'n neus gevreejeve.

'ne Fèène kwast gestreejke over Magdalena's wange / en de goeie moordenèèr wir aon 't krùis gehange.

Niemand heeft de bedoeling om de spot te drijven met de Bijbel en devotionalia. Gewijde zaken zijn zo in het leven van alledag geïntegreerd dat ze met alledaagse vanzelfsprekendheid tegemoet worden getreden. Het is meer een vorm van naïeve gemeenzaamheid met het gewijde, het heilige, dan regelrechte onvroomheid of spotzucht. Dit is alleen mogelijk in een samenleving die geheel doortrokken is van het godsdienstige (en dat wàs ze, van de wieg tot het graf) en die het geloof ervaart en ondergaat als het ademen, ja, als eten en drinken.

Maar gewijde motieven werden in de volksrijmpjes ook in eenvoudig geloof en vroomheid gehanteerd.

Toen in de nadagen van 1944 raketten (vliegende bommen) onze streken bedreigden baden naïeve gelovigen in oprechte devotie:

Onze Lieve Vrouwke, / gif 'm nog 'n douwke ...

En dit is wellicht óók 'n verklaring van het verschijnsel:

Wörrem zèn d'r zoveul möpkas oover 't gelòòf? zeej d'n êène. / Omdè ze 't hier wèl geleuve, zeej d'n andere.

Algemeen

Volksrijmpjes zijn bijna altijd moraliserend van aard. Ze geven dikwijls een goeie raad en soms bevatten ze een zekere wijsheid, of wat daar voor doorgaat.

Op d'n irste Mèrt / moete de bòdje zèn òp d'n hèrd / anders zèn ze de kost nie wèrd.

Men moet de bòdje (de dienstmeiden en knechten) tijdig aanstellen of men is op het overschot aangewezen. {p.157}

Meej paasse en meejte / wordt veul tèd versleejte.

'n Maogere koej en 'n vèt pèrd / Zèn vur 't geboer gin mieter wèrd.

As de pestoors niemer vraoge / en de boere niemer klaoge / zèn we on 't ènd dèr daoge.

Liever schuld dan 'ne bult.

Meid en knèècht / vrijt of vèècht.

Teejge 't Lief Hirke kunde nie meujtele / en teejge 'nen bøk kunde nie keujtele.

On 'n jòng wèfke en 'n aaw fiets / mankeert altèd iets.

Mèskes die flùite / Krèège jonges meej dùite.

'n Bikse meid en 'n Orschotse koei / zèn zèlde goei. {p.158}

Spreujke en zegswèze

Uit het duister van het verre, onachterhaalbare verleden zijn ons talloze spreuken en zegswijzen overgeleverd. Niemand weet waar ze vandaan komen en nog minder wie ze het eerst gebezigd hebben. Soms bezitten ze enige wijsheid, een vermaning of een waarschuwing. Echter: niet alles is wijs omdat het oud is. De spreuken en zegswijzen kunnen ook hekelen, bespotten en iets of iemand belachelijk maken. Maar enkele dingen hebben ze met elkaar gemeen: ze zijn kort en krachtig, raken in een enkele zin de kern van de zaak, zijn veelal sterk beeldend en van een kleurrijke vindingrijkheid. Ernst en humor, wijsheid en onverstand hebben zich op een kernachtige wijze met elkaar verzoend.

De Brabantse spreuken en zegswijzen zijn zo talrijk (De Brabantse spreekwoorden van Drs. H. Mandos en M. Mandos-van de Pol vullen een dik boekdeel), dat hier volstaan wordt met enkele voorbeelden die ook in Beek en omgeving bekend zijn, nog gebruikt worden of niet zo lang geleden nog in omloop waren.

As g'oweige nie kietelt laachde nie. Zorg goed voor jezelf. Anderen doen het niet.

Hoe meer dègge dur 'ne strònt ruurt, hoe harder dèttie stinkt. Zaken met een luchtje er aan kan men beter met rust laten.

Ge moet 'ne boer gin half wèèrk laote zien. Buitenstaanders kunnen geen goed oordeel geven.

Wè d'n boer nie kent dè frèt ie nie. Onbekend maakt onbemind.

Ge kun beejter 'ne pèns hèbbe van 't zùipe dan 'ne bult van 't wèèreke. Liever lui dan moe.

'nen Aawe bòk lust òk nog 'n gruun blaajke. Karakteristiek van 'n ouwe snoeper.

't Is nie alle daog kèrremes. 't Kan niet altijd kaviaar zijn.

Nie geschoote is altè mis. Als je 't niet probeert is 't bij voorbaat 'n verloren zaak. {p.159}

Ge kunt de pot òp meej 'ne wòlle deejke-n-òm Je kunt me nog meer vertellen.

D'n duuvel schèt altèd òp d'n zèlfden-hòdp. Geld trekt geld aan.

't Kan beejter van de stad as van 't dörp. Wie 't breed heeft laat 't breed hangen.

't Kalf is grötter as de koej. De kosten zijn groter dan de baten.

Spulle meej schroeve / die draaje as ze nie hoeve.

Zögget mokt, zo hèddet. Je hebt je lot in eigen hand.

Berouw, goej vurneemes en de brandweer koome-n-altè te laot. Dus bezint voor ge begint.

Z'n òdøge zèn grötter as z'ne bùik. Hij heeft meer opgeschept dan ie op kan. Hij is inhalig.

't Is ammel nie zò schòòn as Heeròòm prikt. 't Is niet allemaal zo mooi als 't wordt voorgespiegeld.

Van 't bèd òp stròdj raoke. Van de regen in de drup raken.

Ge kunt 't beejter no d'n bèkker brènge as no d'n dokter. Gezondheid is een grote schat.

Ik weet van niks, ik koom van Beek. Zegt iemand die zich van d'n domme houdt.

Haawe wègge hèt en vatte wègge krèège kunt. Dat is het elfde gebod dat in onze dagen aan die tien bestaande is toegevoegd.

'n Vrouwehand èn 'ne pèèrdetand meuge nòòt stilstaon. Stamt uit het pre-feministische tijdperk.

Eijge lùis steejke-n-t hardst Van je familie moet je het hebben ... {p.160}

D'n dieje schèt hògger as z'n gat is. Hij loopt naast z'n schoenen.

Hij hè 'n gròòte broek, mar 'n klèèn kuntje. Hij loopt naast z'n schoenen.

Hij zal van mèn cènte gin götjes pisse. (in de sneeuw). Hij zal niet van mijn geld profiteren.

We zèn d'r meej vernukt as 'n dörp meej 'ne gekke pestoor. We zitten lelijk in de boot.

Ge moet oe bêene nie verder ôtsteejke as oe laokes lang zèn. Niet verder springen dan je pols lang is.

Wèl wèl wèl, 'n hùis meej 'n bèl! Uitroep van verbazing en bewondering.

D'n dieje zal gin blèene òp z'n tòng krèège. Die is niet erg spraakzaam.

Iets doen vur 'ne bòtram meej sùiker. Er zijn hand niet voor omdraaien.

Wie hier bròdd hè moet nie òp 'n ander òm mik gaon. Oost west thuis best.

Al vruug tusse de burries moete. Al vroeg moeten gaan werken.

Veul gekaokel, mar wènnig aajer. Veel geschreeuw en weinig wol.

God heurt 'm bròmme. Hij maakt van z'n hart 'n moordkuil.

'ne Goejen haon is nie vèt. Wordt gezegd van 'n magere vrijer.

Z'n haor trughaole. Revanche nemen.

Haover in de kniejes hèbbe. Tegen kietelen kunnen. {p.161 }

Zòd hangt Onze Lieven Heer on 't krùis. Zegt iemand die zich met beide armen uitrekt.

Iedere heilige moet z'n kèrske (kaarsje) hebbe. Iedereen moet krijgen wat hem toekomt.

Ge kunt van 'n kaol kiep gin vèere plukke. Daar valt niks te halen.

Ze hè d'n hof in 't zaod staon. Die vrouw is in verwachting.

't Got erin as sneejvel in 'ne kaailègger. 't Valt goed! 't Slaat goed aan.

Bij 'n pèrd moete aachter en bè 'n jònge meid veur ewèg blèève. Een waarschuwing die voor zichzelf spreekt.

Iemes meej gin pèrd en kèr èrreges no toe krèège. Men krijgt die met geen stok de deur uit.

Hij heej de panne d'r òp geleejd. Hij is er mee gestopt.

Hij kan bèm in de pap schèète. Hij kan bij hem alles gedaan krijgen.

De pestoor zeejgent z'n eijge 't irst. Het hemd is nader dan de rok.

We kèèke nie òp 'ne bès peeje, as we 't lòdf mar hèbbe. We zijn gauw tevreden.

Hij ligt in 't piereköltje. Hij is harstikke Jantje Marinus. Hij is dood.

Daor kan 'n blènd pèrd nog gin schaoj doen. Daar hebben ze helemaal niks in huis.

'k Zèg mar zoo, 'k zèg mar niks. Ik ben te lamleendig om te reageren.

We gon 't schèl eraf drinke. Zei men in het café na de doop van een boreling. {p.162}

Alle trontjes (traantjes) die ge schreuwte die hoofde nie te pisse. Plagend gebruikt voor iemand die ten onrechte huilt.

Spartele as 'ne duuvel in 'n wijwaotervat. Geweldig tekeer gaan.

D'r is te veul dak op 't hùis. Kleine potjes hebben ook oren.

De gròtste streupers zèn de bèste veldwaachters. Met dieven vangt men dieven.

De pestoor en de kapelaon lòdpe achter 't zèlfde vaon. 't Zijn twee handen op één buik.

Ge kunt gin tweej rugge snijje öt êên vèereke. Je moet niet 't onmogelijke vragen.

Wè ge wèd holt is 't lèkkerst. Je hebt de meeste voldoening van iets dat moeite heeft gekost.

Daor is gin rèchechte voor meej te ploege. Daar is geen land mee te bezeilen.

Ge moet hòdje as de zon schènt. Het ijzer smeden als het heet is.

Luij zwêêt is gaaw gerêêd. Liever lui dan moe.

De wèrèld is 'n kiepekoaj. De booveste beschèete d'ònderste. De kleine man is steeds de dupe.

Was 't er druk? Dè wèl dè. Veul volk mar wèneg minse.

't Is stil as 't nie waajt. Er gaat een dominee voorbij.

't Is wè te zègge as de kiepe gin aajer lègge. Zegt me als men niet goed raad weet met een moeilijkheid of probleem. {p.163}

Woordspèllekes

Het dialect met zijn klankrijkdom leent zich bij uitstek voor woordspelletjes waarin samentrekkingen en alliteraties (woorden die met eenzelfde medeklinker beginnen) heel effectief worden toegepast. De resultaten zijn soms zó bizar dat ze, als men de teksten snel hardop leest, eerder aan Chinees dan aan het eigen dialect doen denken. Hieronder enkele klassieke voorbeelden, die niet alleen in Beek maar ook in de regio en daarbuiten bekend zijn. Ze zijn in hun raadselachtigheid een geliefd onderwerp van spelletjes waarbij men de kennis van het dialect wil testen. Ten behoeve van de “òngedòpte” (zie aldaar) wordt de vertaling erbij gevoegd.

Kèkkis of ie kèkt Keej en as ie kèkt nie kèèke. Kijk eens of ie kijkt, Kee, en als ie kijkt niet kijken.

'k Kòs Keej nie bekweejke gekreejge krèège. 'k Kon het niet voor elkaar krijgen om Kee te roepen.

Bòns, bullie en balleman. Bij ons, bij jullie en bij alleman.

Bèttie akkem aaj? Bijt ie als ik 'm aai?

Kwò kwies wèk haj. Ik wou dat ik wist wat ik mankeerde.

Witte wègge kunt? Niks kunde, dè kunde! Weet je wat je kunt? Je kunt niks!

Zis zis zisse. Ze is zes, zei ze.

Van dèttie toen haj hattie 'r gimmer, mar naaw hatjer diettie toen nie haj. Van de dingen die hij toen had had ie er geen meer, maar nu had ie er die ie toen niet had.

'k Wò dèmmè ham hamme, dan kòsse we snippere. Ik wou dat we ham hadden, dan konden we snipperen (met een mes dunne plakjes van het stuk snijden).

Rotseltje. 't Begint meej 'n T: 't Sto veur in de kèrk (A.: talter - 't altaar) 't Sto aachter in de kèrk (A.: törgel - 't orgel) 't Sto òp de prikstoel (A.: taawoer -?) {p.164}

Kwò kwies hoejet deej. Ik wou dat ik wist hoe hij het deed.

Zòmme zòmmedêene de Zibbediske in z'ne zak zèèke? Zullen we aanstonds die sufferd eens te pakken nemen?

Twee manieren om iets simpels ingewikkeld te zeggen: *Hij deejet nog òk nog òk = hij deed 't. Nêê, dè nòdèt niemer nie nêê = nee.*

Zò z'ne zult zògezeejd zòd zoer zat zèn Zus, zeej zêêver Zeefa zeemelèètig. Zou z'n zult zo zuur genoeg zijn, zei zeverachtige Zefa zeurderig.

Door *tònpraoters* wordt soms op vernuftige wijze gebruik gemaakt van woorden en uitdrukkingen die ogenschijnlijk niet te rijmen zijn en toch een logisch resultaat opleveren. Met dank aan Cor Swanenberg enkele voorbeelden.

'k Koom'r rònd vur öt dè'k vierkant teejge zè

Daor lòpt ie heene. Kèk es wèttie 'm rijdt!

Hij haj 'n eugske op heur, mar zè hatter gin oore nor.

Hij zatter zò vol van dèttie meej leejge hand thùiskwam.

Vatte òk 'ne bòttram meej, zeej de boerin. Nêê, ik smèèr 'm.

Hij vòn 't wèl vòrt goed, want 't gòng altè verkeerd.

Poep on de knikker, zeej Gratje, en 't begòs te reejgene.

We zulle wèl zien, zeej d'n blènde. Daor heur ik oe, zeej d'n dòòve.

A.: Hij ziet 'r nog goed öt vur z'nen aawer. B.: Mar van dichtenbè ziede dèttie al vèr wèg is.

En, tenslotte, lees deze onschuldige regel niet snel en hardop in het bijzijn van kinderen.

Gort vur de nònne van Dònge. Hònderd zakke. Ju!

Plaogvraoge

Tot de merkwaardige verschijnselen van de volkstaal behoren de fopvragen en verbale plaagstootjes die bedoeld zijn om iemand bij de neus te nemen of op de kast te jagen. (“Afhachten” noemt men dit in de taalkunde.) Dat laatste is niet denkbeeldig, omdat deze vorm van humor, zoals dat zo vaak in het dagelijkse leven gebeurt, niet uit de meest verfijnde bronnen stamt. Duidelijker gezegd: ze zijn nog al eens aan de plumpe kant. Het is vulgaire humor waarin de onderbuik een grote rol speelt. Men hoeft niet eens een broze, overgevoelige natuur te zijn om hier letterlijk en figuurlijk misprijzend de neus voor op te {p.165} halen. Wat in de vluchtigheid van de spreektaal misschien nog te verdragen is, krijgt in het stabiele geschreven woord de zwaarte van lompe klompen. Toch worden deze irritante plagerijtjes hier opgeschreven. Ze behoren of behoorden nu eenmaal tot ons taalbezit. Een ruime registratie van het Beekse taaleigene kan daar niet aan voorbijgaan. Een aantal voorbeelden zijn reeds in de woordenlijst verwerkt. Hier volgen er nog wat. Enkele zijn inmiddels verdwenen. Andere lijken onuitroeibaar ... Verreweg de meeste plagerijtjes zijn in vraag en antwoordvorm gesteld.

V.: *Wè eejte we temiddag?* A.: *Strònt meej stripkes.* Ook: *vorsneujze.*

V.: *Hoe laot is 't?* A.: *Zò laot as de klok wèèst.*
Ook: *Kwart oover d'n bult. 't Hè nèt gespuld.*
Ook: *Kwart oover 't kenèènegat. 't Hè nèt gekeujteld.*
Ook: *Zò laot as giestere òp deejze tèèd.*

V.: *Wè godde doen?* A.: *D'n àòp vlooje. Haaw z'n stèrtje mar òmhòòg.*

V.: *Waor godde gè no toe?* A.: *M'n neus aachternao.*
Ook: *No 't ròj hèkke, ikke schèète en gè trèkke.*
Waarop de vraagsteller ad rem antwoordt: *Ikke meej m'n hande, en gè meej oe tande.*

V.: *Waor is ie?* A.: *In z'n vèl as ie nie gestrupt is.*

V.: *Zèg es hònderd.* A.: *Hònderd.* V.: *Schèt in oe broek dè't dòndert.*

V.: *Witte wie-t-r dòòd is?* A.: *Nêê.* V.: *Wie z'n gat kaaw is.*

V.: *Zèg es: wat!* A.: *Wat!* V.: *Steek je vinger in je gat dan ruik je wat.*

V.: *Hoe oud zèdde gè?* A.: *Zó oud as 't hólleke van m'n gat.* {p.166}

V.: *Zèg es: non par le voe.* A.: *Non par le voe.* V.: *Schèt in oe hand en nèp ze toe.*

V.: *Hèdde goed gegeeje?* A.: *Dè wèl dè.* V.: *Dan zulde wèl todde schèète.* (Goed kan ook betekenen: linnengoed.)

V.: *Hèdde pènt?* A.: *Verèkkes.* V.: *Dan moete bidde dè't vur oe gat schiet dan kundet ötschèète.*

V.: *Zèg es: genade!* A.: *Genade!* V.: *M'n broek zit vòl seklaade* (chocolade = poep).

V.: Hoeveul is 'ne kwak? A.: Ge telt hoeveul kwèskes d'r in 'ne kwak gaon en dan wittet.

V.: Zèdde gè stèerek? A.: Dè wèl dè. V.: (spuwt op de grond) Dan ropt dè 's òp!

V.: Aajmij en slaamij die zaten in 'n tunneke. Aajmij kroop er öt. Wie bleef er inzitte?

A.: Slaamij. Waarop A een klap krijgt van de plaaggeest.

V.: Wè gebeurt daor? A.: D'r wordt 'ne boer òpgelaote tusse twee zakke strònt.

V.: Wè krèède as ge lord omdraajt? A.: Drol. V.: En wè krèède as ge drol omdraajt?

A.: Lord. V.: Dè nie dè! Vùil hande!

V.: Ge hoeft hier niemer te kooome! A.: Wörrem nie? V.: Want ge zèt 'r al!

V.: Lot es kèèke. A.: 't Kan nie kèèke. 't Hè gin ugskes.

V.: Wè zégge z'in Beek teejge 'nen lantèèrnpaol? A.: Dè weet ik nie. V.: Niks. Want ie zegt niks trug. {p.167}

Wèès? Of swèèle ònwèès?

As ge goed löstert kunde veul heure. En zò heurde-n-ik iemes teejge de Kuub zègge: "As jouwe kop òp 'n vèereke stòn zòdde zègge: ochèèrm, 't bisje is ziek."

En iemes zeej teejge van Duinkerken, teejge dieje mins die òp 'ne paol òp de Vrijthof sto, z'ne kop tenminste, dèttiej eijgelek nogal veul drònk. "Ach," zeej van D., "wees gerust. Ik drink nooit meer dan ik òp kan. Maar gelukkig kan ik heel veel òp."

En in d'n Gouwe Carolus zeej iemes teejgen iemes die bekanst gin tande mir in z'ne mònd haj: "Jouw bakkes is nèt Eèsbikse kèrmes. Hier en daor 'n tèndje."

En van Pirke van G., die schielek dòðbleef in 't kefeej, zeeje ze: "Die haj 'ne schòðne dòð. Ge zult stèerve meeje de sneejvel nog tusse-n-oe-tande!"

Sjooke waar gestörve en iemes stelde veur òm òp d'r graf te zette: "Hier leej Sjooke van de Pas. Z'is niemer wèsse was."

En dan hadde daor die vier aaw manne, nie van de Clossenborch nie, die gònge altèd kaorte in d'n Elckerlyc. En drie manne zate te wochte en te wochte òp de vierde die mar nie af kwam zette. En toen kwam Pietje van Rijswijk en die zeej dè Hannes niemer kwam. "Dè hamme kunne weejte," zeej êèn van de drie, "want 't stòn in de krant: In plaats van kaarten."

D'n Harrie en de Willem kwaame ongeslòft, d'n dunne en d'n dikke van de Biest zògezeejd, tweej nasionaale figure die aaw pepier òpholde. En d'n Harrie vroeg: "Mag ik die dòs òk meejneeme?" "Ge meugt hier alles meejneeme," zeej ik, "as ge m'n vrouw mar hier lot." En toen zeej de Willem: "We kunne meeje zò'n aaw naoimesien toch niks beginne." En d'n Harrie die schomde z'n eijge 'n bietje en die zeej òm 't goed te maake: "Och," zin ie, "ge moet mar dènke: in 'n aaw pan braoide 't bist."

En de Jo, dè waar pas 'ne schòdne mins. Daor kònde nog es meej laache! En wèès was ie òk. Dè hattie oovergehaawe öt d'n tèèd dèttie nog kapper waar. Want bè d'n barbier, daor heurde van alles. En toen ze de Jo vroege of ie nog nie ging schaaje, want iederêen gong schaaje in diejen tèèd, toen zeej Jo: "Wè zòdde òp 'n ander gon bakke as ge thùis 'ne goejen ooven hèt?" {p.168}

En de Jan die wilde gon trouwe en ie zeej dèttie bè z'n schònmoeyer in ging woone, want d'r waare gin hùize in diejen tèèd, nog gin kiepekooi kòste krèège. Mar z'ne vaoder dè waar òk al 'ne wèèze mins en die zeej: "Inwoone, jònge, dè moete nòt doen. Dè's nèt as in oe broek pisse.'t Is èfkes wèèrem, mar dan begient de èllènde."

Mar Jaones van Tienuskes die gong nie trouwe. Die waar wèl wèèzer. "Wè zòdde 'n vaaste plant kòdpe," zittie, "as de snijblòmme zò gojekòdpe zèn."

En Tèske, die trouwde meej 'n vrouw die veul aawer waar dan hij en toen iemes daor iets van zeej toen zeej Tèske: "D'r kan hil schòd'n meziek öt 'n aaw mònnieka koome. As ge mar wit hoege'r òp moet speule."

En de Vetboer, die ging pas trouwe toen ie al zèstig waar èn dan nog wèl meej 'n meid die de hëlft jònger waar. Iederêen pròtte-n-er schand af, mar 'ne wèèze mins zeej: "Lottem toch. 'n Aaw schuur brandt heejvig, mar z'is gaaw ötgebrand."

En dan hadde daor de pestoor van Mierd, òk al zò wèès, en die prikte 'ne keer: "Vruuger han kènder snottebèlle. Naaw hèn snottebelle kènder." Dè prikte-n-ie.

En Sofieke die waar pas getrouwd en die zeej teejge d'r Lewieke: "Lewieke," zeej ze, "ge meugt gerust op 'n ander hòng'er krèège. As ge'r mar om dènk't dègge thùis kòm't eejte."

En onze pa zeej: "Vruuger waare de höskes zò lêêg, dègge hêêl plat moest praote om binne te kunne. En hòng'er dèmm'e han," zittie. "D'èrepel ware-n-al òp vur dè de wossem on de zulder waar."

En in café De Rèèsdùif, ge wit wèl, in de Bloemenstraot, daor stòn 'ne duivemèlker, Gerrit hiete-n-ie, 'n glas ròdme te drinke. En iemes vroeg: "Drinkte gè ròdme? Vat toch 'ne bòrrel jònge." "Nêê," zin de Gerrit, "dè nie dè. Ik lus ginne sneejvel. En ik zè blij dèk 'm nie lus. Want as ik 'm wèl luste, dan zòk 'm moete drinke en ik kan 'm nie dur m'ne kèèl krèège."

En d'r kwam 'ne jongen, zònne noozem witte wèl, die kwam Café de Leyer binne en die zeej: "Zèstien pils." "Zèstien!?" zeej d'n baos. "Jè," zeej dieje noozem. "Zèstien. Daor stogget: beneje de zèstien wordt'r nie getapt."

En Tòntje stòn in d'n Hemel on d'n tòd'g en ie hiel z'ne bòrrel steej-{p.169}vig vaast, en toen ik vroeg wòrrem dèttie dieje bòrrel zò vaasthiel, toen zittie: "Vèèf jaor geleeje hèkke'r es ène òmgestòte èn dè zal me niemer ooverkoome."

En in de Tent, daor stòn d'n dikke Sus on d'n tòd'g en die drònk z'ne bòrrel meej z'n òd'ge dicht en toen iemes vroeg wòrrem ie dè deej toen zeeite: "'k Hèm toch zò gèere dèk 't waoter in m'ne mònd krèèg as 'k 'm zie èn 'k drink 'm liever ònverdund."

En dan hadde dieje mins in De Mussenist - 'k noem gin naome - en die knipdògde teejge z'ne bòrrel en ie zeej: "Kòm gaaw no binne jònge en zuuk 'n goei plotske, want 't zal er druk worre venaovend."

En dan hadde daor diejen andere in Kefeej de Toerist en die zeej teejge z'ne bòrrel: "Kèk me nog marres goed aon jònge, want ge ziet me nòt mir trug."

Dè Tienuske war, ge kènt 'm wèl, die is zò stòm dègge 'm wèès kunt maoke dè Onze Lieven Heer Bart hiet en dèttie òp Tulder maastappels on 't raope is.

D'r zèn drie dinger die ge nie kunt teejgehaawe: 'ne boer meej 'n vaon in de persèssie, 'ne jònge en 'n mèske die meej mekaare wille trouwe en 'n pònd prùime, dè kunde òk nie teejgehaawe.

Fientje Verhoeven, die waar zilletries van de Hèllige Kindsheid, die ging gèld ophaole en ze kwam bè Janske Willems en ze zeej: "Janske, ik koom rònd." "Ikke mar amper," zeej Janske.

"Blij toe dè ònze pa dè niemer meej hè hoeve te maoke," zeej Pieta, "hij zògget nie overlèèfd hèbbe."

En Drieka van d'n deejken, van Deken van de Kamp zaliger, dè waar 'n sòrt ònderpestoer, want toen Jètje, dè kweejzelke, deur de weejk wilde biechte en onbelde on de pasterie toen zeej Drieka: "Vendaog-biechte we nie," en ze gooide de deur van 't Vaticaan vur Jètjes neus dicht.

En de pestoor van de Biest beklaogde z'n eijge òk al, want, zin ie, vruuger weeze ze iemes nao as ie nie no de kèrk gòng en teejgeswòrrig wèèze ze iemes nao as ie wèl no de kèrk go.

En pestoor Remmers die is òk hil wèès en die wit hil veul en die kènt beejter Frans dan Frans hum kènt en die wit wè de lètters V.S.O.P. betêêkene op 'n fles hil goeje Franse kejak. "Dè betêêkent Vur Saoves Òp de Pastorie," zeej-t-ie. {p.170}

En Trien Sik die ging òp de koffie bè Mina Meys en Trien zeej: "D'r zit 'n scheur in m'n tas," zisse. "Kunde zien hoe stèèrk m'ne koffie is," zeej Mina.

En daor hadde de dametjes Kemps, die wonde in 'n schòn hùis wor naa de Rabobank sto. En die han 'ne boekwinkel meej wel twintig buukskes. En die verkochte òk bildjes vur de kerststal.

En d'r waar 'n vrouw die d're Jezus waar gebrooke en die vroeg: "Hèdde swèèle ok losse Jezusse?" "Jawel", zeej 'n dametje Kemps, "Welke wilt u? Met de rechte of met de kromme beentjes?" {p.171}

En naa nog 'n paor snuupkes toe

In de zeventiger jaren verschenen in De Hilverbode de "Snoepjes van de week". Ze stonden steeds links onder op de voorpagina. Ze waren afkomstig uit de koker van Wai (Eduard) Naaijkens (1913-1976). De titel was ontleend aan een reclamekreet van een toen zeer bekende grootkruidenier (èn betere waar, èn 10 procent, alléén de Gruyter) die inmiddels roemloos ten onder is gegaan.

Hier, bij wijze van toegift op de boodschappen, enkele voorbeelden. De spelling is aangepast aan de in dit boek gevoerde schrijfwijze.

Bet: Wörrem zitte hil den tèèd no de klok te kèèke as 'k meej oe praot, Nilles, moete sòms nog weg?

Nilles: Welnint, Bet, 'k zè allêên mar benuuwd wie van ullie tweeje 't irste stilvalt.

Bet: Wörrem vatte gin stukske zult, Graot?

Graot: D'r sto haor òp, Bet.

Bet: Dus mènne zult is nie goed genòg, Graot?

Graot: Goed zat, Bet, mar 't is nie nètjes van 'm om òngeschoore on toffel te koome.

Bet: En is Sjo nie thùis, Graot?

Graot: Go mar zitte, Bet! Ze gong twee uur geleeje vur'n paor menuutjes no de buure, dus 't kan nòt lang mir duure.

Graot: Zèdde gij de vloer on 't schrobbe, Nilles? Dè zò in mènne kop nie opkoome.

Nilles: In de mènne òk nie, Graot, mar in dieje van ons Bèt wèl.

Sjo: En hoe is dè geval afgelòpe van ullieje Nilles z'ne Kersbòòm, Bet?

Bet: Oò, hêel goed, Sjo. De rechter wò allêên mar weeje wörrem ie zò hard wèg liep toen d'n boswachter kwam.

Sjo: Mar, mar! En wè hèttie gezeejd, Bet?

Bet: Dèttie òp tèèd thùis moes zèn van de vrouw, zeej. {p.172} {illustratie} {p.173}

Het lied van d'n Bikse Peejzerik

As gè de Gooren wit / 't Vossenhol en 't Strumke / 'ne Koek 'n kuukske noemt / en 'nen bòòm 'n bumke; / zèd'òt verliefd gewist / in 't Broek of 't Blauwkaaistrotje / as ge van rèkke haawt / of piekoo meej 'n protje; / as ge òt Belze sjèk / of boter hèt gesmokkeld, / in 't Ròdversvènneke / as kènd nog hèt gedokkeld ... / DAN ZEDDE NET AS IK / 'NEN ECHTE PEEJZERIK.

As ge bè 't vèchte zeejt: / "wocht mèr, ge zult ze beure!" / en 't maawe van de raod / nie vèndt òm on te heure; / itte gè balkenbraoi, / kaoikes en spek mee zwòrdjes, / kènde gè Fikkie Klep / en Kees van Koob van Bòrdjes; / vielde wel es 'n gat / òp die verèkte kaaje, / en lotte gij oe dur / gin mins 'n oor onnaaje? / DAN ZEDDE NET AS IK / 'NEN ECHTE PEEJZERIK.

As gè vèndt: bòn in Beek / go alles òp 'n staojke / en brochte meej de slaacht / pestoor 'n kèrbenaajke; / witte wè tòkke is / litse en mitje steejke? / verliesde wel oe haor / mar nòt oe Bikse streejke? / haawde gè sakkerdie / oore en òge-n-oope / en lotte 'ne koljakker / fèèn no de klòte lòpe? / DAN ZEDDE NET AS IK / 'NEN ECHTE PEEJZERIK.

Zègde nog Jaon of Driek / teejge d'n bròdbezòrger, / noemde de Vrijthof "Mèr" / d'n börgemister bòrger? / Kènde d'n rèchte haok, / en aajkes van de tiete / en zaagde gè de guld / schêef òp d'n vogel schiete? / Zèdde gij - en dè mag - / frêet òp d'n Bikse toore, / en hède hier vurgoed / oew hart en ziel verloore? / DAN ZEDDE NET AS IK / 'NEN ECHTE PEEJZERIK. {p.174} {illustratie} {p.175}

Gewenteraon

D'n spits van ònzen toore / Sto gadvergimmes schêêf. / 't Is kriemenêêl dè 't töpke / Zò lang al hange blêêf. / Zò schêêf gelèk d'n toore / Zò schêêf is 't Biks gemoed. / Mar dörrem nie gezaonekt: / Wè schêêf is juffert goed! / *Refrein:* / Wèssòt, wèssòt, zeej òòme Jaon, / gewènteraon, gewènteraon. / Wèssòt, wèssòt, zeej òòme Jaon, / gewènteraon ...

Wè isser veul verdweejne: / de Rooj Brug, de Kafêêt. / Jachtlust wier afgebrooke, / en 't lag daor toch zò frêêt. / De Hondelèèrs zèn plèète, / d'n Eekhool is nie meer. / En Mieke Thee d'r höske / rust zalig in d'n Heer.

Waor zèn ze toch gebleejve, / Jan Staok en Tjeuke Kwik? / De Vetboer, Toon van Drieskes? / Piet Klep en Rooje Fik? / De Slinger, Jan van Sientjes, / Mie Mik en Moentje Peijs? / De Vleut, Hanneke Zwartgat? / Ze zèn in 't Paradijs.

Wie kan d'r naaw nog tòkke? / Waor bleef d'n geitenbònd? / Wie gotter nog òòt eùze? / Wie wit waor 't Gaasthùis stònd? / Wè "Mèrt" was, hiet naaw "Vrèèthof" / Hoe zit dè meej de Voort? / 't Sto òp 'ne paol te leejze: / De Voort hiet vòrt: "Beek Noord."

Waor is d'n Vaastenaovond / meej worstebròdd en struif? / Pap, òlliebolle, wafels, / en snert meej hiel en klùif? / Dè's Karnaval geworre / saluu, de ròmmelpot. / Zò koomet dè òns dörpkc / nog zotter wordt dan zot. {p.176} {illustratie} {p.177}

Ballade van Willem Smulders alom en beter bekend as De Rooie Fik.

Hij leek òp 'ne distel die bloeit in de goot. / Z'n schoenen, och, waren drie maote te gròòt. / 'n Pet op z'ne kop waor ge soep van kòst kooke. / 'ne Grèèsgruune jas òm z'n maogere knooke.

Z'ne snor waor zò rooj as 'ne rèèpe temaot. / En slòfte-n-ie muug dur de stoffige straot / Dan riepe kwojònges: "Ge zèt wè vergeejte! / We kunnen nog zien wè ge sjuust hèt gegeejte!"

Refrein: Nie beejter, nie slèèchter dan gij of dan ik / Zòò waar onze Willem, zòò waar Rooie Fik.

De Fik wònde deftig, in 'n hùis meej 'n bel. / Hij sliep in De Valk, toen 'n hil sjièk hotel. / 't Waar boven de stal tussen kratte en tònne. / 'ne Krùislievenheer on de muur - van de nònne ...

"Och minse" zeej Willem, "'t lèève-n-is zwaor, / Maar toch wens ik jullie'n Zalig Nuuwjaor." / Want "zalig" dè's alles. De rest is mar larie. / Mar 't waar ondertusse al half februari.

Zeg witte nog hoe-t-ie de deuren langs kwam / Meej hèndige buukskes vur bussen en tram? / D'r waar host gin mins die gin buukske wò kòòpe / Al ware ze swèèle al weejke verlòòpe ...

Hij reej meej z'ne kreujge no stad en no dörp, / Nor Eèsbeek, de Biest, no de Mierden, no Görp. / Ge kwaamt 'm bè naacht en bè òntij dik teejge. / 'ne Kleurige zwerver langs Kempische weejge.

Hij waar rùig van bùite. Z'ne bast leek wel hout. / Hij mopperde mals, mar z'n hart waar van goud. / Hij hield nie van bùige, van lèkke, van vlije, / Dus mòcht iederêên deejze mopperkònt lije.

Mar Fik waar nie ewig; hij tròk 'r vandeur. / 't Lèève verloor wir es iets van z'n fleur. / Naa mag ònze Willem zich vur altij verheujge / In 't trotse bezit van 'ne gouwene kreujge ...
{p.178}

De voornaamste geraadpleegde werken

J. Berns e.a. Brabantse spot- en schertswwoorden Nijmegen 1974 **W. Beerendonk (red.)** Een tien voor Robben Tilburg 1988 **Joh. Biemans - M. Mandos** Over bij wijze van sprèke gesproken Helmond 1981 **A. P. de Bont** Dialekt van Kempenland I - II - III Assen 1958 **Brabants Heem** Brabantse Almanak Gaanderen 1991-92 **Aug. van Breugel** Brabantse mutsen uit grootmoeders tijd Eindhoven 1975 **Pieter Cornelissen** Schoon Roomsche Brabant z.p. z.j. **Bernard van Dam** Oud-Brabants Dorpsleven Oisterwijk 1972 **Wim Daniels** 'n Schon Boks Hapert 1991 **Ad van den Dries** Het Brabant van toen Tilburg 1979 **Harrie Franken e.a.** Kroniek van de Kempen I - IX Hapert 1981-91 **Harrie Franken** Lieder en dansen uit De Kempen Hapert 1978 **W. van Gompel e.a.** Reuzel ligt midden in 't vèereke Reusel 1976 **Piet Heerkens s.v.d.** Brabant Tilburg 1940 **Willem Iven - M. Mandos** Bij wijze van spreken Eindhoven z.j. **Rolf Janssen** We hebben gezongen en niks gehad Tilburg 1984 **Kees van Kemenade** Tussen Torentjeshoeve en Prins Hendriklaan Hilvarenbeek 1990 **J. Kooiman** Ut Maij's Woordeboek Made 1990 **Drs. H. en Miep Mandos** De Brabantse Spreekwoorden Waalre 1988 **Jan Naaykens** Leer mij ze kennen - de Brabanders Leiden 1967 **Jan Naaykens** Over het laatste voer graan Hilvarenbeek 1970 **Jan Naaykens** Noord-Brabant in grootvaders tijd Den Haag 1978 **Jan Naaykens** Een sneeuwveld onder de zon Hilvarenbeek 1986 **Jan Naaykens e.a.** Hèdde gij, zèdde gij 's-Hertogenbosch 1987 **Jan Naaykens e.a.** De Harmonie en ik Hilvarenbeek 1989 **Anton van Oirschot e.a.** Spreuken zo te zien Heeze 1976 **Prof. dr. P. C. Paardekoper** ABN en dialekt 's-Hertogenbosch 1972 **Cees Robben** Tilburgse Prentebuukskes 1-6 Tilburg 1975 **Cees Robben** De prent van de week in 't zilver Tilburg 1978 **Nol van Roessel** Geestig geloof Helmond 1983 **Nol van Roessel** Skôn pertretten Helmond 1980 **Willy van Rooy** Schôn en lilluk Hilvarenbeek 1983 **Dr. Jos Schrijnen** Nederlandsche Volkskunde I - II Zutphen 1933 **Thieu Sijbers - Miep Mandos** Over bij wijze van sprèke gesproken Helmond 1981 **W. Sterenberg e.a.** Tilburgs dialect Tilburg 1985 **Dr. Jan Stroop** Sprekend een Westbrabander 1-2 Amsterdam 1980-81 **Cor Swanenberg** Wiej wè bewaort ... Berlicum z.j. **Cor Swanenberg** Krèk wè'k wò 's-Hertogenbosch 1979 **Cor Swanenberg** Boerjonges krintemik Maasbree 1982 **Cor Swanenberg** En ze waar al 80 jaor maagd Delft 1991 **Cor Swanenberg** Goeien aard Veghel 1991 **Cornelis Verhoeven** Voor eigen gebruik Utrecht 1969 **Cornelis Verhoeven** Herinneringen aan mijn moedertaal Baarn 1978 **Werkgroep Heemkunde** Esbeek niet van gisteren Esbeek 1989 **Dr. A. Weijnen** Wezen en waarden van het dialect Zutphen 1948 **Prof. dr. A. Weijnen** Onderzoek naar de dialectgrenzen in Noord-Brabant Fijnaart 1937 **Prof. dr. A. Weijnen** De dialecten van Noord-Brabant 's-Hertogenbosch 1987 {p.179}

In de persoon van Anton van Schendel dankt de schrijver van ganser harte drukkerij de Hilverbode, die zo genereus de uitgave van dit boek mogelijk maakte.

Ook gaat zijn dank uit naar Els Lepelaars, Ria Vriens, Toos van der Linden, Rietje van der Ven-Reynders, Agnes van Kalmthout, Cees Prinsen, Jan van Helvoirt, Sjeff van Gils en museum "De Doornboom", die elk op eigen wijze een bijdrage leverden aan het tot stand komen van "Dè's Biks". {p.180}

Inhoud

Waarom “Dè’s Biks”?	7
Wat staat er (niet) in?	11
Over de uitspraak	13
Enkele taalverschijnselen	15
Enkele werkwoorden	17
Verklarende woordenlijst	20
Rèmkes	148
Spreujke en zègswèèze	157
Woordspèllekes	163
Plaogvraoge	164
Wèès? Of swèèle ònwèès?	167
En naa nog ’n paor snuupkes toe	171
Drie Bikse liekes	172
Geraadpleegde literatuur	178